

Framlegg om:

AVALDSNESPROSJEKTET

Kormt og Ormt
og Kerlaugar to,
dei han dagleg
vassar, Tor,
når til tings han fer
ved Yggdrasils ask;
di at åsbru
stend all i loge,
heite er heilage vatn.

(Grimnismál)

KARMØY KOMMUNE 1993
Marit S. Vea

**Kormt: Det gammelnorske
ordet for Karmøy**

INNHOLD

1. INNLEDNING	Side 5
1.1. FORPROSJEKT	Side 5
1.2. BAKGRUNN	Side 5
1.3. DET HISTORISKE AVALDSNES	Side 5
1.4. HVORFOR UTVIKLE AVALDSNES NÅ?	Side 6
1.4.1. GÅRDSDRIFT	
1.4.2. MENIGHETENS BEHOV	
1.4.3. HAV/LAND MODELLEN	
1.4.4. KOMMUNEPLANEN	
1.4.5. LANDSKAPSREGISTRERING	
1.4.6. OMRÅDEFREDNING	
1.4.7. RIKSSAMLINGSPROSJEKTET	
1.4.8. REISELIVSUTVIKLING	
1.4.9. NORD-KARMØY SOM PRESSOMRÅDE	
1.5. MOTIVASJON	Side 7
2. AVKLARING	Side 8
2.1. PRINSIPP OG AVGRENsing	Side 8
2.1.1. GEOGRAFISK AVGRENsing	
2.1.2. TEMATISK AVGRENsing	
2.1.3. AVGRENsing I TID	
2.2. MUSEALE PRINSIPP	Side 9
2.2.1. MUSEUM OG KULTURMINNESENTER	
2.2.2. GRUNNFORUTSETNINGER	
2.3. MÅLGRUPPER	Side 11
2.3.1. LOKALBEFOLKNING	
2.3.2. SKOLER	
2.3.3. TURISTER	
2.3.5. FORSKNINGSINSTITUSJONER	
2.3.6. DET LOKALE NÆRINGS LIV	
2.4. FORMULERING AV DELMÅL	Side 14
2.4.1. FORSKNINGSPROSJEKTET	
2.4.2. FORMIDLINGSPROSJEKTET	
2.5. FORMULERING AV HOVEDMÅL	Side 15
2.6. HVORDAN OPPNÅ DETTE	Side 15
3. DAGENS SITUASJON (REGISTRERING)	Side 16
3.1. FORNMINNER OG KULTURLANDSKAP	Side 16
3.2. RAMMEBETINGELSER	Side 17
3.2.1. KOMMUNEPLAN	
3.2.2. TETTSTEDSUTVIKLING	
3.2.3. KRITERIER FOR SENTRUMSPLAN/REGULERINGSPLAN	
3.2.4. LOVGIVNING	
3.3. INVOLVERTE PARTER	Side 21
3.4. FORHOLDET TIL OMVERDEN	Side 22
3.4.1. RIKSSAMLINGSPROSJEKTET	
3.4.2. HVA HAR VI ANDRE STEDER PÅ KARMØY?	

- 3.4.3. ANDRE PROSJEKT I ROGALAND
- 3.4.4. ANDRE PROSJEKT M.M. INNENLANDS
- 3.4.5. ANDRE PROSJEKT UTENLANDS
- 3.4.6. “TEGN I TIDEN”

4. DET FYSISKE KULTURMINNESENTER	Side 31
4.1. HVA SPILLER INN FOR FYSISK PLASSERING?	Side 31
4.1.1. ARKEOLOGISKE UTGRAVINGER	
4.1.2. FYSISK NÆRHET TIL ANDRE ENHETER OG FORNM.	
4.1.3. MENIGHETENS ARBEID	
4.1.4. GÅRDSDRIFT	
4.1.5. PAKTERBOLIG	
4.1.6. KULTURLANDSKAPET	
4.2. TEMATISK INNHOLD	Side 32
4.3 FLERE ENHETER - ETT SENTER	Side 33
4.4. VI TRENGER	Side 34
4.4.1. OMRÅDEANALYSE	
4.4.2. DRIFTSPLAN	
4.4.3. TUNPLAN/DISPOSISJONSPLAN	
4.4.4. REGULERINGSPLAN FOR AVALDSNES SENTRUM	
4.4.5. ENDRING AV KOMMUNEDELPLAN	
4.4.6. PLAN FOR FELLING AV TRÆR OG NYPLANTING	
4.4.7. UTFØRLIG PLAN FOR TURSTINETT OG VANDRING	
4.4.8. KOSTNADSBEREGNING AV ENKELTTILTAK	
4.4.9. HELHETSPLAN FOR ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER	
4.5. DE ENKELTE ENHETER	Side 35
4.5.1. FORNMINNER (ELDRE TIDS KULTURMINNER)	
4.5.2. MIDDELALDERKIRKEN	
4.5.3. INFO-SENTER	
4.5.4. GJENOPPBYGGING AV FLAGGHAUGEN	
4.5.5. TILRETTELEGGING AV GRØNHAUG	
4.5.6. BRONSEALDERHAUGENE PÅ REHEIA (BLODHEIA)	
4.5.7. TURSTIER	
4.5.8. TILHOLDSSTED FOR KYSTLAGET “KORMT”	
4.5.9. REKREASJONSOMRÅDE PÅ BUKKØY	
4.5.10. GJESTEBRYGGE VED PRESTASJØEN/GLOPPE	
4.5.11. LITA BRYGGE VED DALASØYLÅ	
4.5.12. BRYGGER/BÅTTURISME	
4.5.13. HISTORISK LEIRSKOLE	
4.5.14. GÅRDSDRIFT	
4.5.15. HISTORISK SPILL	
4.5.16. GJENOPPBYGGING AV NOEN AV KONGSGÅRDENS HUS	
4.5.17. ET LITE HANSAMUSEUM	
4.5.18. GJESTGIVERI PÅ GLOPPE	
4.6. HVORDAN FORMIDLE?	Side 38
4.6.1. TIDSMASKINSMODELLEN	
4.6.2. FORNØYELSESPARKMODELLEN	
4.7. FYSISKE VIRKEMIDLER	Side 49
4.8. AKTIVITETER	Side 51
4.9. ENHETER I LANDSKAPET	Side 52
4.10. FRAMDRIFTSPLAN FOR FYSISKE TILTAK	Side 53

4.11. DRIFT	Side 54
4.11.1. FORDELING AV DRIFTSANSVAR	
4.11.2. PERSONALRESSURSER TIL DAGLIG DRIFT	
5. AKTUALISERING AV OMRÅDET I FORSKNINGSSAMMENHENG	Side 56
5.1. DAGENS SITUASJON (REGISTRERING)	Side 56
5.1.1. ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER	
5.1.2. NATURFAGLIGE UNDERSØKELSER	
5.1.3. SKRIFTLIGE KILDER/FOTODOKUMENTASJON	
5.1.4. MYTER OG MUNTLEGE OVERLEVERINGER	
5.1.5. HISTORISKE SEMINARER	
5.2. FORSKNINGSSTRATEGI	Side 62
5.3. FORSKNINGSPROSJEKT AVGRENSING	Side 62
5.4. NY KUNNSKAP	Side 63
5.4.1. FAGOMRÅDET HISTORIE	
5.4.2. ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER	
5.4.3. FOSFATKARTLEGGING	
5.4.4. NATURFAGLIGE UNDERSØKELSER	
5.4.5. STRANDLINJEUNDERSØKELSER	
5.5. FORSKNINGSORGANISERING	Side 66
6. ORGANISERING AV AVALDSNESPROSJEKTET	Side 67
6.1. ORGANISERING MOT ET UTVIKLET KULTURMINNESENTER	Side 67
6.1.1. ET RENT FORMIDLINGSPROSJEKT	
6.1.2. FORSKNINGS- OG FORMIDLINGSPROSJEKT	
6.1.3. VALG AV MODELL	
6.1.4. HVORFOR EGEN FORMIDLINGSDEL?	
6.1.5. HVORFOR EGEN FORSKNINGSDEL?	
6.1.6. HVORFOR EGEN FINANSIERINGSDEL?	
6.1.7. PROSJEKT	
6.2. PROSJEKTORGANISERING FRA 1994	Side 70
6.3. FRAMTIDIG PROSJEKTORGANISERING	Side 71
6.4. FORSLAG TIL ARBEIDSFUNKSJON	Side 72
6.5. FRAMTIDIG ORGANISERING	Side 72
7. FRAMDRIFTSPLAN	Side 73
8. ØKONOMI	Side 74
8.1. BUDSJETTFORSLAG 1994	Side 74
8.2. KOSTNADSKALKYLE FOR ULIKE ENHETER I K.M.SENTERET	Side 74
9. LITTERATURLISTE	Side 75
10. VEDLEGG	
Navnekart over Avaldsnes	
Utdrag fra områdeanalyse	

1. INNLEDNING:

1.1. FORPROSJEKTET

Marit S. Vea ble fra 08.01.93 frigjort fra de fleste andre oppgaver i kulturetaten for å arbeide med et forprosjekt for Avaldsnesområdet.

En del av forprosjektet bestod i å lage dette skriftlige framlegget som nå foreligger. Framlegget skal i første rekke være et grunnlagsdokument man kan jobbe videre ut fra. Man vil derfor finne henvisninger til utredninger, innsamlede opplysninger, rapporter, planer etc, som ikke er tatt med i selve framlegget, men som kan være nyttig for det videre arbeidet med "Avaldsnesprosjektet".

1.2. BAKGRUNN

Karmøy kommune vedtok høsten 1991 at det skulle oppnevnes ei referansegruppe som skulle arbeide med en helhetsplan for Avaldsnesområdet. Fra Karmøy kommunes side er følgende personer med i referansegruppa: Plansjef Kåre Frøland, leder av "Prosjekt Reiseliv; Lise Fotland, og kulturkonsulent Marit S. Vea.

Fylkeskultursjef er representert ved Geir Sør-Reime og Ole S. Trodahl. Arkeologisk museum i Stavanger er representert ved (Oddveig Foldøy) fra febr. 1993 ved Sveinung Bang-Andersen. Det ble også opprettet ei styringsgruppe bestående av ordfører; Gunnar Mosbron, leder av hovedutvalg skole og kultur; Kjell Arvid Svendsen, leder av hovedutvalg teknisk; Harald Skorpe og formannskapsmedlemmer Helga Rullestad og Ragnhild Karlsen.

En rekke forhold som krever snarlig avklaring, var bakgrunn for at kommunen fattet vedtaket om å få laget en helhetsplan. Disse forhold, som bl.a. angår menighet og forpakter, må sees i sammenheng med den historiske betydning Avaldsnes representerer.

1.3. DET HISTORISKE AVALDSNES

Å gi en representativ beskrivelse av det historiske Avaldsnes og den betydning stedet har hatt opp igjennom tidene, vil kreve flere sider enn her er plass til. Vi henviser derfor til bøkene "Olavskyrkja og kongsgården på Avaldsnes" av Lars Skadberg, "Avaldsnes - Norges eldste kongesete" med Geir Sør-Reime som redaktør og "Vårt historiske Avaldsnes" av Aadne Utvik.

Følgende moment kan likevel gi et lite innblikk i hvilke historiske verdier som er knyttet til området.

- * Vi finner her, innenfor et begrenset geografisk område, et tversnitt av norsk historie fra steinalder, via bronsealder, romertid, folkevandringstid, merovingertid, vikingtid, middelalder til nyere tid.
- * Den strategiske beliggenheten ved sundet kombinert med god jordbruksjord har gjort at Avaldsnes var et regionalt (tidvis et nasjonalt) maktsenter fra bronsealder og inn i middelalderen.
- * Harald Hårfagre gjorde Avaldsnes til sin hovedgård etter slaget ved Hafrsfjord, og stedet blir "Norges eldste kongesete".
- * Avaldsnes er nært knyttet til norsk kongshistorie, og hendelser herfra omtales i sagalitteraturen.
- * Området har mange fornminner, bl.a. de imponerende Rehaugane fra bronsealderen, skipsgravene i Grønhaug og Storhaug fra merovingertid/tidlig vikingtid, "De fem dårlige jomfruer"; en steinsetting fra eldre jernalder, "Jomfru Marias synål" etc. Vi bør også nevne funnet i "Flagghaugen" som inneholdt Nord-Europas rikeste gullfunn fra yngre romertid.
- * Olav Tryggvason skal ha bygget den første kirken på Avaldsnes. Det fremste kulturminnet i dag er selvsagt "Olavskyrkja" som ble påbegynt av Håkon Håkonson rundt 1250. Kirken ble en av de fire kollegiatkirkene i Norge, direkte underlagt kongen.

- * Da Gula lagdømme ble delt, ble Avaldsnes gjort til tingsted for det nye lagdømmet.
- * Gamle dokumenter forteller at den første hanseatiske handelsstasjon i Norge lå på Nottå på Avaldsnes.

1.4. HVORFOR UTVIKLE AVALDSNESOMRÅDET NÅ?

1.4.1. Gårdsdrift

Forpakteren av prestegården må snarest mulig få avklart hva som skal skje med området. Den nåværende driftsbygningen er nærmest ubrukelig, og Kirke-, Utdannings- og Forskningsdept. har gitt klarsignal for bygging av ny driftsbygning. Jordbrukssjefen i Karmøy kommune har utarbeidet en driftsplan. En tunplan må også utarbeides. Både drift, plassering og tunplan må tilpasses kulturverninteressene, menighetens behov og den historiske formidlingsverdi som ligger i området.

1.4.2. Menighetens behov

Menigheten har i lang tid presset på for å få satt av arealer til kirkegård, areale til parkeringsplass og forsamlingshus. Skal man finne en løsning på problemene, må disse sees i sammenheng med de øvrige interessene i området.

1.4.3. Hav/land-modellen

En av målsettingene i Karmøys kommuneplan er å styrke identiteten for å få fram stoltheten over egen historie og bevisstheten av at man har røtter i egen kultur.

I forbindelse med denne målsettingen er det formulert en "hav/land" modell for Karmøy. Navnevalget kommer av at samspillet mellom hav og land til alle tider har vært - og fremdeles er - viktig for Karmøy.

"Hav/land" modellen er en ramme man kan sette kulturvernarbeidet inn i, et ståsted man kan konkretisere tiltak ut fra - både når det gjelder kulturvern-, miljøvern- og planarbeid. Nye tiltak blir vurdert utfra om de passer inn i denne rammen eller ikke. Kriteriene for prioritering blir i hvor stor grad tiltakene er nyttige for hovedmålsettingene.

"Hav/land" modellen er sentrert om tre historisk tunge områder: Skudeneshavn - Ferkingstad og Avaldsnes.

I Skudeneshavn formidles samspillet mellom land og fjord, på Ferkingstad samspillet mellom land og storhav og på Avaldsnes samspillet mellom landet og sundet. (Egen plan utarbeidet)

Avaldsnes er dermed en svært viktig del i kommuneplanens målsetting om å skape en felles "karmøyidentitet".

1.4.4. Kommuneplanen

Arbeidet med kommuneplanens arealdel i 1991 avdekket også konflikter mellom boligutbygging og kulturminnevern på Avaldsnes. (jfr. p. 3.2.1.)

1.4.5. Landskapsregistrering

Som et ledd i arbeidet med Avaldsnes i kommuneplansammenheng, har Karmøy kommune satt i gang en landskapsregistrering. Denne tar bl.a. opp skjøtselstiltak av fornminnene i området. De enkelte tiltak må innpassest en helhetsplan der man også ser på turstinnett, tilgjengelighet osv.

1.4.6. Områdefredning

Riksantikvaren har bedt Fylkeskonservator utarbeide en fredningssak etter pgf. 21 for selve Avaldsneset. Områdefredning er som kjent det sterkeste virkemiddel kulturminnevernet har til å sikre et område.

1.4.7. Rikssamlingsprosjektet

Seks rogalandskommuner - Haugesund, Karmøy, Rennesøy, Kvitsøy, Stavanger og Sola har gått sammen om et "Rikssamlingsprosjekt". I dette prosjektet vil Avaldsnes ha en sentral rolle.

1.4.8. Reiselivsutvikling

Karmøy kommune satser på en kulturbasert reiselivsutvikling. Skal Avaldsnesområdet bli en viktig del av reiselivsutviklingen, må dette avgjøres nå.

1.4.9. Nord-Karmøy som pressområde

I og med kyststamvegen, er Avaldsnes blitt den nye "porten" til Karmøy. Vi opplever et økende press på området både når det gjelder byggefeltutvikling, industrietablering og veinett. Også for selve tettstedet Avaldsnes er det behov for en plan som tar hensyn til det visuelle miljø og stedets historiske karakter. Hvis det ikke "skjer" noe i Avaldsnesområdet, kan det bli vanskelig å forklare områdefredning og restriksjoner som blir pålagt menighet, kommune, forpakter og andre grunneiere.

Skal man ha mulighet for å bevare annet enn selve Avaldsneset som det nå vurderes en fredningsplan for, må Avaldsnesområdet aktualiseres i forsknings og formidlingssammenheng ganske snart. Avaldsneset vil selvsagt være det bærende element i vårt prosjekt, men hele området er viktig for at vi skal kunne skape et representativt kulturbilde. Det visuelle miljø og kulturlandskapet omkring selve Avaldsnes prestegård, er i ferd med å bli ødelagt av bensinstasjoner, industri, byggefeltutvikling, veginngrep osv.

Karmøy kommune ønsker derfor å få laget en helhetsplan for området, der planen både ivaretar verneinteresser og områdets bruksverdi som katalysator for kulturforståelse og som utgangspunkt for turisme.

På tross av områdets historiske betydning, er det bare drevet sporadisk forskning på Avaldsnes. Dette gir et lite representativt bilde av den historiske virkelighet når vi vet at Avaldsnes var et viktig maktsenter i Rogaland og tidvis også i Norge.

1.5. MOTIVASJON

Kulturminnene er en ikke fornybar ressurs, og selv om de til en viss grad er beskyttet av lovverket, opplever vi hvert år at kulturminner raders bort til fordel for industrietablering, boligbygging og veinett etc.

Vi kan undre oss over hvorfor kulturminnevernet ofte sees på som motstandere istedet for medspillere. Det er tross alt lokalbefolkningens fortid kulturminnevernet slår ring om, og det bør være i lokalbefolkningens interesse å verne egne røtter.

Vi står overfor et motivasjonsproblem.

Skal vi få et effektivt kulturminnevern, må kommunens egne innbyggere få forståelsen av at de er ledd i denne kjeden som går fra fortid via nåtid til framtid. Lokalbefolkningen må bli stolt over sin kulturbakgrunn, de må bli ansvarliggjort som "eiere" av kulturminner og egen historie og de må bli ansvarliggjort som forvaltere av egen fortid.

Skal vi klare dette, må lokalbefolkningen gjøres kjent med sine egne røtter, kulturminnene må synliggjøres og historien fortelles. At vi "eier" en fortid som kan formidles til andre, vil selvsagt også være en betydelig motivasjonsfaktor.

Oppnår vi å aktivisere lokalbefolkningens historiske bevissthet, vil kulturminnene ha flere tusen voktere, istedet for noen få representanter i fylkeskommunale og statlige institusjoner.

2. AVKLARING

2.1. PRINSIPP OG AVGRENSING

2.1.1. Geografisk avgrensing

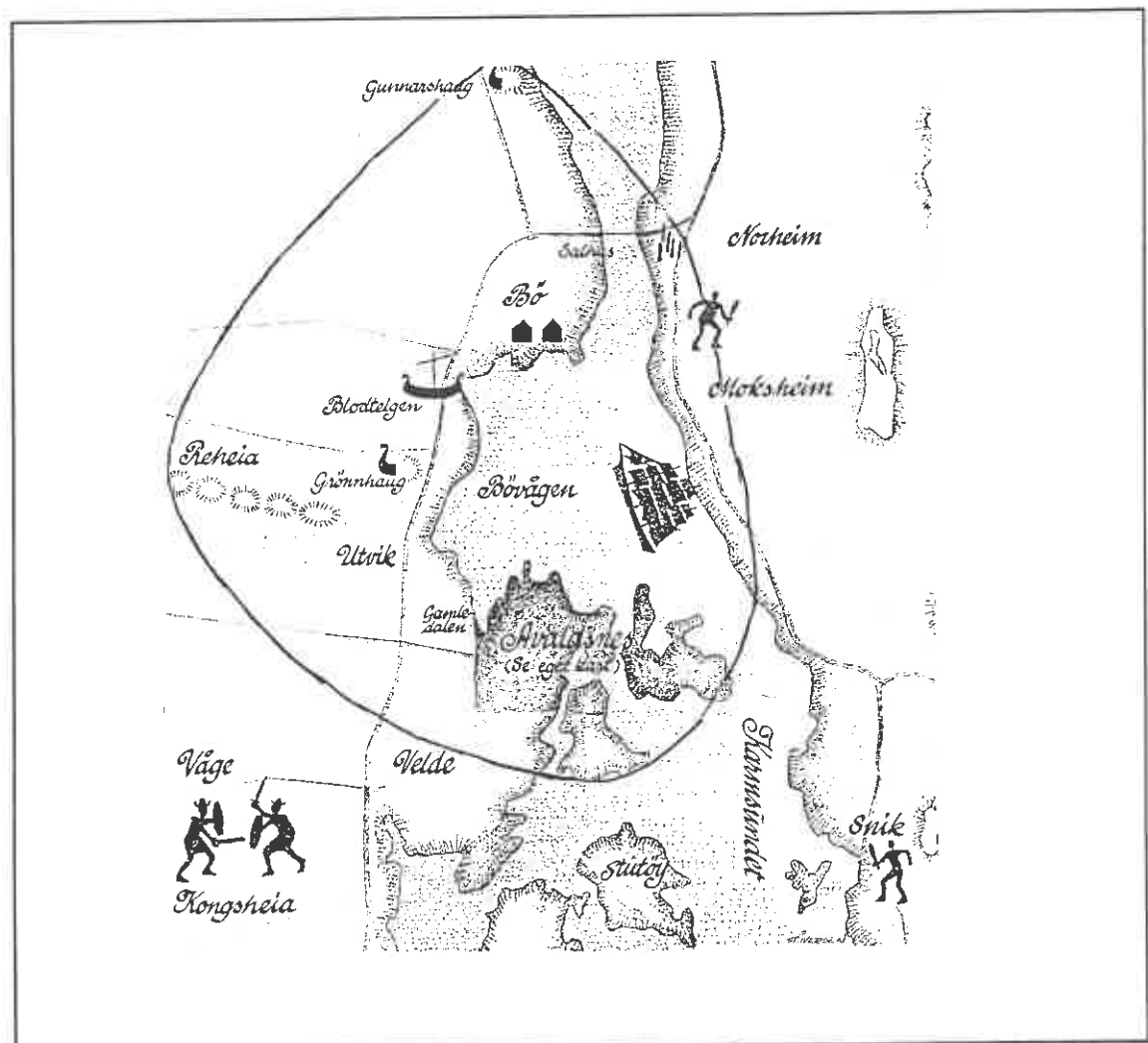
Hele Nord-Karmøy har mange faste fornminner og registrerte løsfunn. Det kan derfor være problematisk å sette geografiske grenser for hvilket område som skal eksponeres gjennom Avaldsnesprosjektet. Følgende prinsipp er lagt til grunn ved utvelgelsen:

- * Kontakten med sundet
- * Viktige fornminner
- * Historiske hendelser
- * Muligheten for å bli inkludert i et turstinnett (Avstand til det sentrale Avaldsneset)

Der det er naturlig ut fra en historisk sammenheng, vil man også trekke linjer til andre historiske steder på Karmøy.

Det geografiske området som formidlingen blir konsentrert om, er avmerket på kartskissen nedenfor.

KULTURLANDSKAPET OMKRING BØVÅGEN

Fra Aadne Utviks : "Vårt historiske Avaldsnes"

2.1.2. Tematisk avgrensning

Makt

Makt er et ord som ofte dukker opp i de sammenhenger Avaldsnes blir nevnt, og det som kanskje er mest typisk for Avaldsnes, er at vi her finner kontinuitet i makten over et langt tidsrom. Avaldsnes har vært et regionalt, tidvis et nasjonalt, maktsenter fra bronsealder inn i middelalderen, lokalt også fram til midten av 1800-tallet. ("Gloppetida"). Det kan også diskuteres om temaet makt skal begrenses til maktsenter. Vi ønsker likevel å beholde det mer vidtfaunende maktbegrepet, bl.a. fordi det gir oss anledning til å illustrere indre maktstrukturer, kirkemakt kontra kongemakt, forholdet overklasse/ underklasse etc. som viktige forutsetninger for sammenhengen og utviklingen gjennom de forskjellige tidsepokene.

Ut fra den tematiske avgrensningen til makt, kan formidling og forskning forsøke å belyse tema som:

- * Historisk kontinuitet
- * Avaldsnes som maktsenter i de enkelte tidsepoker
- * Lokal makt
- * Myter og historisk virkelighet
- * Avaldsnes og Rikssamlingen
- * De første rikskongene og Avaldsnes
- * Kongemakt og kirkemakt
- * Handel og handelsveier
- * Skip og sjø

2.1.3. Avgrensning i tid

På Avaldsnes finner man et tverrsnitt av historien, fra steinalder til nyere tid, innenfor et begrenset geografisk område. Vi ønsker å formidle sammenheng og utviklingstrinn.

Spørsmålet blir hvor langt inn i nyere tid man skal gå.

Tre moment får oss til å stoppe ved midten av 1800-tallet:

- * Den tematiske avgrensning er makt. I og med at handels/tingstedet på Gloppeneseet raskt forfaller i siste del av 1800-tallet, er det svært lite "makt" samlet på Avaldsnes. Både lokalt og regionalt er "makten" nå sentrert andre steder.
- * Etter 1850 vokser Visnesområdet fram som et økonomisk senter på Nord-Karmøy. Behovet for å vise utviklingen man fikk etter at den industrielle revolusjon gjorde sitt inntog, kan gjøres ved å trekke linjene videre til Vigsnes Grubeområde (Vigsnes Grubeområde er en egen museal stiftelse).
- * Den "makt" som finnes på Avaldsnes i "Gloppetida" er liten hvis man sammenligner med tidligere tider. Vi finner det likevel riktig å ta med denne tidsepoken som danner sluttpunktet for Avaldsnes "glansdager".

2.2. MUSEALE PRINSIPP

2.2.1 Museum og kulturminnesenter

I følge ICOMs definisjon er et museum:

".. en ikke kommersiell, permanent institusjon som tjener samfunnet og dets utvikling, og som vender seg til allmennheten; samler inn, bevarer, utforsker og formidler og utstiller materiale om mennesket og dets miljø i studiemessig og stimulerende hensikt."

Gjennom "Avaldsnesprosjektet" ønsker vi å aktualisere området i forskningssammenheng og å utvikle et fysisk kulturminnesenter. Det fysiske kulturminnesenteret består av flere enheter som er spredt over et større geografisk område, men vil også inkludere et informasjonssenter der alle ICOMs basisfunksjoner kan ivaretas.

Før vi diskuterer hvilke museale prinsipper som skal legges til grunn, bør vi se på i hvor stor grad kulturminnesenteret på Avaldsnes skal oppfylle basisfunksjonene som ICOM nevner i sin definisjon. Vi må da ha i mente at det her dreier seg om et senter for den eldre tids historie, der en gjenstandssamling vil bestå av fornfunn som krever store ressurser når det gjelder oppbevaring, forskning etc. Aktuelle spørsmål blir:

- * Skal vi legge vekt på å etablere en institusjon som fullt ut ivaretar alle museale basisfunksjoner, (eller skal vi inngå et nært samarbeid med eksisterende museer og forskningsinstitusjoner?)
- * Hvilke basisfunksjoner bør ressursene rettes inn mot?

Ifølge ICOM har museene fire klare mål og arbeidsoppgaver:

- * Formidling
- * Forskning
- * Innsamling og bevaring
- * Dokumentasjon

Vi kan ha følgende mål på Avaldsnes:

- a) Det etableres et museum på Avaldsnes. Dette museet ivaretar alle basisfunksjoner som formidling, innsamling og oppbevaring, dokumentasjon og forskning.

eller:

- b) Kulturminnesenteret på Avaldsnes legger hovedvekt på formidling og dokumentasjon av forskningsresultat. De andre basisfunksjoner ivaretas av allerede etablerte institusjoner. Tidligere og evt. nye funn kan inngå i formidlingen gjennom faste og vekslende utstillinger ved at eierne deponerer gjenstandene på Avaldsnes.

Vi anbefaler at alternativ b velges for kulturminnesenteret på Avaldsnes av følgende grunner:

Formidling er den utadrettede del av et museums arbeidsområde, og formidlingen vil ganske klart være en viktig del av den funksjon som kulturminnesenteret på Avaldsnes vil ha.

Når det gjelder forskning, vil de arkeologiske og naturfaglige undersøkelsene nødvendigvis måtte foregå på stedet, men den videre bearbeiding kan med fordel gjøres i etablerte institusjoner som allerede har nødvendig utstyr til dette. Det samme gjelder bevaring og katalogisering. Likeså vil den historiske forskning bli foretatt av forskere som har sitt arbeidssted på universitet, distriktshøyskoler og i museer rundt omkring i landet. Det er selvsagt ønskelig at resultatet av forskningen blir tilgjengelig på Avaldsnes.

De funn som tidligere er gjort på Avaldsnes befinner seg i dag hovedsakelig i de historiske museer i Bergen og i Oslo og på Arkeologisk museum i Stavanger. Det blir stilt store krav til hvordan tidligere og nye funn skal oppbevares. Vi bør likevel ha autentisk materiale som skal inngå i faste eller vekslende utstillinger i kulturminnesenteret på Avaldsnes. Dette kan gjøres ved at vi inngår avtale med "eierne" som deponerer gjenstander i kulturminnesenteret.

Det er mindre viktig for oss å overta gjenstandsmaterialet som kun skal ligge i magasinene. Ergo: Vi bør sette hovedressursene inn på den utadrettede del av et museums virkefelt.

2.2.2. Grunnforutsetninger

Uansett hvordan formidlingen skal foregå, finnes en del grunnforutsetninger:

Seriøsitet

Respekten for forminner og den historie som er knyttet til stedet må være basis for alle tiltak

Helhetstenkning

Kulturminnesenteret består av en rekke enheter. Hver enkelt enhet har sin plass i formidlingen, men samtidig skal disse enhetene inngå i en helhet. Hvis man bruker kontraster som et virkemiddel, må kontrastene understreke helheten, ikke ødelegge den

Tema

Vi kan ikke framstille alle historiske forhold, og har avgrenset formidlingen til temaet makt. Makt må være den røde tråd vi følger i utviklingen av kulturminnesenteret.

Vern og/eller rekonstruksjon

Geografisk- og tematisk avgrensning, avgrensning i tid og behovet for å verne forminnene slik de er, må spille inn ved vurdering av hva som skal vernes slik det står og/eller rekonstrueres.

Vern eller arkeologiske utgravinger

Både formidlingsverdi og forskningsverdi må ha betydning for hva man skal lete etter ved arkeologiske utgravinger. Dette må veies opp mot behovet for vern/faren for at det som ligger under jorda skal ødelegges av jorderosjon, jordbruk og ved oppsetting av nybygg.

Økonomiske vurderinger

Kostnader ved tiltak må selvsagt sees i forhold til det resultat vi kan oppnå.

Kirkeliv og gårdsdrift

Det må tas hensyn til den kompleksitet som ligger i området: Forpakter skal også ha privatliv, og kirken skal også fungere som menighetskirke.

2.3. MÅLGRUPPER

Avaldsnesprosjektet retter seg inn mot følgende målgrupper:

2.3.1. Lokalbefolkning

Et hovedmål for prosjektet er å utvikle en følelse av lokal identitet og kulturforståelse hos lokalbefolkningen. Vi ønsker at lokalbefolkningen skal bli trygge på og stolte av sin egen kulturbakgrunn.

Den nasjonalromatiske epoken har i stor grad ført til at vår nasjonale identitet er knyttet opp mot bønder og bondekultur symbolisert ved skog, fjell, fjorder, troll, stabbur, hallingdans og hardingfele. Kystbefolkningen som ikke kan skilte med dette i sin kulturbakgrunn, er på mange måter blitt frarøvet sine røtter. De får følelsen av å være uten "ekte norsk" kultur.

Kystbefolkningens kulturgrunnlag finnes i samspillet mellom havet og landet og kan symboliseres med sjø, skip, båtnaust, fiskerbonden og oversjøisk kontakt.

Ved å trekke historiske linjer forbi den nasjonalromatiske epoken ønsker vi å vise lokalbefolkningen at disse elementene var viktige for våre forfedre slik som de er viktige for oss i dag. Også våre røtter er plantet i en "ekte norsk" kultur, samtidig som det å få impulser fra andre nasjoner er en del av vår tradisjon.

2.3.2. Skoler

Skolene er en viktig målgruppe som kan trekkes med gjennom:

Undervisningsopplegg ved den enkelte skole

Skolens mønsterplan vektlegger lokalhistorie, og Pedagogisk Senter bør utarbeide et eget undervisningsopplegg om Avaldsnesområdet. Dette undervisningsopplegget bør være tilgjengelig på hver enkelt skole. I tillegg kan de respektive skoler trekke inn kulturminner fra enkelte tidsepoker som finnes i deres skolekrins.

Kulturkontoret bør distribuere opplysninger om lokale kulturminner til de enkelte skoler. Faste kulturminner er allerede avmerket på kart. Og det bør arbeides videre med innsamling av sagn og historier, samt kartfesting av løsfunn.

F. eks. vil det i Skudenesområdet være naturlig å trekke inn "Trodlakånehåla" når man snakker om steinalder og de nyoppdagede båtnaustene når man snakker om vikingtid. Ferkingstad skole må naturligvis trekke linjer fra Avaldsnes til sagnet om kong Ferking og båtnaustene på Hop. Åkraskolene må få opplysninger om tidligere funn og tingsteinene ved kulturhuset. I Kopervik har man Døsaugan, sagnet knyttet til kong Sverre og middelalderkirkegården etc.

Pedagogiske opplegg i tilknytning til kulturminnesenteret

Det vil bli utarbeidet brosjyremateriell for kulturhistoriske stier i Avaldsnesområdet. Dette materialet kan også benyttes av skoleklasser. I tillegg må man lage et eget opplegg beregnet for barn i tilknytning til utstillinger og aktiviteter i det fysiske kulturminnesenteret. Opplegget bør kunne nyttes av leirskoleelever og under intensive "temadager" om sommeren eller under Vikingfestivalen.

Leirskole både for Karmøyelever og tilreisende skoleklasser

Leirskole vil bli en av enhetene tilknyttet kulturminnesenteret, og det er tenkt avsatt et område på Bukkøy som kan nyttes til dette formålet. Den innholdsmessige del av leirskolen behandles senere. Skole/kulturetaten har ansvar for utvikling av leirskolen.

2.3.3. Turister

Karmøy kommune ønsker å utvikle Avaldsnes for at dette historiske området skal ivaretas gjennom bruk og bli et attraktivt nasjonalt kulturminneområde. Området har kvaliteter som gjør at kulturminnesenteret kan trekke til seg flere besøkende enn noen annen attraksjon i distriktet, men formidlingen må skje på kulturvernets premisser. På den ene siden ønsker vi flest mulig besøkende, på den andre siden forringes også områdets "kulturismeverdi" hvis stedet får preg av masseturisme.

Vi kan unngå en del av problemene ved at det sentrale området rundt kirken skånes mest mulig for inngrep i kulturlandskapet. De store turistflokkene kommer oftest i busser og blir bare en time og to i området. Denne turiststrømmen fanges opp av et info-senter som lokaliseres ved inngangen til det sentrale kirkeområdet. Forøvrig satses det på båtturisme, slik at man i intensive perioder vil ha en del av turistene i båter på sundet eller i rekreasjonsområdet på Bukkøy. Også utviklingen av et turstinnett på Nord-Karmøy vil være med på å spre turistene slik at det sentrale området rundt kirken ikke virker "overfylt".

Kulturminnesenteret på Avaldsnes med turstier, utstillinger, gårdsdrift og aktiviteter gjør at besøkende kan få nye opplevelser hver gang de besøker senteret, samtidig som man kan gi ulikt tilbud til ulike turistgrupper.

Vi kan i første rekke dele turistene inn i to grupperinger:

- a) Lokale turister som besøker senteret gjentatte ganger
- b) Langveisfarende turister som besøker senteret én eller noen få ganger.

Lokale turister

Man må regne med at en stor del av de besøkende vil være kommunens egne innbyggere og de som reiser i eget fylke. Kulturminnesenteret med sitt mangesidige tilbud vil dermed være ideelt for denne gruppen.

Utvikling av tilsvarende anlegg andre steder i fylket må ikke bare sees på som et konkurransemoment. Når interessen for historie vekkes hos befolkningen i andre kommuner, vil de også ha større interesse av å besøke vårt kulturminnesenter.

De ulike kulturminnesentra i Rogaland bør tvertimot opplyse om hvor besøkende kan få mer informasjon om ulike tidsepoker og tema. Eksempelvis vil det være aktuelt for oss å referere til folkevandringslandsbyen på Forsand når vi formidler folkevandringsepoken på Avaldsnes - og vice versa. Likeså vil det for de kommuner som er med i Rikssamlingsprosjektet være aktuelt å henvise besøkende til de kommuner som tematisk framstiller andre sider av rikssamlingsprosessen.

Langveisfarende grupper

Avaldsnesområdet med sin sentrale rolle i norsk nasjonalhistorie, kan få turister også utenfor Norge til å velge Karmøy som reisemål.

Trenden innen reiseliv er at turistene vil ha opplevelser og informasjon i løpet av ferien, og det er først og fremst disse turistene som er aktuelle for oss.

Spesielt interesserte

Blant disse turistene finner man :

- * “Empty-nest” gruppa, veletablerte folk med voksne barn som ønsker å oppleve noe i løpet av ferien, men som dermed ikke behøver å være spesielt interesserte i historiske forhold.
- * Barnefamilier der foreldrene er interesserte og/ eller ønsker å gi sine barn innsikt i historiske forhold. Det er også ut fra turismeaspektet nødvendig å ta hensyn til barn i planlegging av kulturminnesenteret. Vi må huske at barna kan lære også utenom skoletid, samtidig som et besøk i kulturminnesenteret skal være interessant for hele familien.
- * Historisk interesserte personer som har interesse for og kunnskap om vår historie.
- * Utenlandske turister som er ute etter å oppleve noe “typisk norsk”.

Tilfeldige turister

Når Avaldsnes kommer på reiselivskartet vil man også få besøk av såkalte tilfeldige turister som kun kommer innom fordi de:

- * Tilfeldigvis er i distriktet.
- * Kommer med en turistbuss og Avaldsnes representerer en times stopp på reiseruta.

Disse turistene skal også ha utbytte av et besøk i kulturminnesenteret. Og i selve informasjonssenteret må man kunne imøtekomme denne turistgruppas behov for interessant formidling på kort tid. Målet må selvsagt være å pirre den historiske sansen så mye at også disse turistene ønsker å få mer informasjon om fortida.

2.3.5. Forskningsinstitusjoner

Avaldsnesprosjektets tilknytning til forskningsinstitusjoner vil bli omtalt andre steder i framlegget.

2.3.5. Det lokale næringsliv

Avaldsnesområdet har et stort reiselivspotensiale og kulturminnesenteret på Avaldsnes vil ganske klart føre til økt næringsaktivitet og sysselsetting.

Kulturminnesenteret representerer flere direkte arbeidsplasser og økt omsetning for reiselivsrelaterte næringer, noe som skaper ringvirkninger og får betydning for andre næringsgreiner. Dette gjelder ikke bare for Avaldsnesområdet og Karmøy kommune. Vi har et regionalt arbeidsmarked, og utviklingen av Avaldsnesområdet vil ha positive virkninger for hele regionen.

I tillegg vil utviklingen av Avaldsnesområdet også gjøre at vårt distrikt blir assosiert med noe positivt: - nasjonalhistorie - kultur - røtter. Dette vil også få virkninger for næringslivet.

Vi nevner kort:

- * Det har betydning når våre varer skal selges på andre markeder.
- * Lokalbefolkningen blir stolt av sine historiske røtter og sin kultur. Dette fører til utviklingen av en egen identitet og fornyet pågangsmot.
- * Det blir lettere å få fagfolk til å etablere seg i området: Næringslivet får tak i dyktige personer, og folk vurderer området som attraktivt ved nyetableringer.
- * Man kan få utviklet et forskningsmiljø.

2.4 FORMULERING AV DELMÅL

2.4.1. Forskningsprosjektet

- * Vinne ny kunnskap om Avaldsnes

Både store bronsealdergraver på Utvik, den rike romertidshøvdinggraven på Flagghaugen nordøst for kirken og omtalen av Avaldsnes som Kongsgård i de norske kongesagaene peker dette stedet ut som et av de viktigste politiske og økonomiske områdene i tidlig norsk historie.

Det er til nå bare foretatt sporadiske og ikke alltid like systematiske enkeltundersøkelser av disse kulturminnene. Vår kunnskap om Avaldsnes som høvdingsete i forhistorisk tid, som kongsgård i sagatiden og som prestegård i nyere tid, er derfor fragmentariske og lite tilfredstillende. Prosjektet har som mål, dels ved arkeologiske, dels ved historiske og dels ved naturvitenskapelige metoder å framskaffe slik kunnskap.

- * Ny kunnskap om den norske rikssamlingen og vikingtida.

Forskere har tidligere fokusert på 800-tallet som en periode da de skandinaviske samfunnene gjennomgikk dramatiske endringer. Nå peker forskerne på at grunnlaget for rikssamlingsprosessen legges i århundrene før.

Tidligere funn markerer Avaldsnesområdet som et sted med kontinuerlig bosetning og maktkonsentrasjon, og området er beskrevet i sagalitteraturen. Et forskningsprosjekt her bør ha som hovedmål å teste de historiske kilders troverdighet og å vinne ny kunnskap om politiske, økonomiske og sosiale forhold fra århundrene forut og inn i vikingtida.

2.4.2. Formidlingsprosjektet

- * Formidle et tverrsnitt av norsk historie.

På Avaldsnes finnes et 9000-årig tverrsnitt av norsk historie, fra steinalder inn i nyere tid. Gjennom Avaldsnesprosjektet skal vi formidle hver enkelt tidsepoke, men også sammenheng og utvikling.

* Verne gjennom bruk

Et område som representerer norsk nasjonalhistorie er lokalisert til Karmøy. Dette er en del av vår felles nasjonale kulturarv, og vi har ansvar for å forvalte området for kommende generasjoner. Området er i dag utsatt for sterkt press fra flere hold, og vi må forene de ulike interesser ved å bruke området slik at det bevares for ettertida.

* Trekke historiske linjer til nåtidens virksomhet

Menighetsarbeid, gårdsdrift og kystlaget "Kornt" har sin plass i området. Deres virksomhet viser den historiske kontinuiteten fra fortid til nåtid. Vi kan trekke linjer fra den forhistoriske gården fram til nåtidens gårdsdrift. Vi kan peke på kirkens rolle som en viktig kulturbærer helt fra kristendommen ble innført til dagens aktive menighet. Og gjennom kystlagets aktiviteter og veteranbåtmiljø kan vi illustrere Karmsundets rolle som ferdselsåre og Avaldsnes strategiske plassering ved sundet, en av hovedårsakene til at Avaldsnes ble et maktsenter og har fått sin plass i vår nasjonale historie.

* Bygge opp lokal identitet og kulturforståelse

Ved å utvikle Avaldsnes ønsker vi å gjøre området til en katalysator som kan gi lokalbefolkning lokal identitet og øket kulturforståelse. Lokalbefolkningen skal bli bevisste sine historiske røtter. Ved å trekke linjer gjennom historien, ønsker vi å vise at samspeilet mellom hav og land var viktig for våre forfedre, slik som det er viktig for oss som lever i dag. Vi er alle del i en kjede som går fra fortid, via nåtid til framtid. Derfor er det også viktig å ta vare på kulturminnene som er fysiske spor fra vår felles fortid. Men også den historiske delen av kulturlandskapet må formidles. Sagn og historiske hendelser, gamle stedsnavn og tradisjoner må fram i lyset og bli en del av lokalbefolkningens referanseramme.

* Området brukes i reiselivssammenheng

Vi ønsker turister til Avaldsnes, både fordi turistene er en del av grunnlaget for at vi kan "verne gjennom bruk" og fordi Avaldsnesområdet er en del av vår nasjonale kulturarv som også tilreisende har rett til å få del i.

2.5. FORMULERING AV HOVEDMÅL

Hovedmålet med prosjektet er å aktivisere Avaldsnes som kulturminneområde på grunnlag av det vi allerede vet og gjennom nyvunnet kunnskap, slik at Avaldsnes får den sentrale plassen området bør ha i lokal og nasjonal sammenheng. I dette ligger ønsket om knytte prosjektet til et framtidsrettet kulturminnevern der formidling av kunnskap inngår som en vesentlig og nødvendig del av vernet. Ved ulike publikumsrettede tiltak tas det sikte på å gjøre Avaldsnes til et attraktivt nasjonalt kulturminneområde.

2.6. HVORDAN OPPNÅ DETTE?

Målsettingen søkes oppnådd ved at vi:

- * Utvikler et fysisk kulturminnesenter
- * Aktualiserer området i forskningssammenheng
- * Driver informasjonsarbeid gjennom media, skoleverk og egne publikasjoner

Gullarmring fra Storhaug. I Historisk museum, Bergen.

Glassperler fra Storhaug. I Historisk museum, Bergen.

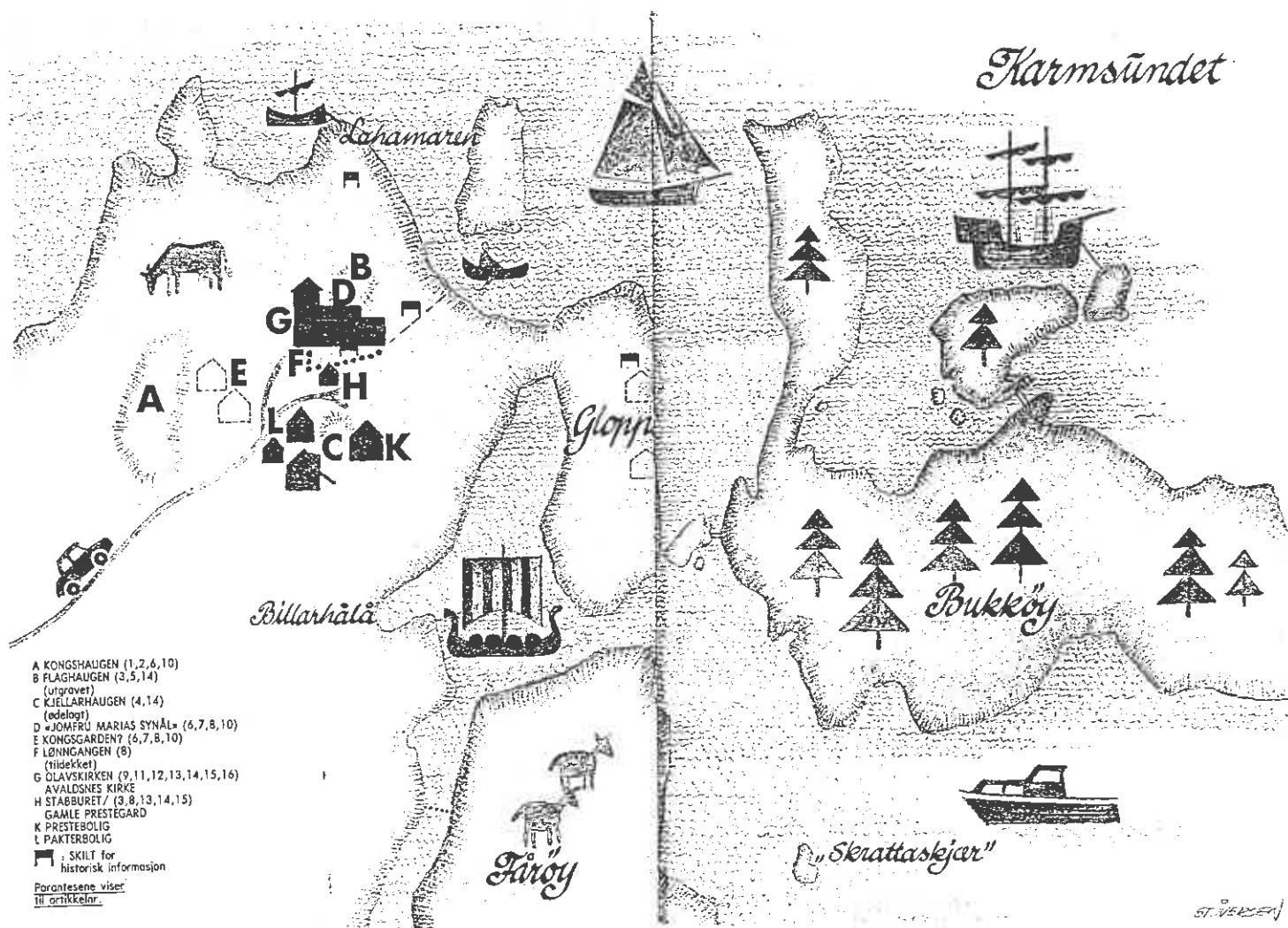
3. DAGENS SITUASJON (REGISTRERING)

3.1. FORNMINNER OG KULTURLANDSKAP

Det aktuelle Avaldsnesområdet er svært rikt på faste forminner og løsfunn. Disse forminnene er viktige element i kulturlandskapet. Både når det gjelder skjøtsel og skilting er mye ugjort. Kun vegen opp mot selve Avaldsneset og "De fem dårlige jomfruer" er skiltet fra riksvegen. Foruten forminner på selve Avaldsneset, har bare "De fem dårlige jomfruer" og Rehaugane info-skilt ved selve forminnet.

I forprosjektperioden har vi fått kartfestet faste forminner og løsfunn i området. Opplysninger er innhentet hos AmS. Dette kartet skal bl.a være grunnlagsmateriale for:

- * Digitalisering av kart som kan vise publikum funn og forminner i forskjellige tidsepoker. Disse kart kan brukes ved utstillinger, av skoleverket, i brosjyrer etc.
- * I arbeidet med kommuneplanen
- * Som utgangspunkt for videre forskning

Fra Aadne Utviks : "Vårt historiske Avaldsnes"

3.2. RAMMEBETINGELSER

3.2.1. Kommuneplan

I Rogaland Fylkeskommunes rapport: "Kulturminne i kommuneplanen. Gjennomgang av status i alle fylkets kommuner pr. 1.2. 1993," merker vi oss følgende om Karmøy:

Planperiode	Prioriterte kulturminne synt i arealdel	Nevnt i føre-segner e.l. knytt til arealdel	Kulturminne i tekstdel (Langsiktig del)
1992 -2003	Delvis	Ja	Nei

Kommuneplanen 1992 - 2003 ble vedtatt før kommunestyret kom med signaler om en kulturvern-/kulturismesatsing i Avaldsnesområdet. Disse nye signalene bør konkretiseres i neste kommuneplanrevisjon (Kommuneplanen for 1996 - 2007). Allerede nå kan vi peke på en del forhold som blir vesentlige i denne sammenheng: Hvitt område i kommunedelplan Veg fra Velde NØ til Kirkevegen, og Tettstedsutviklingen på Avaldsnes.

"Hvitt område" i kommunedelplan

Under arbeid med kommuneplanens arealdel er det avdekket motsetninger mellom Karmøy kommune og Riksantikvaren. Dette har bl.a. resultert i at et område mellom Velde - Avaldsnes prestegård er merket med hvitt i kommunedelplan. Riksantikvaren har kommet med innsigelsesvarsel mot foreslått utvidelse av boligutbyggingsarealet i dette området. Hovedbegrunnelsen er Avaldsnesområdets nasjonalhistoriske verdi. Riksantikvaren vil forhindre at områdets verdi forringes. Et tilstrekkelig stort område rundt kirken må sikres for nye inngrep.

Når Karmøy kommune nå ønsker å utvikle et kulturminnesenter på Avaldsnes, bør Riksantikvar og kommune ha sammenfallende interesser. Det planlagte info-senteret vil bli lokalisert forholdsvis nært hvitt område i kommunedelplan. Det vil dermed være i kommunens egen interesse å ha dette området mest mulig fritt for bebyggelse. Vi forutsetter selvsagt at Riksantikvaren ikke ser på info-senteret som et uønsket inngrep i kulturlandskapet. Ved utforming av info-senteret vil det tas hensyn til at bygget skal gli mest mulig inn i miljø og terreng.

Det foreslås derfor at man i kommuneplanens arealdel følger Riksantikvarens definerte grenser for verneområdet rundt Avaldsnes.

Veg fra Velde NØ til Kirkevegen

Likeså har Riksantikvaren levert innsigelse mot vegtrase fra Velde NØ til FV 849. Vi anbefaler at man finner en annen løsning enn å etablere veg fra Velde NØ til Kirkevegen.

Traseen vil kunne være ødeleggende for framtidige tiltak ved info-senteret i tilknytning til kulturminnesenteret på Avaldsnes. Vegen vil uansett gripe inn som et fremmedelement i det nære kulturlandskapet rundt Avaldsneset og slik være med på å isolere kulturvernområdet.

Avaldsneset er i dag påvirket av industrietablering på Husøy, Protan på Vormedal, industriområdene i Bøvågen og på Bøneset. I tillegg nærmer boligbyggingen seg fra sør (Velde NØ), og videre utbygging i nord-vest (bl.a. utvidelse av aldersbolig og sykehjem). Det er derfor viktig å bevare denne ene siden fri fra flere inngrep i kulturlandskapet.

Området fra "Trulsabø" til Gamledalen"

Området er i dag utlagt til friområde og bør omreguleres til friluftsområde.

Sentrumsutvikling

Videre sentrumsutvikling bør skje på vestsida av riksvegen (Se punkt 3.2.2.)
De foreslåtte endringer behandles ved neste rullering av kommunedelplan for Avaldsnes.

3.2.2. Tettstedsutvikling

Det vi i dag betegner som Avaldsnes sentrum består i hovedsak av en liten klynge forretningsbygg og litt spredt bebyggelse. To bensinstasjoner på hver sin side av vegen dominerer kulturlandskapet ved inngangen til "sentrums-klyngen". I Visneskrysset er det nettopp anlagt en stor rundkjøring som vil bedre adkomsten til kirkeområdet og skape bedre trafikkforhold generelt.

Konklusjon er at Avaldsnes visuelt gir et "utflytende" inntrykk og ikke noen "sentrumsfølelse". Stedet er lite egnet til å ta imot den turiststrømmen vi forventer å få når kulturminnesenteret på Avaldsnes er ferdigutviklet. Dette gjelder både det visuelle inntrykket stedet gir, og de funksjoner man regner med senteret vil få i framtiden.

Geir Sør-Reime hos Fylkeskultursjefen skriver i sitt framlegg til sakspapirer for Kulturminnesenter på Avaldsnes

Vi ser for oss Avaldsnes som en magnet, stedet ingen kan komme utenom, som alle må se. Selve tettstedet får en ny "byplan" og blir et av de triveligste tettsteder i landet. Videre "byutvikling" skjer på vestsida av riksvegen. Det gjennomføres flere fartsdempende tiltak, slik at riksvegen gjennom Avaldsnes blir en ren idyll. I området rundt blir viktige forminner skiltet, og det blir parkeringsplasser sentralt i området og gjennom gang/sykkelveier blir det lettere å ta seg fram til de forskjellige kulturminnene. Det lages etterhvert et eget museumbygg (formet som en gravhaug?), Skipsfunnene osv. fra Grønhaug rekonstrueres og blir en attraksjon i seg selv.

For å oppnå det Geir Sør-Reime skisserer i sin visjon, må det lages en sentrumsplan for tettstedet Avaldsnes.

3.2.3. Kriterier for sentrumsplan/reguleringsplan

Geografisk avgrensning langs riksvegen:

Adkomst nordfra:

Grønhaug gir turister som kommer nordfra den første introduksjon til det historiske Avaldsnesområdet. Vi bør derfor tenke gjennom det visuelle inntrykk tettstedet Avaldsnes gir allerede fra Grønhaug og sørover. Busshytta som i dag står like utenfor gravhaugen bør fjernes/ flyttes, selve gravhaugen skjottes og det må settes opp info-skilt.

Adkomst sørfra:

For besøkende som kommer sørfra vil rundkjøringen ved sentrum være introduksjonen til det historiske området.

Ergo: Innenfor området Grønhaug - Visneskrysset må det tas spesielle hensyn til visuelt inntrykk ved regulering, bygging og tilrettelegging.

Spesielle moment som må vektlegges:

- * Industriområdet øst for R 14 bør få en "ansiktsløftning" Ved nyetablering i dette området bør det stilles krav til opparbeiding av utearealene.
- * Parabolantennene ved Karmsund Kabel-TV a/s bør kunne skjermes fra Riksvegen f. eks. ved tre-/ hekkplanting.
- * Det må gjøres noe med det synsinntrykk Shell- og Esso-stasjonene gir. I dag dominerer de i et ganske treløst kulturlandskap. Tiltak kan være: Mindre iøyenfallende reklameskilt. Beplantning, oppsett av pyntemurer eller annet som mildner det forstyrrende inntrykket.

Hvilke funksjoner skal tettstedet Avaldsnes ha i framtiden?

Vi må først avgjøre: Ønsker vi at tettstedet Avaldsnes skal ta imot turister, eller ønsker vi at de fleste servicefunksjoner skal foregå i allerede etablerte tettsteder (f. eks. kafe-/restaurantdrift, overnatting, utvidet handelsvirksomhet etc.) Dette har selvsagt betydning for hva og hvordan man skal planlegge.

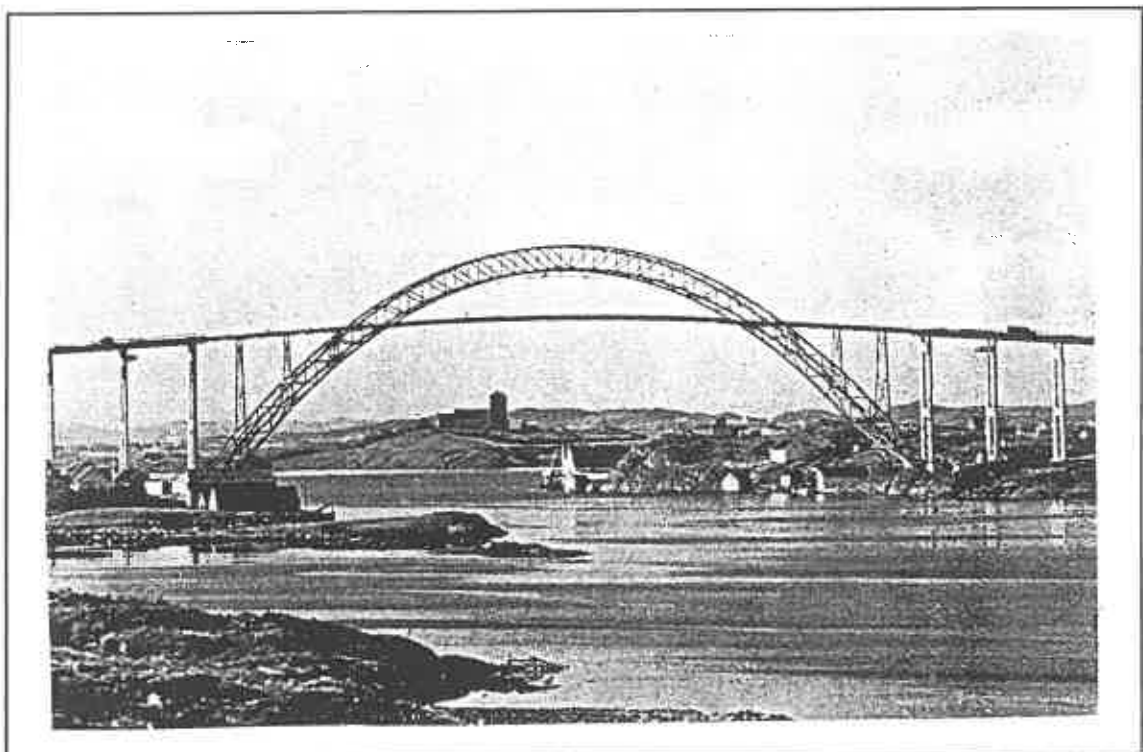
Vi står ovenfor to valgmuligheter:

- * Tettstedet Avaldsnes skal gi et godt visuelt inntrykk til de besøkende som drar gjennom, men ellers legger man ikke opp til at selve tettstedet skal gi noen spesielle tilbud til turistene.
- * I tillegg til at tettstedet gir et godt visuelt inntrykk, legger vi opp til at selve sentrum skal ha funksjoner som turistene ikke finner i enhetene knyttet til kulturminnesenteret. (Graden av tilbud kan selvsagt varieres.)

Uansett valg, vet vi at mange turister vil passere gjennom Avaldsnes sentrum, og så lenge der allerede finnes servicefunksjoner, vil en del av dem også stoppe.

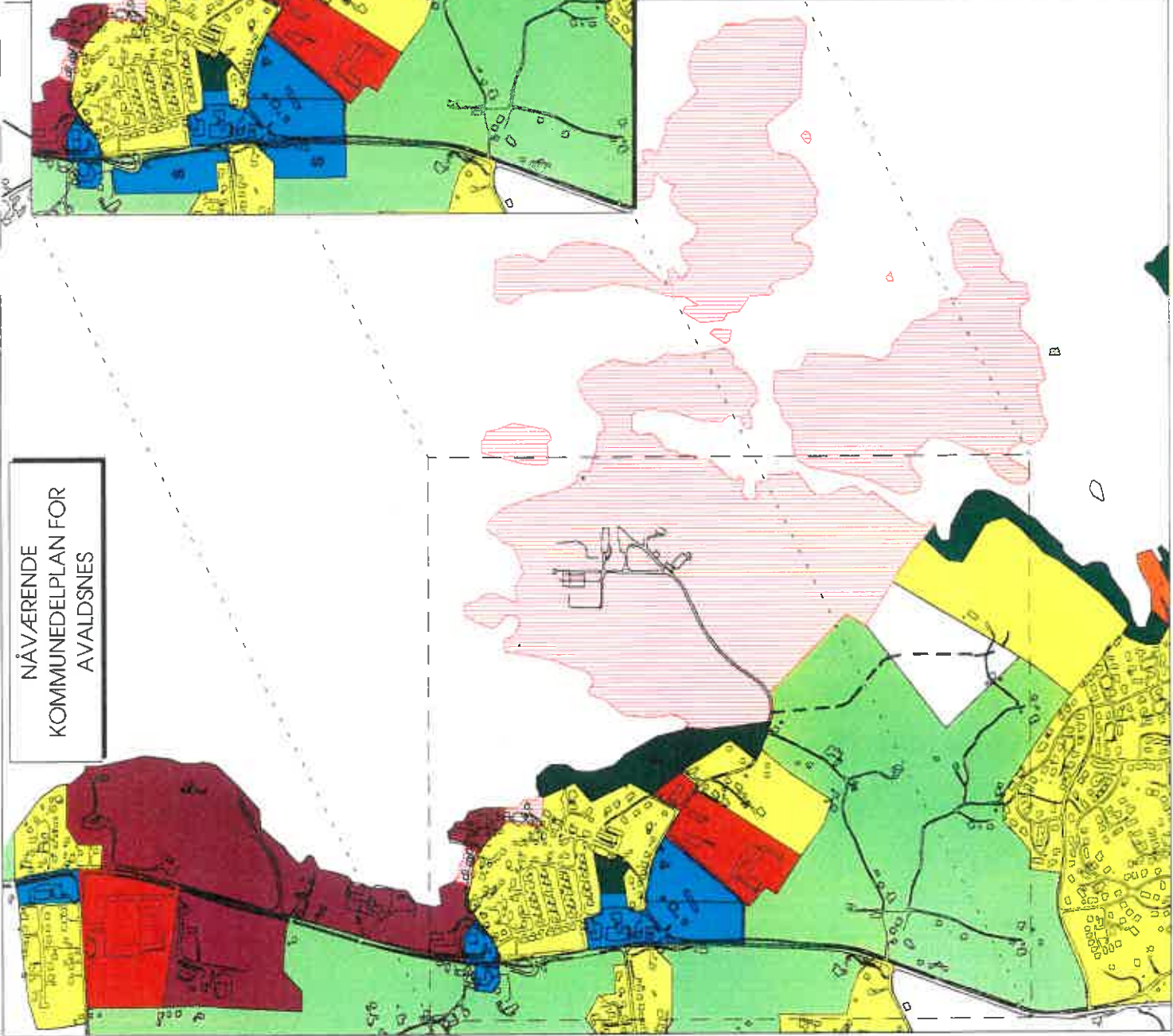
Moment som har betydning for tettstedsutformingen:

- * Videre tettstedsutvikling bør skje på vestsida av riksvegen.
- * I selve sentrum må trafikken skje på fotgjengernes premisser. Man kan gjerne etterstrebe et slags "torgpreg", et sted hvor folk kan oppholde seg uten fare for å bli nedkjørt av passerende biler.
- * Hovedvegen gjennom sentrum må få en utforming som gjør at bilistene senker farten. (I Danmark har man flere steder klart å oppnå dette ved hjelp av visuelle virkemidler.)
- * Der må være plass til parkering, men for turistenes del behøver ikke parkeringsplassene ligge midt i sentrum.
- * Ved utforming av reklameskilt, opplysningsskilt osv, må man forsøke å anlegge en helhetlig profil.
- * Sentrum blir bindeledd mellom kulturminnesenteret på Avaldsnes og Vigsnes Grubemuseum. Ergo; det må settes opp informasjonstavler.
- * Ved videre utbygging kan man med fordel etterstrebe en mer konsentrert bebyggelse i selve sentrum, slik at det dannes et gateløp.

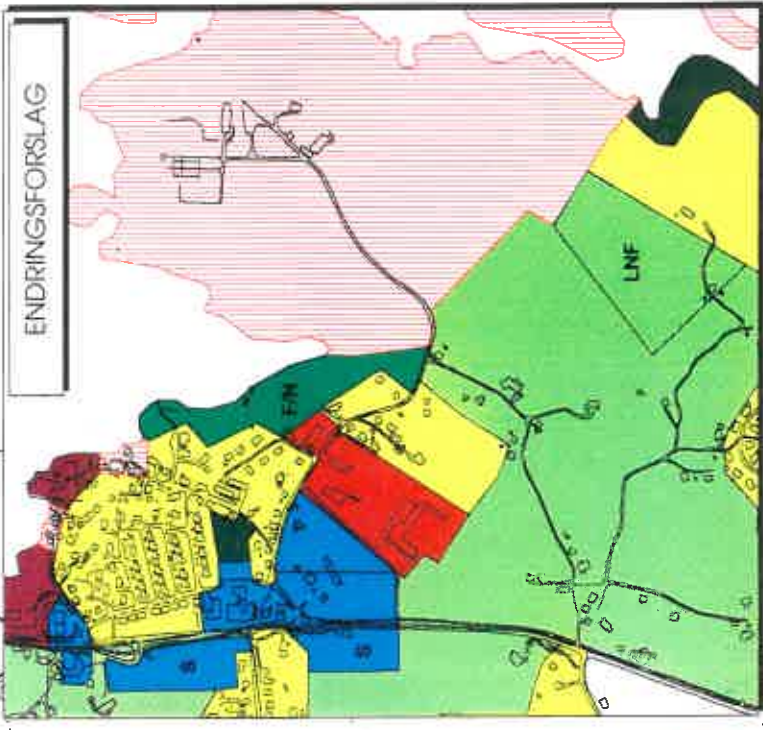

Broen over Karmsundet med den 700 år gamle "Olavskyrkja" i bakgrunnen.

NÅVÆRENDE
KOMMUNEDELPLAN FOR
AVALDSNES

ENDRINGSFORSLAG

- BOLIGOMRÅDE
- NÆRINGSOMRÅDE
- OFFENTLIG FORMÅL
- SENTRUMSOMRÅDE
- BÅTHAVN/NAUST
- LNF / LNF-L
- LNF-F/N
- FRIMRÅDE
- KULTURVERNOMRÅDE

3.2.4.Lovgivning

Lov om kulturminner av 9. juni 1978.

Lovens definisjon av kulturminner:

‘Med kulturminner menes i denne lov faste og løse fornminner og skipsfunn i eller over jorden, sjøbunnen og vassdrag, og arkitektonisk eller kulturhistorisk verdifulle byggverk og anlegg av enhver art.’

For Avaldsnesområdet må man være spesielt oppmerksom på følgende paragrafer:

Kapittel II. Faste fornminner

- Pgf. 3. Faste fornminner
- Pgf. 4. fredede faste fornminner
- Pgf. 5. Fornminner som kan fredes uten hensyn til alder
- Pgf. 6 Sikringssone
- Pgf. 8. Tillatelse til inngrep i fredede fornminner
- Pgf. 9. Undersøkelsesplikt m.v..
- Pgf 10. Utgifter til særskilt gransking av fornminner
- Pgf.11. Vedlikehold, gransking m.v.

Kapittel III. Løse fornminner

- Pgf. 12. Eiendomsretten til løse fornminner
- Pgf. 13. Vern, finnerlønn m.v.

Kapittel IV. Skipsfunn, pgf. 14.

Kapittel VI. Særskilte bestemmelser

- Pgf. 21. Områdefredning (Riksantikvaren vurderer å områdefrede Avaldsneset)
- Pgf. 22 Forhold til arealplanlegging
- Pgf. 25. Meldeplikt for offentlige organer
- Pgf. Forhåndsskjønn
- Pgf. Straff m.v.

Plan og bygningsloven av 14. juni 1985

Miljøverndepartementet er høyeste myndighet.

Faglig ansvarsområde har:

- Riksantikvaren for middelalderkirken
- Arkeologisk museum, Stavanger for øvrige faste- og løse fornminner

I 1992 ble det lagt fram Handlingsplan for Kulturminneforvaltning.

3.3. INVOLVERTE PARTER

Som nevnt i p. 3.2.4. vil Riksantikvaren og Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) være sterkt inne i bildet ved utvikling av et kulturminnesenter på Avaldsnes. Ellers vil planleggingen skje i nært samarbeid med Fylkeskultursjefen. AmS og Fylkeskultursjefen er også representert i prosjektgruppa.

Andre involverte parter er:

Menigheten: Ønsker å utvide kirkegårdsarealet, parkeringsplasser, forsamlingshus.

Opplysningsvesenets fond: Eier av prestegården

Forpakter: Skal ha ny driftsbygning. Gårdsdriften inngår som en enhet i kulturminnesenteret, Ergo: Driftsplan og tunplan viktig.

Jordbruksmyndigheter: Kommer inn i bildet vedr. prestegården, samt ved reguleringsplaner, bygdeturisme etc.

Handelstand: Tettstedsutviklingen, tilrettelegging av servicetilbud.

Andre grunneiere: Kommer inn i bildet ved reguleringsplaner og ved tilrettelegging av turstier, skjøtsel av forminner utenfor selve Avaldsneset, gårdsturisme etc.

Havnemyndigheter: Må kontaktes hvis man sikter inn mot båtturister, skal anlegge gjestebrygge etc.

Nord-Karmøy historie og ættesogelag: Driver formidlingsvirksomhet i det gamle stabburet, quiding i området og er ellers en viktig støttespiller.

Kystlaget Kormt: Veteranbåtlag. Må trekkes inn under planleggingen av tilrettelegging av Gloppeområdet/båtturisme.

Nord-Rogaland og Sunnhordland Friluftsråd: Samarbeidspartner for utvikling av Bukkøy-/Gloppeområdet.

3.4. FORHOLDET TIL OMVERDEN

Akkurat som hver enkelt tidsepoke i “det historiske Avaldsnes” hadde sin samtid, må vi ta hensyn til nåtiden når vi skal drive forskning og utvikle et fysisk kulturminnesenter på Avaldsnes. Nedenfor finnes en del registrerte element som vil ha avgjørende betydning for hva som skal skje på Avaldsnes:

3.4.1 Rikssamlingsprosjektet

Kommunene Haugesund, Karmøy, Kvitsøy, Rennesøy, Stavanger og Sola ligger i det området som stod mest sentralt i den norske rikssamlingen. Disse kommunen har nå gått sammen om å utvikle et Rikssamlingsprosjekt der det tematisk fokuseres på vikingene som statsbyggere.

Rikssamlingsprosjektet har sin basis i de nye historiske teoriene som stiller spørsmål ved den tradisjonelle oppfatningen om Harald Hårfagre og samlingen av Norge til ett rike. Ledende historikere mener at Harald Hårfagre egentlig var en vestlandskonge og at Rikssamlingen var en prosess som først ble avsluttet på 1200-tallet.

Harald Hårfagre blir et samlende symbol for Rikssamlingsprosjektet. Han har sterke historiske røtter i Rogaland, og gjennom dette identitetsprosjektet ønsker man å gjøre rogalendingene bevisste at de lever i Harald Hårfagres gamle rike.

I Karmøy/Haugesund kommer forutsetningene for rikssamlingen, selve samlingsprosessen og Harald Hårfagres historie til å være det sentrale.

Avaldsnes i Karmøy kommune, Harald Hårfagres hovedgård, kan etter slaget ved Hafrsfjord sies å være Norges eldste kongesete, og det var på Avaldsnes Hårfagre endte sine dager.

Snorre Sturlason skriver at “Kong Harald døde sotteseng paa Rogaland og er hauglagt paa Haugar ved

Karmsundet'', og Haugesund er som kjent vertskommune for riksmonumentet på Haraldshaugen.

Rennesøy er aktuell fordi Harald Hårfagre hadde en kongsgård på Utstein hvor det etter kristningen også ble grunnlagt et kloster, mens Kvitsøy har et av våre eldste og mest særegne steinkors.

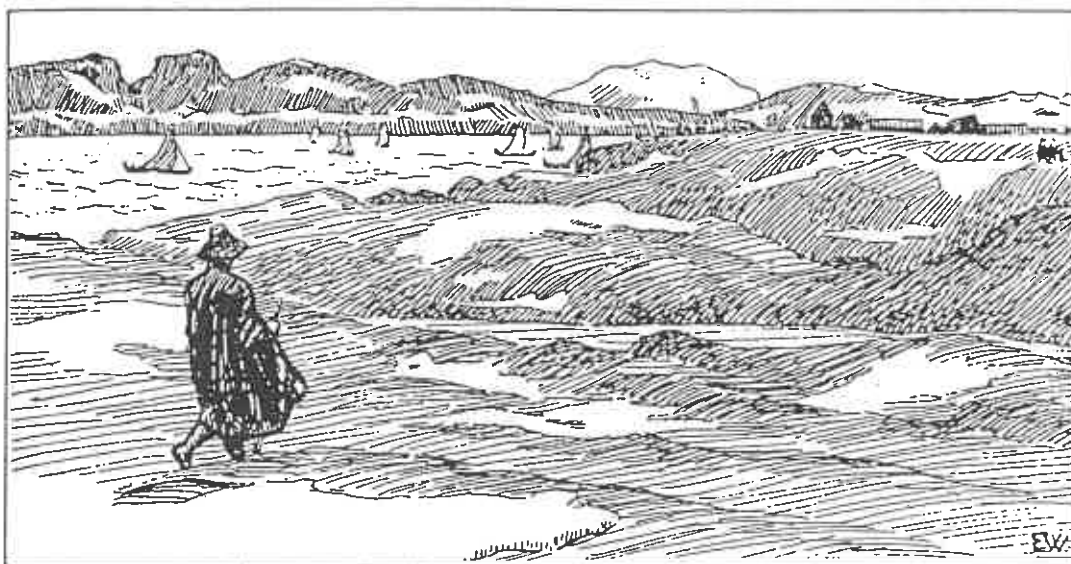
I Sola/Stavanger ønsker man å fokusere på selve Hafrsfjordslaget, samtidig som man ser på forholdet kongemakt/høvdingmakt, senere utkrystallisert i maktfordelingen mellom Olav den Hellige og Erling Skjalgsson.

Ovenfor er nevnt den historiske innfallsvinkelen, og der finnes planer for hvordan man rent fysisk og tematisk skal formidle det historiske innhold i hver enkelt kommune.

En del av Avaldsnesprosjektet vil dermed falle sammen med Rikssamlingsprosjektet, Dette vil få betydning for:

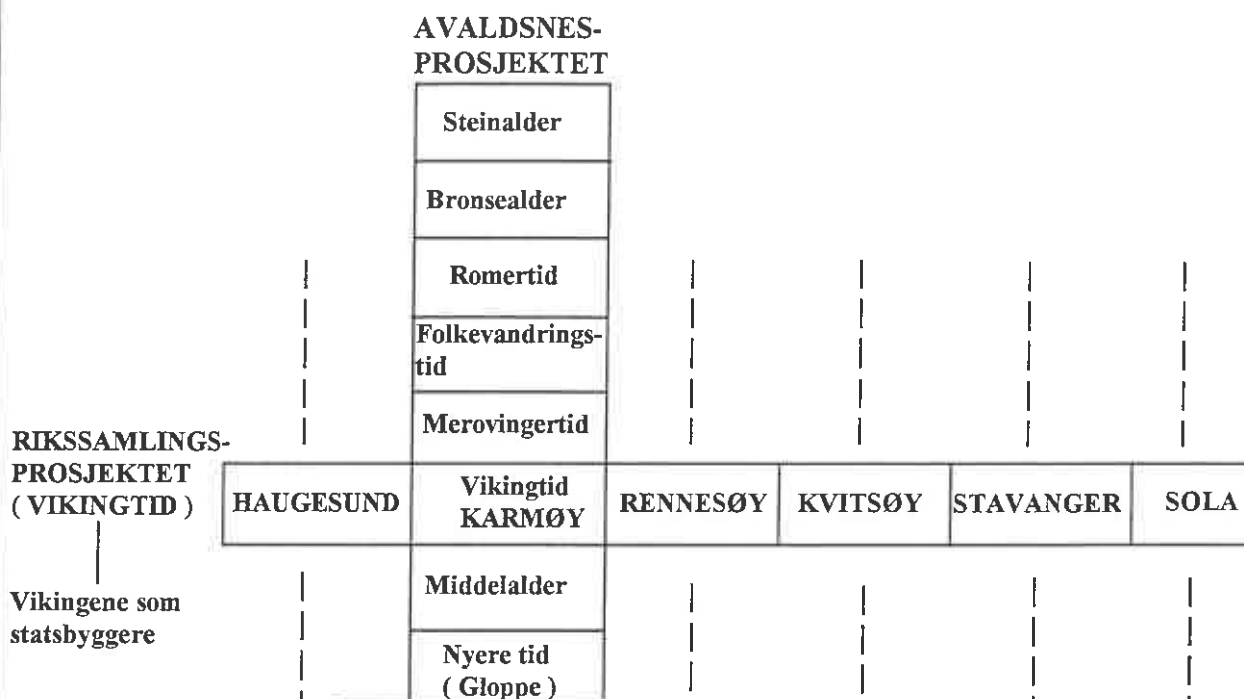
- * Hva vi skal lete etter gjennom arkeologiske undersøkelser. Bl.a bosetningsspor forut for rikssamlingstiden og Harald Hårfagres kongsgård.
- * Historisk forskning og generell informasjon, bl.a. de historiske seminarene.
- * Hva som skal formidles i informasjonssenteret
- * Eventuelle rekonstruksjoner.
- * Hvilken tidsepoke vi skal begynne med.

Olav den helliges saga

Asbjørn går innover Karmøy mot Avaldsnes.

**FORHOLDET MELLOM
RIKSSAMLINGS-
PROSJEKTET OG AVALDSNES-
PROSJEKTET**

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■
 ■ Industr.rev ■
 ■ 1870 - 1979 ■
 ■ (Visnes) ■
 ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

FORMIDLING : Tverrsnitt av historien. Formidle sammenheng og utvikling på et sted der man også har fysiske kulturminner som illustrerer det man ønsker å formidle.

TEMA : Makt

MIDDEL :
 1) Fysisk kulturminnesenter
 2) Aktualisere området i forskningssammenheng
 3) Undervisningsopplegg

HOVEDMÅLSETTING :
 Økt kulturforståelse ved å gjøre Avaldsnes til et nasjonalt kulturminneområde

3.4.2. Hva har vi andre steder på Karmøy?

Skudeneshavn/Sandve

Et av de tre satsingsområdene i "Hav/land"-modellen. Ligger på Karmøys sørsjøsida, ved innløpet til Karmsundet. Ferjeforbindelse med Stavanger.

Gamle Skudeneshavn en hvitmalt empireby, 2. premie i konkurransen om Norges best bevarte tettsteder. Gjennom "Kystkulturprosjektet" som ble avsluttet i 1991, har man drevet motiveringsarbeid m.h.t. vedlikehold og satset på reiseliv basert på lokal kultur. Byvandring med guide daglig i turistsesongen. Det arbeides med å få ansatt en byantikvar for Gamle Skudeneshavn.

Museet i Mælandsgården er et rikt utstyrt bymuseum som viser miljø i kjøpmannsbolig, krambod, sjøhus, gamle verksteder m.m. Museet har også en egen landbruksavdeling.

Derikhuset, Miljøavdeling av Karmsund Folkemuseum. Viser hvordan man bodde på større gårder på Sør-Karmøy i første halvdel av 1800-tallet.

Kunst og gallerier. Man har forsøkt å stimulere til kunst/kulturvirksomhet i Skudeneshavn. Det finnes ennå flere gallerier, men utviklingen har stagnert. "Tåkelurfabrikken" som tidligere var et privateid galleri m. kunstscole, er nå overtatt av kommunen. Man håper nå å få i gang drift basert på kunsthåndverk.

Gjestebygger m. dusj/WC, vaskemaskin etc.

Sandvehavn. Idyllisk havneområde med gamle sjøhus i nærheten av populære sandstrender.

Overnatting: Ferieleiligheter i sjøhus og bolighus og egen campingplass. Skude Kurssenter som tilbyr overnatting og har fasiliteter for kurs og konferanser, Sandve vandrerhjem og de nybygde "Karmøy Fiskehytter" med høy standard.

Skudeneshavn har eget turistinformasjonkontor som kan tilby båtutleie, seilbåtutleie, havfisketurer og sykkelutleie.

(Egen rapport for Kystkulturprosjektet tilgjengelig)

Ferkingstad

Et av de tre satsingsområdene i "Hav/land"-modellen. Ferkingstad ligger på Karmøys vestsida ut mot storhavet og kan tilby ganske spesielle naturopplevelser.

Ferkingstadhamn. To sjøhus fra 1880-årene, de øvrige ble reist på 60-tallet. Sjøhusene har vært leid ut til turister fra 1970 og utover. Kvaliteten på utleieleilighetene i sjøhusene bør oppjusteres for å gi et fullgodt tilbud til turistene.

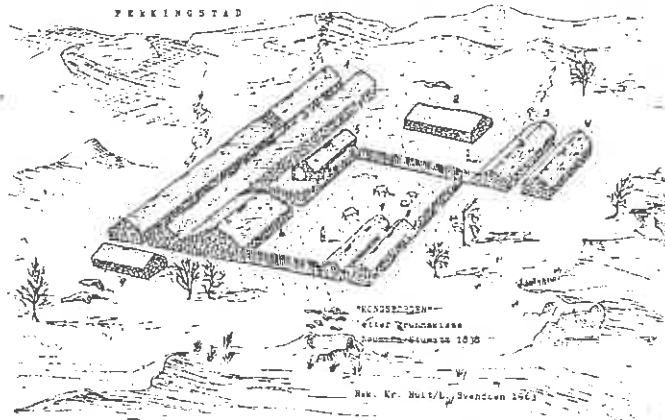
Kulturminner. Forminnerrikt område med diverse kjente sagn. Bl.a. sagnet om Kong Ferking og kong Augvald knytter Ferkingstad til Avaldsnesprosjektet. Det kan være aktuelt å formidle kulturminner fra Ferkingstad i informasjonssenteret på Avaldsnes.

"Kongsborgen". Rester av store bygninger registrert og opptegnet av biskop Neumann i forrige århundre. "Kongsborg-området" ble ryddet i begynnelsen av dette århundret, men det er ikke foretatt inngrep i jordsmonnet. Grunneier finner stadig løse forminner i forbindelse med jordbruksdrift.

"Båtnaustene på Hop". To båtnaust, båttopotrekk og båtsto sansynligvis fra yngre romertid/ folkevandringstid, samt diverse andre forminner. Tilrettelegging av båtnaustene i gang. Båtnaustene har info-skilt fra AmS og er merket fra havneområdet. Bør også skiltes fra Riksveg.

"Middelalderkirkegård m. bautastein", sannsynligvis fra 1100-tallet.

Kongsborgen på Ferkingstad

Da J. Neumann besøkte Ferkingstad i 1838 ble det tegnet en grunnskisse av tuftene på Hedlebakkene—Røysane. Etter grunnskissen har vi gjort et forsøk på rekonstruksjon.

0. Samlet areal for boplass 3.600 m².
1. Gildesaler ca. 60 m lange.
2. Stabbur.
3. Badstu.
4. Fjøs/låve.
5. Eldhus.
6. Fruestue.
7. Jomfrubur.
8. Jomfrubur.
9. Talestue.

Sandstrand m. toalett og campingmuligheter.

Kultur- og natursti. Karmøy kommune har opparbeidet en kultur- og natursti langs strandlinja fra Ferkingstad til Åkrehamn. Det er også utgitt et hefte i tilknytning til stien.

Kulturlandskapsplan. Ved å følge Burmavegen som går fra det flate kystområdet, med blankslitte knauser og sandstrender til de høyereliggende områder med lyngheier og våtmarksområder, fram til de steinsatte strendene på Karmøys østre side, får man vist fram et tverrsnitt av det karmøyske kulturlandskap. Vi har laget et forprosjekt for en mer utvidet kulturlandskapsplan for dette området. Det er samlet inn data fra ulike instanser/personer, og flest mulig av disse dataene er kartfestet på samme kart.

Burmavegen danner et godt utgangspunkt for fotvandring i Karmøys lyngheiområder.

Lyngheier. På Sør-Karmøy finnes store lyngheiområder, våtmarksområder med rikt dyre- og fugleliv, og mulighet for å drive fiske.

Ridesenter. Ved Burmavegen finnes også Karmøy Ridesenter.

Åkrehamn

Handelssentrum på Karmøys vestside.

Havneområdet. Gamle Åkra kommune var i sin tid landets viktigste fiskerikommune. Havna er fremdeles aktivt trafikert av fiskeflåten. Et interessant miljø av boliger og sjøhus.

Fiskerimuseet Grunnviken. Samling av gjenstander og redskaper knyttet til fisket både fra eldre og nyere tid i det verneverdige "Nora-sjøhuset", et tidligere sildesalteri.

Tingsteinene. Tre bautasteiner som tidligere stod på det gamle Åkratunet, nå flyttet til plenen ved kulturhuset i Åkrehamn.

Sandstrender. Distriktet største sandstrender med kanskje Norges beste forhold for brettseiling.

Vedavågen

Havneområde, med aktiv fiskerihavn på Karmøys vestside

Karmøy Fiskerimuseum. Utstillinger som illustrerer utviklingen innen fiskerinæringen. Flere akvarier. Nytt fiskerimuseum for moderne fiskerier under utredning.

Sjøbruksanlegget Solhåla. Miljøavdeling av Karmsund Folkemuseum. Gruppe av sjøhus og naust som gir inntrykk av miljøet omkring sildefisket i siste halvår av 1800-tallet.

Råsegjarlaget. Båtlag som holder til i et sjøhus.

Kopervik

Administrasjonssenter. Havneområde ved Karmsundet. Anløpssted for Westameran. Flere restauranter/kroer.

Treborgområdet. Gammel trehusbebyggelse som det nå blir utarbeidet en byvandring for i samarbeid med Kopervik historielag og Fortidsminneforeningen.

Gjestebrygge med aktivt båtmiljø og seilforening.

Karmøy Hotel ved havnen. God standard. Mulighet for konferanser etc.

Visnes

Visnes Gruveområde. Ligger tvers over riksvegen for Avaldsnes, på Karmøy vestside, og drives av en museal stiftelse. Den geografiske tilknytning til Avaldsnesområdet og Avaldsnesprosjektets intensjoner om å vise historisk kontinuitet, gjør at Visnes Gruveområde vil knyttes nært opp til Avaldsnesprosjektet i formidlingssammenheng.

Historie. En gang Nord-Europas største kobbergruve. Var i funksjon fra 1865 til 1972. Herfra kom bl.a. kobberet til Frihetsstatuen i New York.

Naturområdet har fint turterreng med oppmurte ridestier og en park m. scene og gruvelekeplass.

Bygninger. I det gamle administrasjonssenteret drives kafé-virksomhet. Gammel krambod. To arbeiderboliger som er åpne for publikum. Smeltehytteruiner hvor man planlegger å tilrettelegge for konservirksomhet/utstillinger.

Nytt Gruvemuseum for tungt teknisk utstyr, egen bordmodell, salg av suvenirer etc.

Visnes natursamling. Ligger like ved Visnes Gruveområde. Privat, omfattende samling av både levende og preparerte fugle- og dyrearter fra Karmøy.

Vikingfestivalen, Karmøy

Den årlige Vikingfestivalen som arrangeres i juni måned er ikke en del av Avaldsnesprosjektet, men Vikingfestivalen kan være med å sette Karmøys navn på kartet, motivere befolkningen og drive opplysning om vår historie, bl.a. gjennom det historiske spillet som blir framført under festivalen.

Vikingfestivalen ønsker også å rette oppmerksomheten mot tidsepokene før og etter vikingtid. Gjennom Vikingfestivalen har vi mulighet til å trekke linjer fra Avaldsnes til kulturminner fra ulike tidsepoker og historiske hendelser andre steder på Karmøy. Dette kan gjøres gjennom vekslende utstillinger, omvisninger, tegnekonkurranser for elever etc.

Vi får også mulighet til å trekke inn kunst- og kulturformer som har røtter i vår historie - f. eks. folkedans, bildende kunst og kunsthåndverk, musikk, litteratur etc. På den måten får vi illustrert at samtidskulturen har historiske røtter, noe som er viktig når det gjelder identitetsoppbygging.

Vikingklubben, Karmøy

Vikingklubben kan bidra med aktiviteter som levendegjør en del av vår historie, ikke bare mens festivalen pågår, men gjennom hele året. Man får etablert et miljø av personer som har kunnskap om fortidas håndverkstradisjoner, levesett, idrettsaktiviteter etc.

.4.3. Andre prosjekt i Rogaland

Noen prosjekt/institusjoner i Rogaland kan ha betydning for vår formidlingsprofil, eller det kan være aktuelt å innlede et samarbeid både når det gjelder prosjektutvikling og senere markedsføring.

Rennesøy: Kulturminnesenter med kommunikasjon som tema

Forsand: Kulturminnesenter med rekonstruerte folkevandringshus

Suldal: Vassdragsmuseet

Gjesdal: Kulturminnesenter med sau som tema

Hå: Hå Gamle Prestegård

Folkevandringsprosjekt: Strand, Forsand, Gjesdal, Sandnes Sola, Stavanger

Jernaldergården i Stavanger: Drives av stiftelsen Ullandshaug. Driver også eksperimentvirksomhet med dyrking av krydderplanter, keramikk, har temadager, fordrag etc.

3.4.4. Andre prosjekt m.m. innenlands

Åkerprosjektet i Hedmark fylke; er organisert i en arkeologisk del, en plandel og en formidlingsdel.

Kultursenteret på Stiklestad, Formidlingssenter m. bl.a historisk spill.

Helleristningene i Alta: Et større formidlingsprosjekt med bl.a tilrettelegging av helleristningsfeltet.

Dalegudbrands gård på Hundtorp: Kurs og møtelokaler i tilknytning til kulturminner fra Vikingtid.

Vikinger fra Toten. Prosjekt som tar sikte på å bygge en båt fra Vikingtida, samt stimulere til utvikling av et trebåtmiljø ved Mjøsa i samarbeid med Toten Økomuseum.

Vikingsenteret i Balestrand, rekonstruerte vikingtidshus m.m.

Vikingsmuseet på Borg, Lofoten. Prosjekt for utvikling av et kulturminnesenter rundt en høvdinggård fra Vikingtida.

Bjarkøyspillet; Markedføring av kulturminner og historie. Historisk spill om Tore Hund, samt vintergilde arrangert av den lokale Vikingklubben

Prosjekt Vestkyst, Hordaland. Omfatter 6 delprosjekt og kan være spesielt interessant for "Rikssamlingsprosjektet".

Dønna: Nordland, tema fruktbarhetskultus, historisk spill, seminar etc.

3.4.5. Andre prosjekt utenlands

Jorvik Viking Centre i York. Kanskje Europas mest kjente opplevelsessenter og museum med tema fra vikingtid.

York Archeological Trust for Excavation Research. Ansvarlig for utgravningene som førte til opprettelsen av Jorvik Viking Centre. Driver også et historisk/pedagogisk verksted for barn og voksne.

Jordbruksmuseet i York: m. historisk leirskole; Houlgate Village

Heritage Project i York. Et privat konsulentfirma som utvikler museumsprosjekt over hele verden.

Fyrkat Vikingborg, Hobro kommune, Danmark. Rekonstruert vikingborg i nærheten av et borganlegg som ble arkeologisk undersøkt i 50-årene. Selve ringvollen er også rekonstruert. Fornfunnene er i dag oppbevart i Hobro museum

Lindholm Høve Museet, Nørresundby, Danmark. Museum med gravanlegg og boplass fra vikingtid. Museets utstillingskonsept er interessant for vårt informasjonssenter.

Historisk/arkeologisk forsøkssenter i Leire, Sjælland.

Jarshof, Shetland. Området har kulturminner som spenner over et tidsrom på 2500 år. Interessant for oss når det gjelder formidling av kontinuerlig bosetning. Fornfunnene blir utstilt i Lerwick Museum.

3.4.6 “Tegn i tiden”

Vikinger

Avaldsnes var et svært sentralt sted i vikingtida. Det var ikke uten grunn at Harald Hårfagre la hovedgården sin her etter slaget ved Hafrsfjord. Gjennom Avaldsnesprosjektet får vi anledning til å sette vikingtida inn i et historisk perspektiv siden prosjektet har som målsetting å formidle sammenheng og utvikling fra steinalder til nyere tid. Inkludert i dettes tidspennet er også vikingtida. Gjennom vår deltakelse i Rikssamlingsprosjektet vil nok denne tidsepoken få en større del av framstillingen enn først antatt, tematisk avgrenset til “Vikingene som statsbyggere”:

Det finnes i Norge i dag over 30 mer eller mindre seriøse “Vikingprosjekter”. Denne interessen for vikingtida finner man også ute i Europa. Vi nevner:

- * Den enorme publikumstilstrømmingen til utstillingen “Viking og Hvitekrist” som ble vist i Frankrike, Tyskland og Danmark.
- * De lange køene utenfor “The Viking Centre” i York og “The Jorvik Viking Festival”
- * Forskjellige vikingfestivaler i de nordiske land
- * Den internasjonale Vikingfestivalen i Polen (!)
- * Shetlands festival “Up Helly Aa”
- * Dansk (og svensk) satsing på vikinger i turistøyemed

Det er klart at vikingtida er et salgbart produkt overfor turister. Det er også et klart positivt trekk at fokuseringen på vikingtid kan få fram en generell historisk interesse i befolkningen. Men; der finnes minussider:

- * Forskjellige “vikingland” kan få karakter av å være laget etter “lekeland” konseptet. Det er fare for at man får en popularisert og ensidig framstilling av vikinger og en forflatet og kommersialisert historieformidling.
- * Også mindre seriøse “vikingland” kan ha sin misjon hvis det tjener til å vekke historieinteressen hos folk, men den slags prosjekt er ofte motebettinget. Om fem år kan det være middelalderen som står i fokus.
- * Avaldsnesprosjektet kan bli satt i bås med useriøse “vikinglandprosjekt”.

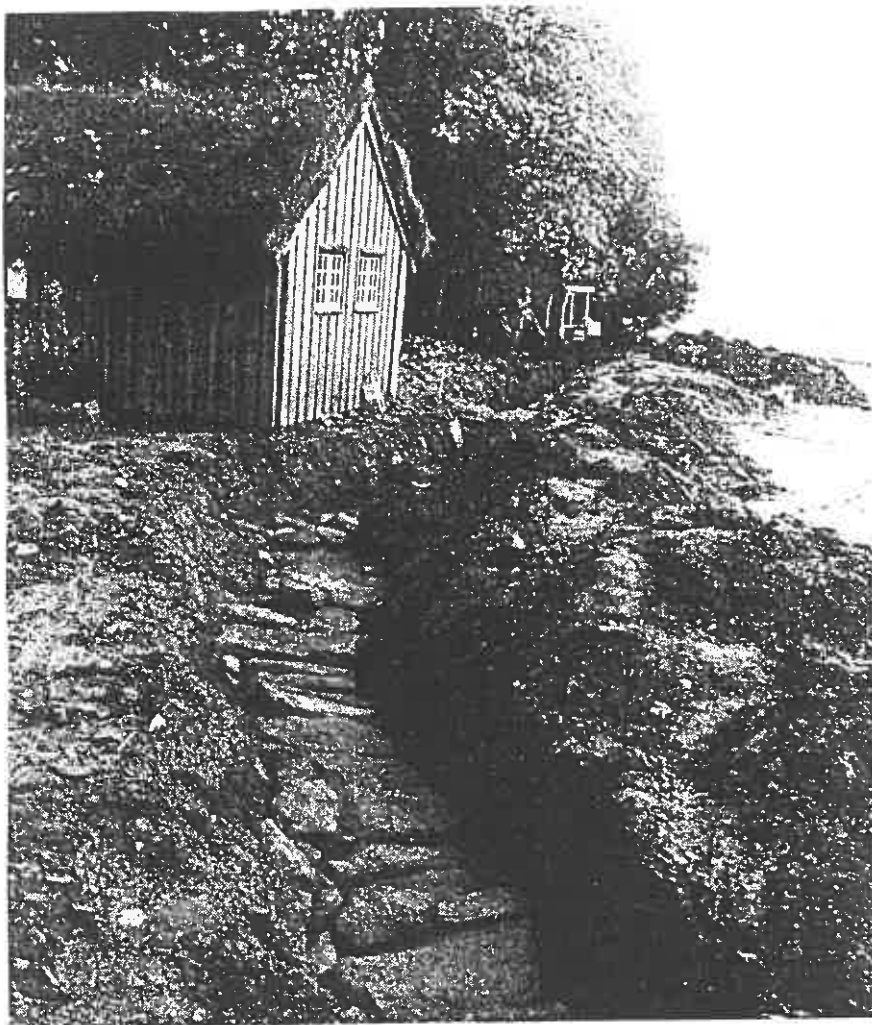
Ergo: Også når det gjelder vikingtida må vår formidling ha en solid historisk basis som er holdbar når den store interessen for vikinger ebber ut.

Reiseliv

Trenden innen reiselivsvirksomheten er at turistene mer og mer ønsker å oppleve noe i løpet av ferien.

Kulturminnesenteret på Avaldsnes vil få en profil som i seg selv kan trekke både innenlandske og utenlandske turister til distriktet. Våre andre natur- og kulturressurser vil være supplerende element som gjør at vi totalt sett kan bli et attraktivt område for turistene.

Nord-Rogaland må framstå som ett område når turistene velger reisemål. Samlet kan vi derfor tilby et svært bredt spekter av kulturopplevelser - fra historie og natur til film, musikk og uteliv.

I oktober 1986 jaktet arkeologer fra Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) på kongsgarden. Den såkalte «lønngangen» ble avdekket i til sammen 36 meter lengde. Bilder viser takhellene til gangen fra øst mot det gamle stabburet, som inneholder en informativ historisk utstilling. Det har stått mange bygninger på dette platået gjennom århundrene. Utgravingen kunne denne gang bare holde på i knapt to uker. (Foto: Per Haavaldsen)

4. DET FYSISKE KULTURMINNESENTER

4.1. HVA SPILLER INN FOR FYSISK PLASSERING?

4.1.1. Arkeologiske utgravinger

Prøvegravinger har vist at det finnes spor etter fortidas bosetning i det sentrale Avaldsnesområdet. Vi kan ikke sette spaden i jorda i dette historisk viktige området uten at det først foretas arkeologiske undersøkelser. Det er lite tilfredsstillende å kun undersøke tomteareal; ethvert inngrep bør ha en forskningsmessig basis.

Omfanget/resultatet av undersøkelsene kan få betydning for:

- * Hvor nybygg, gjenoppbygginger, tun for gårdsdrift, parkeringsplasser etc. skal plasseres.
- * Framdriften. Hva skal man begynne med, og når kan man begynne?
- * Innholdet i formidlingen

4.1.2. Fysisk nærhet til andre enheter og fornminner

Kulturminnesenteret omfatter geografisk mer enn selve Avaldsnes prestegård. (Se geografisk avgrensning, p. 2.1.) Men prestegårdsområdet vil selvsagt stå sentralt i formidlingen.

Gangavstand mellom kirkeområdet og tettstedet Avaldsnes vil ha betydning for plassering av bl.a. informasjonssenter og parkeringsplasser.

Likeså vil avstand til riksveien, boligområder, industriområder og Vigsnes Grubeområde spille inn når plassering av de enkelte enheter vurderes.

4.1.3. Menighetens arbeid

Følgende må vurderes ved fysisk plassering:

- * Parkeringsplasser for menigheten
- * Kirkens funksjoner som menighetskirke
- * Eventuell utvidelse av kirkegårdsarealet
- * Sambruk mellom menighetsarbeid/museal virksomhet i informasjonssenteret og/eller i andre bygninger

- Menigheten ønsker:
- a) Plass for pass av barn under gudstjenesten og plass for kirkekaffe i nærheten av kirken.
  - b) Areale for konfirmasjonsundervisning og større møter i info-senteret.

(Sambruk kan også være aktuelt med annen virksomhet i Avaldsnesbygda)

4.1.4. Gårdsdrift

Ny driftsbygning

Pakter må ha ny driftbygning. Den nåværende driftsbygning tilfredstiller på ingen måte krav som settes til moderne gårdsdrift. Beklageligvis må man ta stilling til plassering og driftsform før helhetsplan for Avaldsnesområdet er behandlet.

Ny driftsbygning skal settes på eksisterende fjøstomt, og Riksantikvaren vil at de gamle murene beholdes, i det minste som fasade. Videre krever Riksantikvaren at bygningsmassen brytes opp i minst to enheter, eventuelt at bygningsmassen brytes i vinkel. Dette for at man skal få en tunvirkning, og for at driftsbygningen skal gli inn i miljøet rundt middelalderkirken.

Fylkeslandbrukskontoret har ansvar for å lage tegning av ny driftsbygning og for å lage transportplan. Dette skal skje i samarbeid med Fylkeskultursjefen.

Opprinnelig finansieringsplan for ny driftsbygning

KUD	: kr 1.5 mill
Pakter egeninnsats	: kr 0.3 mill
Pakters banklån	: <u>kr 0.1 mill</u>
Totalt	: kr 1.9 mill

Krav fra Riksantikvaren gjør at opprinnelig finansieringsplan ikke holder, og KUD regner med merkostnader.

Driftsplan

Jordbrukssjefen har utarbeidet driftsplan basert på ensidig sauehold, 410 sauer. Dette utgjør noe over 3 årsverk.

Tunplan

Det skal utarbeides en tunplan i samråd med bl.a Karmøy kommune

4.1.5. Pakterbolig

Forpakterboligen bør flyttes av følgende årsaker:

- * Av hensyn til forpakteren krever KUD at veien forbi pakterboligen stenges, men stengning av denne veien vil gjøre det nærmest umulig for menigheten å komme ut av nåværende parkeringsplass.
- * Også i dag skaper trafikk, menighetsarbeid og turister problemer for pakterfamilien. Vi må ta hensyn til at en familie skal leve i området også når turiststrømmen øker. Forpakter-familien må få en privat sfære skjernet fra "offentlig" innsyn.
- * Pakterboligen er plassert i utkanten av en kjent gravhaug (Kuhaugen) og virker ødeleggende for opplevelsen av gravhaugen som et fortidsminne.
- * Pakterboligen er en sveitserhusbygning som er ombygd flere ganger og har fått tilbygg og nye vinduer. Rent visuelt oppleves bygningen som et fremmedelement i det sentrale kirkeområdet.

4.1.6. Kulturlandskapet

De ulike enheter/aktiviteter plasseres slik at kulturlandskap og miljø i det sentrale kirkeområdet forblir mest mulig urørt av "moderne" element som kan fortyrre det visuelle inntrykket.

4.2. TEMATISK INNHOLD

Det som skal formidles i det fysiske kulturminnesenteret er tematisk avgrenset til makt. Utfra denne tematiske avgrensingen, kan man søke å belyse/framstille følgende:

- * Historisk kontinuitet, forutsetninger, sammenheng og utvikling
- * Avaldsnes som maktsenter i de enkelt tidsepoker
- * Lokal makt
  - indre maktstrukturer
  - dagligliv
- * Avaldsnes og andre maktsentra
- * Historiske hendelser
- * Myter og historisk virkelighet
- * Handel og handelsveier

- * Skip og sjø.
- * Avaldsnes og Rikssamlingen
  - Forutsetninger for Rikssamlingen
  - Vikingene som statsbyggere
  - Statsmakt kontra regionalmakt
  - De første rikskongene og Avaldsnes
  - Harald Hårfagre og "kongsgården"
- * Kongemakt kontra kirkemakt (Trekke linjer til Moster/Utstein)
- * Utseende: Bygninger Områder
- * Forminner

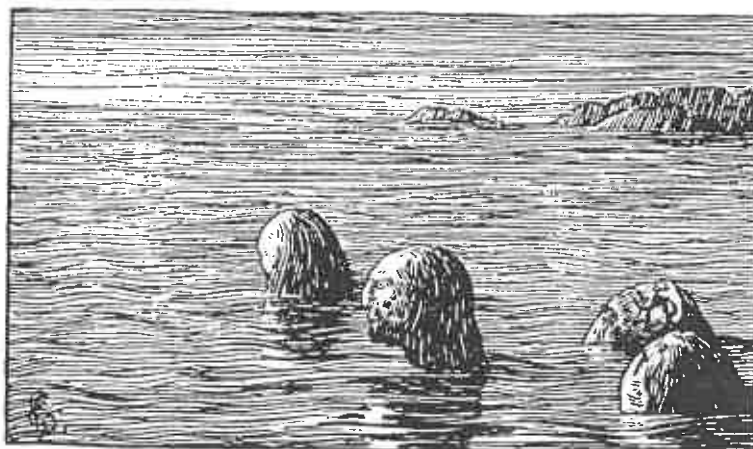
4.3. FLERE ENHETER - ETT SENTER

Kulturminnesenteret består av flere enheter, spredt over et større geografisk område. Forminnene og den historie som er knyttet til stedet er årsaken til at vi utvikler et kulturminnesenter på Avaldsnes. Respekten for forminner og historie må derfor være basis for øvrige tiltak.

Kulturminnesenteret kan bestå av følgende enheter:

- * Forminner
- * Middelalderkirken
- * Info-senter (Hovedsenter)
- * Gjenoppbygging av Flagghaugen
- * Tilrettelegging/gjenoppbygging av Grønhaug
- * Turstinett
- * Tilholdssted for kystlaget "Kornt"
- * Gjestebygge Prestasjøen/Gloppe
- * Lita brygge ved Dalasøylå
- * Rekreasjonsområde på Bukkøy
- * Historisk leirskole
- * Gårdsdrift
- * Scene/historisk spill
- * Gjenoppbygging av noen av kongsgårdens hus
- * Et lite hansamuseum
- * Gjestgiveri på Gloppe
- * Arkeologiske utgravinger.

Olav Tryggvasons saga

Seidmennene på Skratteskjær.

4.4. VI TRENGER:

4.4.1. Områdeanalyse

Arkitektfirmaet Lund & Slaatto A/S har laget en områdeanalyse for det sentrale området ved kirken. Sentralt i denne analysen er en arkitektonisk vurdering som setter den nye driftsbygningen inn i sammenheng med området som helhet. (Se vedlegg)

Lund & Slaatto har også fått laget en modell av det sentrale området rundt kirken.

4.4.2. Driftsplan

Jordbrukssjefen har laget driftsplan for gårdsdriften. Vi trenger også:

4.4.3. Tunplan

Tidligere nevnte forhold som vedgår driftsbygning, driftform, forpakterbolig og også parkering for menigheten, må vurderes når tunplan lages.

4.4.4. Reguleringsplan for Avaldsnes sentrum

Vi trenger en sentrumsplan for tettstedsutviklingen.

4.4.5. Endring av kommunedelplan

(Jfr. p. 3.2.1, kommuneplan)

4.4.6. Plan for felling av trær og nyplanting

Det har lenge vært ønskelig å fjerne noen av sitkagranene ved kirkeområdet. Dette gjelder spesielt grantrær rundt pakterens hage og grantrær mot sundet. I forbindelse med plan for foreløpig parkeringsplass for menigheten, er det foreslått at grantrær fjernes. Søknaden er godkjent av AmS og Fylkeskulturjef og ligger nå hos Riksantikvaren.

Plantingen av sitkagran ble foretatt i tiårene etter krigen, og oppleves som et fremmedelement som visuelt "sperrer" kirken inne. Spesielt viktig er det å få fri sikt til kirken fra sundet.

4.4.7. Utførlig plan for turstinett og vandring

Denne må sees i sammenheng med plan for "Asbjørnmarsjen"

4.4.8. Kostnadsberegninger for enkelte tiltak

Enkelte premisser er i dag så uklare at vi vanskelig kan lage en totalkalkyle. (Dette gjelder bl.a. kostnader ved arkeologisk prøvesjaktning/utgravinger)

Eget forprosjekt vil gi kostnadsberegninger for info-senteret.

Vi bør kostnadsberegne enkelttiltak som:

- * Rekonstruksjon av Flagghaugen og Grønhaug (Vi må avklare om gravhaugene bare skal rekonstrueres utvendig eller om det skal være mulig å gå inn i dem. I så fall; hva skal formidles inne i haugene?)
- * Turstinett - skjøtsel av fornminner
- * Tilrettelegging Grønhaug
- * Gjestebrygge Prestasjøen/Gloppe
- * Tilrettelegging av Bukkøysområde som rekreasjonsområde

- * Tilholdssted for kystlaget "Komt" (og arkeologiske undersøkelser i tilknytning til nausttomt)
- * Tilrettelegging for scene
- * Historisk leirskole
- * Skjul til dyr brukt i formidlingsammenheng
- * Brosjyremateriell og andre strakstiltak

Forhold som angår gjenoppbygging av noen av kongsgårdens hus, et lite hansamuseum, og gjestgiveri på Gloppe er uklare. Kostnadsberegning gjøres ikke i denne omgang.

4.4.9. Helhetsplan for arkeologiske/naturvitenskapelige undersøkelser.

Må foretas av arkeologiske myndigheter.

4.5. DE ENKELTE ENHETER

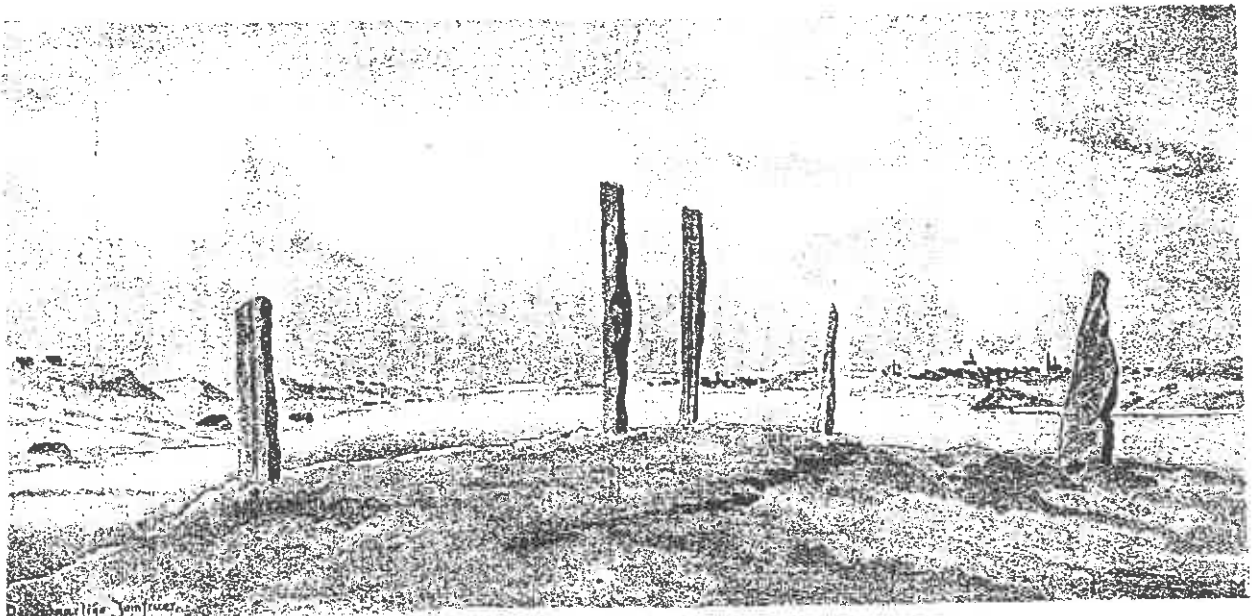
4.5.1. Fornminner (Eldre tids kulturminner)

Fornminnene har en egen verdi som reelle spor fra fortida, men de er også "knagger" vi kan hekte historiske hendelser på.

I tilknytning til kulturlandskapsplan for Avaldsnesområdet, tas det med forslag til skjøtsel av de enkelte fornminner. Følgende fornminner utenfor selve prestegårdsområdet ansees for å ha spesiell formidlingsverdi:

- * De fem dårlige jomfruer
- * Bronsealderhaugene på Reheia
- * Vikingskipsgravene Storhaug og Grønhaug
- * Steinalderboplassen i Utvikgrend er i dag nedbygd, men arkeologiske undersøkelser har gitt oss kunnskap som må formidles i info-senteret

Der det er mulig, bør øvrige fornminner inkluderes i turstinettet og skiltes. Skilt bør også gi opplysninger om historiske hendelser som har funnet sted i området. Både fornminnene og den historiske del av kulturlandskapet må få sin plass i formidlingen.

"De fem dårlige jomfruer. Utsigt over Karmsundet til Haugesund."
Etter akvarel av Berge Mosgren.

4.5.2. Middelalderkirken

Foruten forminnene er Olavskirken i dag det eneste synlige tegn på Avaldsnes glansdager, og kirken vil selvsagt ha en vesentlig plass i kulturminnesenteret.

4.5.3 Info-senter

Informasjonssenteret blir hovedsenteret. Her formidles de ulike tidsepoker, kontinuitet og utvikling. Før utvikling av et informasjonssenter, må det tas kontakt med ekspertise, men vi kan peke på ønskede funksjoner, innhold, tema og stemning.

Lokalisering

Vi tenker oss plassering av info-senteret i Trulsaleet/ Summarhusbakkane av følgende grunner:

- * Mulig gangavstand til det sentrale kirkeområdet
- * Stedet ligger i et søkk. Bygget skal ikke ruve i terrenget. Kirken skal være den sentrale bygningen i området
- * Nærhet til tettstedet
- * Nærhet til en eventuell brygge ved Dalasøyla
- * Vi trenger ikke velge en bestemt stil med tanke på at bygget skal gli inn i en bestemt tidsepoke.

Funksjoner

Utstillingsareale:

I info-senteret skal man formidle hele Avaldsnesområdet. Om nødvendig skal det også trekkes linjer til andre steder/kulturminner på Karmøy, evt. andre steder i Rogaland

Vi må regne med en del besøkende (turistbusser etc.) som kunkjører innom info-senteret, og ikke besøker de øvrige enhetene i senteret. Utstillingene skal gi et representativt bilde av det historiske Avaldsnes også for denne type turister.

Adkomst/informasjon

Informasjon, salg av billetter, suvenirer, brosjyremateriell

Evt. kafe, kjøkken, forsamlingsal

Senteret bør kunne tilby besøkende mat/kaffe. Vi bør på sikt også ha en forsamlingsal der man kan:

- * undervise skoleklasser,
- * avholde seminarer
- * ha større utstillinger i et begrenset tidsrom
- * arrangere kunstutstillinger med historisk preg
- * ha folkedansgrupper etc

Både menighet og bygda Avaldsnes har ytret ønske om at man forsøker å få til sambruksfunksjoner.

Sanitæranlegg

Lager/magasin

Kontor/rom for betjening

Parkering

I utgangspunktet skal kun menigheten parkere ved selve kirken. Andre besøkende skal parkere ved info-senteret. Etter besøk i info-senteret, ledes de besøkende til fots opp mot kirkeområdet. Grupper med pensjonister eller andre som har problemer med å gå, må selvsagt få mulighet til å kjøre opp til kirken. Ved større høytider kan også menigheten benytte parkeringsplassen ved info-senteret.

Innhold

Forprosjektet for info-senteret vurderer den innholdsmessige side av utstillingsarealet. Vi kan her i stikkordsform komme med synspunkt på element som det er ønskelig å bygge videre på.

KRONOLOGISK VANDRING	
* hver enkel tidsepoke * lokal sammenheng * maktlinjer	
FAST	VEKSLLENDE
- levendegjøring - dukker, modeller, maleri, lys/mørke	- opplysninger om hver tidsepoke - plansjer, foto, kart, gjenstander
- Fantasien settes i sving samtidig som man får kunnskap - Deler av utstillingen bør kunne endres slik at besøkende får utbytte av å komme flere ganger - Gir lettfattelig informasjon - Noen tidsepoker blir mer inngående formidlet andre steder eks. Yngre romertid - Flagghaugen - Bronsealder - Rehaugene etc... - Trekke linjer til autentiske forminner - Publikum kan også aktiviseres andre steder i kulturminnesenteret: Dyr på gården, båtturer, lekeplass	
SAMMENHENG OG UTVIKLING	
* Avaldsnes i et større perspektiv * Rogaland * Norge	* Nordsjøbassenget * Maktlinjer * Kontinuitet
* Hvorfor makt * Hvilken makt * Hvordan makt	
* Forandring og utvikling: Hvorfor/hvordan/hvor * Kontinuitet Hvorfor/hvordan/hvor * Trekke linjer til andre tidsepoker/andre steder	
VEKSLLENDE TEMA	
* tematisk utdyping av emner	
Eksempel:	
* Utdyping av temaet makt: - Kirkemakt kontra kongemakt -- Allianser -- Karmsundets rolle etc... * Utdyper forskjellige tidsepoker	* Utdyper andre emner - Kvinnens rolle i enkelte epoker - utvikling/ending - Barns rolle i enkelte epoker - utvikling/ending * Skip og sjø * Rikssamlingsprosessen etc
NYE FORSKNINGRESULTAT	
* Nye teorier (ikke nødvendigvis knyttet til Avaldsnes) * Evt. nye funn gjort på Av. nes eller andre steder * Nye problemstillinger/nye spørsmål	

4.5.4. Gjenoppbygging av Flagghaugen

Da Flagghaugen ble utgravd i 1835 fant man en høvdinggrav fra yngre romertid med det rikeste gullfunn som er gjort i Nord-Europa fra denne tidsepoken. Man fant også flere sekundærgraver i haugen. Mye av funnmaterialet er gått tapt, men en del finnes ennå på Historisk Museum i Bergen.

Hvorfor gjenoppbygge Flagghaugen?

I over 1500 år var Flagghaugen en del av kulturlandskapet rundt Avaldsnes, og siden den ble utgravd, har det med gjevne mellomrom vært reist krav om at Flagghaugen gjenoppbygges.

Ved prøvegravinger på Avaldsnes høsten 1992 fant man stolpehull etter langhus fra samme tidsepoke (300 e.Kr.), og vi kan anta at dette er rester etter Flagghaughøvdingens gård. Vi har dermed arkeologiske spor av denne høvdingens liv og virke og av hans jordfesting. Rent tematisk vil en fokusering på dette passe godt inn i Avaldsnes tiltenkte rolle i Rikssamlingsprosjektet, nemlig forutsetningene for den norske rikssamlingsprosessen.

I dag ligger bare ytterkanten av den store gravhaugen igjen. Selve gravhaugen er allerede fjernet, og vi ødelegger ikke noe eksisterende kulturminne ved en gjenoppbygging. Det bør likevel foretas en ettergraving før gjenoppbygging kan påbegynnes.

Flagghaugen har vært et yndet motiv for kunstnere opp igjennom tidene. Vi skulle derfor ha gode forutsetninger for å få til en tilnærmet nøyaktig utvendig rekonstruksjon.

Vi kan selvfølgelig kun satse på en utvendig rekonstruksjon, men anbefaler at Flagghaugen gjenoppbygges slik at det er mulig å nytte det innvendige areal i formidlingsammenheng.

Hvordan skal vi så nytte det innvendige arealet?

Flagghaugfunnets viktighet og de muligheter vi har til å skaffe nye kunnskaper om denne tidsepoken, tilsier at vi nettopp satser på en mystisk/naturalistisk framstilling av selve gravleggingen i gravhaugen.

Funn, omstendigheter ved utgravningen, selve tidsepoken etc, kan formidles i info-senteret. I selve gravhaugen bør publikum få lov til å føle at de trer inn i historien og virkelig er tilstede hos Flagghaughøvdingen i hans gravkammer.

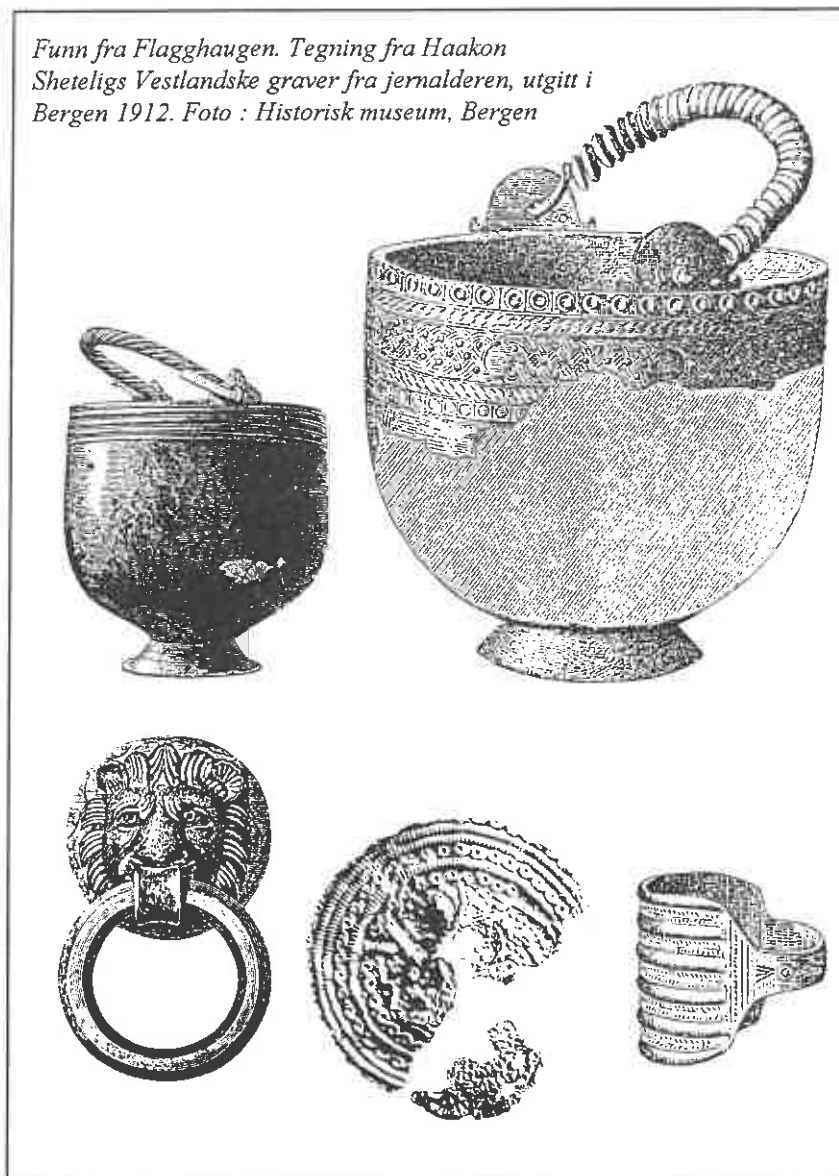
Vårt kjennskap til gravleggingsmetoder tilsier at en fullstendig realistisk framstilling vil være umulig. Våre forfedre laget ikke gravkamre etter egyptisk mønster. Men vi må ha lov til å "tenke bort" jord- og steinmassene og se Flagghaughøvdingen hvile i sin siste bolig, nettopp slik våre forfedre tenkte seg at han gjorde. Det mytisk/relegiøse aspekt bør få en framtrødende plass, slik det hadde hos våre forfedre. Publikum bør forstå våre forfedres tro på at "haugabonden" virkelig kunne leve et liv inni gravhaugen, at han kunne gi sine etterkommere råd og veiledning og til og med ta turen ut om omstendighetene krevde det.

Ergo:

Man bygger et utvendig "skall" slik at Flagghaugen visuelt framstår i kulturlandskapet slik den var før utgravningen fant sted. Innvendig kommer publikum inn i et gravkammer som rommer høvdingen og hans gravgods (modeller). Kontrasten mellom lys/mørke vil være et viktig stemningsskapende element. Viser gravhaugens indre gjennom våre forfedres (eller kanskje høvdingens) øyne.

Opplysninger om sekundærgraver og reelle forhold omkring gravlegging, relegiøse forestillinger, myter og funn formidles i info-senteret.

Funn fra Flagghaugen. Tegning fra Haakon Sleteligs Vestlandske graver fra jernalderen, utgitt i Bergen 1912. Foto : Historisk museum, Bergen

4.5.5. Tilrettelegging av vikingskipsgravhaugen Grønhaug

I gravhaugene Grønhaug og Storhaug ble det rundt århundreskiftet funnet to skipsgraver. Skipet i Storhaug beregnes til godt over 20 m, skipet i Grønhaug ca. 15 m. Gravene var kostbart utstyrte og vitnet om at en høvdingslekt med stor rikdom og makt hersket på Avaldsnes en gang sent på 700-tallet.

Plasseringen like ved riksvegen gjør at det vil være enklest å bruke Grønhaug i formidlingsammenheng. Vi står overfor følgende alternativ:

Tilrettelegging av området slik Grønhaug ligger i dag

Gjenoppbygging av Grønhaug

Prof. Bjørn Myhreskriver i artikkelen "Rogaland forut for Hafsfjordslaget" at "Grønhaugskipet var plassert i toppen av en kjernerøys i sentrum av haugen, og det er mulig at en eldre grav ennå kan være bevart på haugbunnen."

Før det gjøres noen som helst fysiske inngrep i Grønhaug, må det foretas en ettergraving.

Vi anbefaler at Grønhaug foreløpig bare tilrettelegges som introduksjon til Avaldsnesområdet. Eventuell ettergraving med påfølgende gjenoppbygging kan vurderes senere.

Forhold som taler for framtidig gjenoppbygging:

Man får en attraksjon i området utenfor selve Avaldsneset, og får dermed introdusert øvrige fornminner, turstier og Vigsnes Grubeområde mer effektivt.

I vikingtida betydde skip makt og posisjon. En fokusering på skipsgravene vil dermed passe godt inn i vår tematiske avgrensning.

Uansett om Grønhaug rekonstrueres eller ikke, vil denne gravhaugen bli første stoppested for turister som kommer nordfra. Grønhaug gir turistene den første introduksjon til det historiske området.

Det bør her være mulig å få tak i opplysninger om hva som, befinner seg i Avaldsnesområdet. I tillegg til publikasjoner, (disse kan selges fra automat hvis man ikke har bemanning) bør man sette opp oversiktskilt utenfor haugen.

Grønhaug er også tenkt som startsted for et turstinnett. Det bør derfor være mulig å sette fra seg biler i nærheten av gravhaugen, ikke like ved.

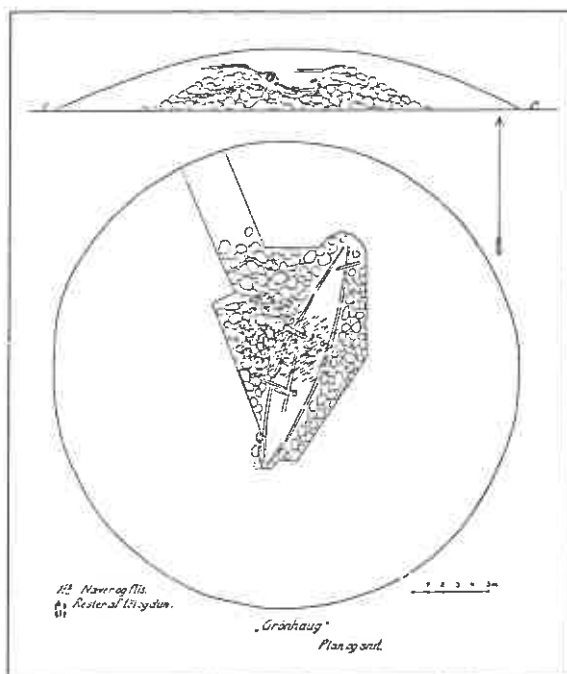
Busshytta som i dag står rett utenfor gravhaugen bør fjernes/flyttes, og grøntområdet må skjøttes bedre enn i dag.

Fra Grønhaug har publikum utsikt mot selve Avaldsneset. Besøkende bør derfor ha mulighet til å sette seg ned ved et bord og en benk.

Hvis Grønhaug gjenoppbygges, vil man inne i haugen forsøke å skape en viss stemning. Denne stemningen bør publikum kunne beholde når de kommer ut av gravhaugen, jfr. tettstedsutvikling for Avaldsnesområdet.

Ved en eventuell gjenoppbygging må man vurdere hva som skal presenteres inne i haugen. Skal selve skipet med høvdingen i presenteres i naturalistisk form, bør det være en forutsetning at skipsrestene kan antyde tilstrekkelig om hvordan skipet har sett ut.

Vi kan også presentere temaet "Sjø og skip" inne i selve gravhaugen, der både Grønhaug og Storhaugskipene blir introdusert ved hjelp av malerier, plansjer, foto, modeller etc. Hvis det lar seg gjøre å lage mindre modeller av de to skipsfunnene, kan disse, stilles ut her.

Plan og profil av Grønhaug-graven. Restene av den 15 meter lange båten viser tydelig midt i haugen.

4.5.6. Bronsealderhaugene på Reheia (Blodheia)

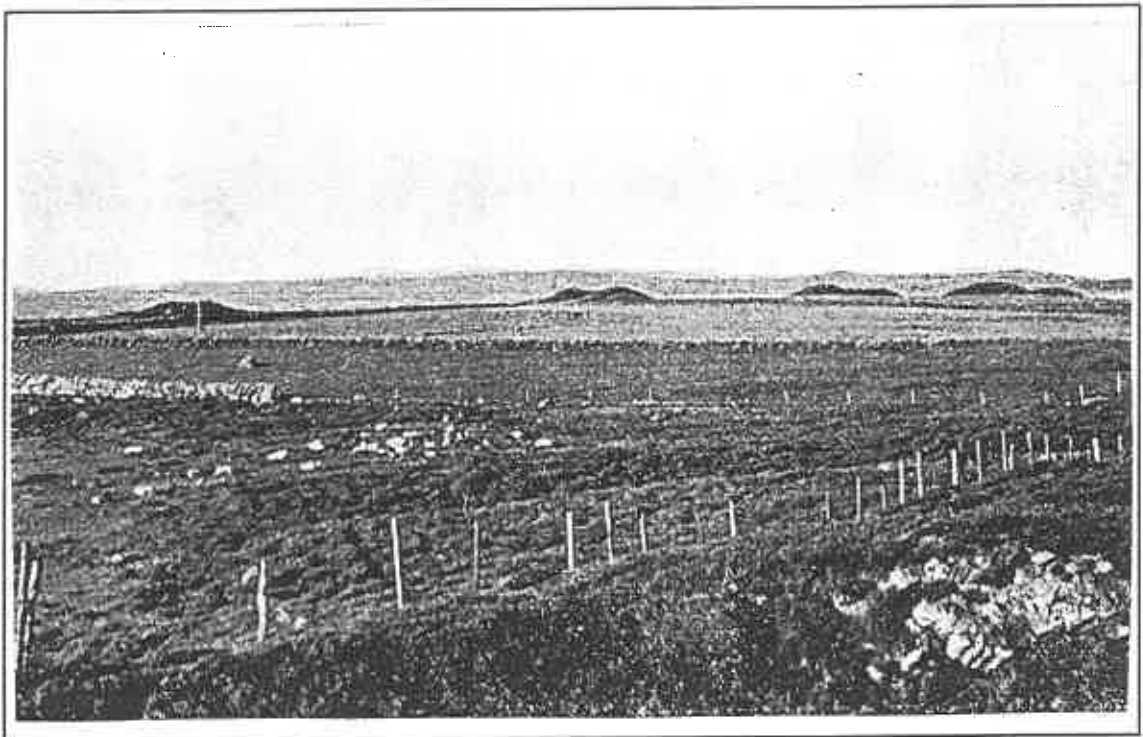
I 1876 ble det registrert 42 bronsealderhauger på Reheia, i dag står bare 6 igjen. De største er over 30 m i diameter og fem-seks meter høye. Disse imponerende haugene vitner om en politisk relegiøs overklasse som gjorde Avaldsnes til et maktsentrum for over 3000 år siden.

Også lenger sør, på Kongsheia, skal det ha vært 56 slike gravhauger som våre forfedre lot ligge i fred i over 3000 år før de ble brukt som jordforbedringsmateriale i forrige århundre.

Bronsealderhaugene tas med i formidlingen ved at de inkluderes i turstinettet, tilvisingsskilt settes opp og haugene skiltes fra riksveg. Man bør imidlertid ikke anlegge parkeringsplass oppe ved selve haugene. Parkerte biler her oppe, vil forringe det visuelle inntrykket disse mektige haugene gir.

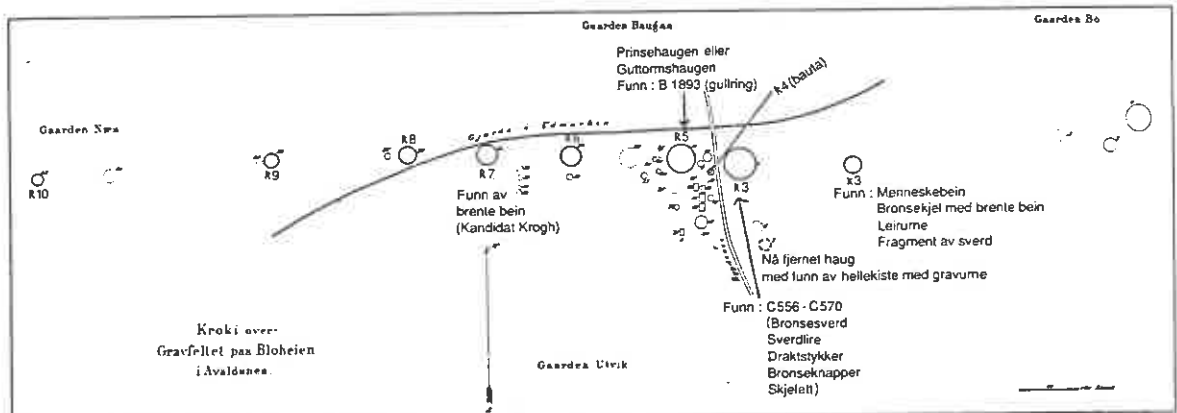
Parkeringsplass for besøkende til Rehaugane og snuplass for busser kan lages ved en enkel utvidelse av endeveg forbi Bø ungdomsskole eller ved ungdomsskolen.

Ved selve haugene settes det opp opplysningskilt som forteller om bronsealder generelt og Rehaugane spesielt. Her bør også settes opp et skilt som forteller om Blodheias historie.

Rehaugane, her representert ved fire av dem.

Foto : Otto Floor.

Kart over Reheia idag. "R" markerer gravhauger, "X" spor etter fjernede gravhauger.

4.5.7. Turstier

Tursti i selve prestegårdsområdet

Funksjon: Lede de besøkende til kulturminner, opplysningsskilt, "servicesteder", rekreasjonsområde
Hindre at de besøkende går uønskede steder.

Planen må ta hensyn til at utviklingen skjer gradvis. I dag vet vi at det er ønskelig å lede de besøkende innom følgende punkt:

Fra info-senteret (hvor hovedtyngden av parkeringen skal skje) til veg opp mot kirken og til bukta ved Dalasøylå.

Opp mot kirken passerer Kongshaugen (skilt), sletta med bosetningsspor fra yngre romertid (skilt). Inn på nåværende parkeringsplass (skilt) der det opplyses om kirken, den gamle prestegården, lønngangen og Kjellerhaugen.

Videre går man til Flagghaugen (skilt), fortsetter så ned mot Prestasjøen (skilt) og Gloppehavn (skilt). Besøkende ledes mot gjestebrygge/tilholdssted for kystlaget "Kormt" (skilt). Stien går på utsiden av Gloppefleset over Gloppeflesundet til Bukkøy og Nottå (skilt). "Skrattaskjær" skiltes inne på Bukkøy.

Turstinett i Nord-Karmøy området

Grønhaug blir start/endested for 1) rute til kirkeområdet
2) rute til Vigsnes Grubeområde

Ruta for "Asbjørnsmarsjen" fra Visnes til Olavskirken inkluderes i turstinettet. (Eget hefte er laget). Ved tilrettelegging av turstien, bør denne ruta tas først. Turstien bør legges slik at man ikke følger en gruset veg hele tida. Den grusa/asfalterte vegen kan imidlertid benyttes som sykkelsti.

Forslag til hovedrute Grønhaug - Vigsnes Grubeområde

Fra Fransahagen i Visnes, via ridestiene til Haugesund Synk. Over Visnesgarden via bygdeveg til Buvik. Fra Buvik via Landa til Vikshålandsgarden, fra Vikshålandsgarden følges sti til Rehaugane. Fra Rehaugane til Grønhaug. (Avtale med grunneiere forutsettes)

Forslag til rute Grønhaug - Olavskirken

Ståsted Grønhaug: De fem dårlige jomfruer
Bøvågen/Bø
(Storhaug)
Fra Grønhaug, via ungd.skole til Rehaugane
Ståsted Rehaugane: Rehaugane
Blodheia
Fra Rehaugane til: Alt 1: Visneskrysset - Informasjonssenter
Alt 2: Gamledalen
Ståsted Gamledl. : Gammelbebyggelse
Utvik/steinalderboplass
Fra Gamledalen til Info-senter.

Brosjyremateriell:

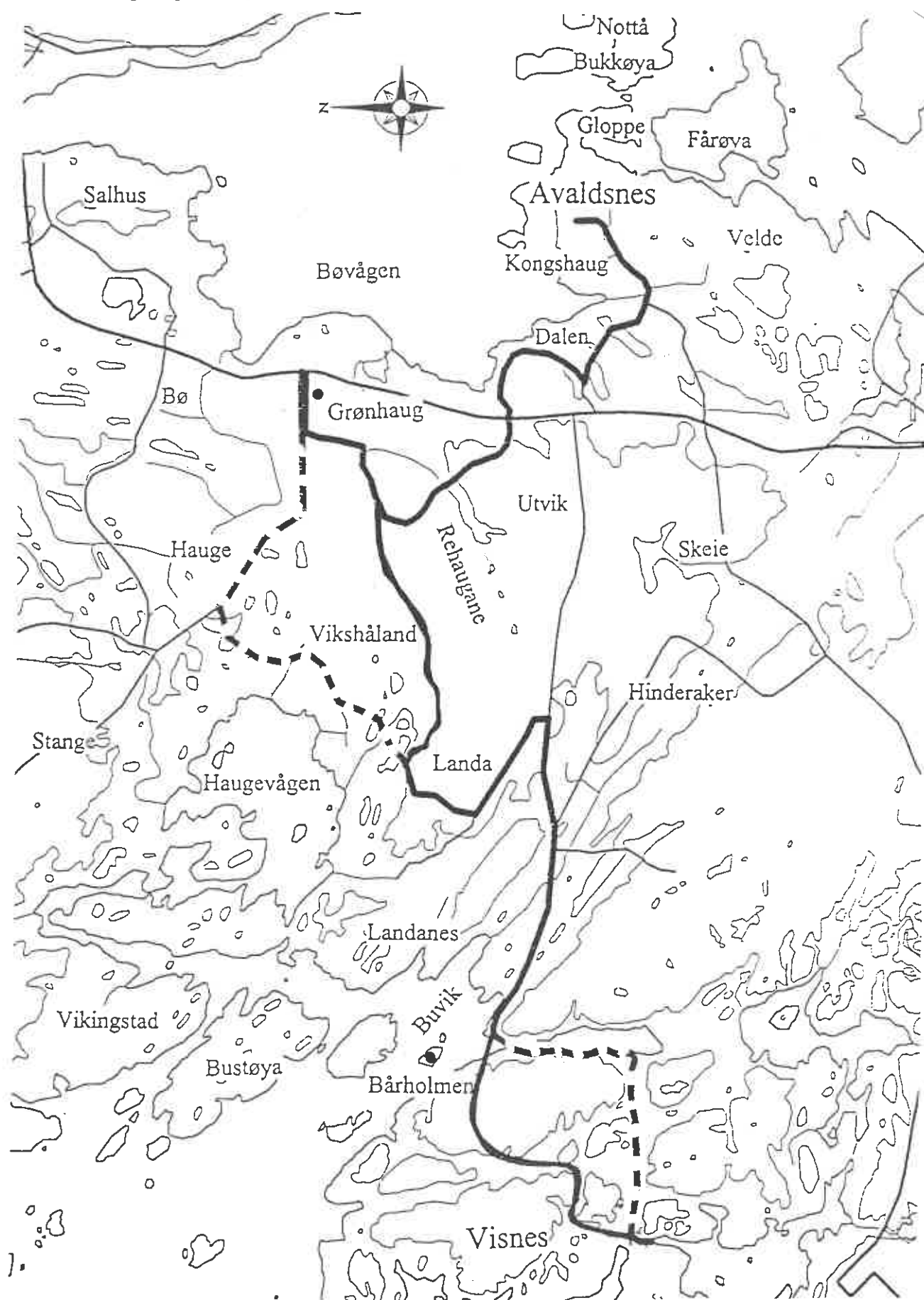
- * En enkel brosjyre med kart
- * En mer utførlige historiske "vandring"
- * En egen historisk "vandring" for selve Avaldsneset

Når kystlaget "Kormt" etablerer seg på Gloppe, kan man med tiden få til ei "småbåtrute" som går fra gjestebrygga på Gloppe, via Dalsøylå til kommunekaien ved Bøvågen. Ved dette oppnår vi:

- * Folk som har spasert fra info-senter til Gloppe får ta båt tilbake.
- * Folk som har parkert ved Grønhaug får skyss til parkeringsplass

Kart over turstinett

(Stipla linje: Grusa/asfaltert veg)

4.5.8. Tilholdssted for kystlaget "Kormt"

Kystlaget "Kormt" ønsker å etablere seg på Gloppe. Kystlagets formål er å bevare gamle trebåter for bruk, og deres aktiviteter vil være berikende for miljøet. Akkurat som gårdsdrift og en aktiv menighet illustrerer historisk kontinuitet, kan man gjennom kystlagets virksomhet trekke linjer bakover i tida. Vi aktualiserer Karmsundet som ferdselsveg og Gloppe som en havn for gamle trebåter. "Kormt" vil i tillegg kunne tilby aktiviteter til de besøkende ved kulturminnesenteret.

Vi tenker oss at kystlaget bygger nytt naust i gammel stil på Gloppe. Kystlaget arbeider også med å flytte et gammelt naust som står i Gamledalen tilbake til den opprinnelige tufta på Gloppe. Stilmessig skal nybygget tilpasses det gamle nauset. I første etg. skal det være rom for restaurering av båter samt toaletter. Andre etg. skal inneholde møterom for "Kormt", men kan også nyttes til andre formål, bl. a. til undervisning. Ny nausttomt må undersøkes arkeologisk. Man regner ikke med at dette byr på store problemer siden grunnen på Gloppe bare er dekket med et tynt jordlag på fjell. Det må framskaffes en avtale med staten som eier prestegårdsområdet.

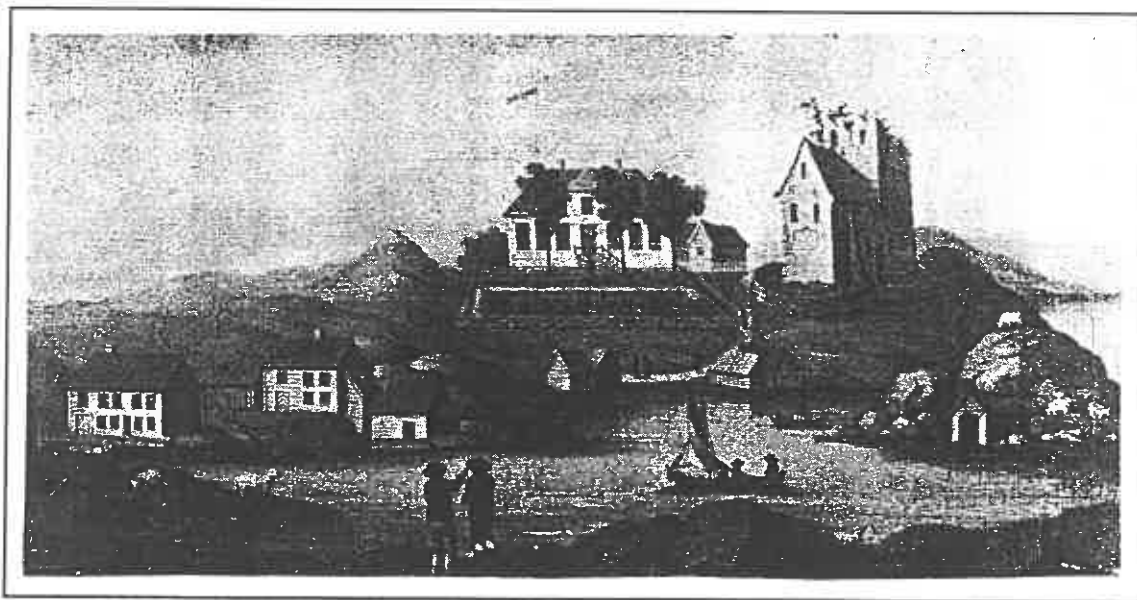
I dag ligger delvis utraste båtstø på Gloppe. Disse løses opp. På sikt kan man også utvide/restaurere ei brygge i området, men utvidelse av brygga ved Prestasjøen prioriteres først.

"Kormt" plasserer båtene sine i området. De gamle færingene kan ha sin plass i den grunne "Gloppehavn" når de ikke er i bruk. Større båter har sin plass på Gloppe.

"Kormt" kan tilby sightseeingturer på Karmsundet med den gamle losbåten M/S "Stavern". Utgangspunkt for disse turene blir gjestebrygga ved Prestasjøen. Mindre båter kan gå i ei småbåtrute fra Gloppe via Prestasjøen via Dalasøyla til kommunekaien på Bø. Forøvrig kan "Kormt" leie ut båter til besøkende ved kulturminnesenteret. Kystlagets virksomhet må også sees på som en ressurs for leirskolen som tenkes etablert på Bukkøy.

4.5.9. Rekreasjonsområde på Bukkøy

Bukkøy har adkomstmuligheter både fra sjø og land og kan med enkle midler tilrettelegges som rekreasjonsområde både for lokalbefolkning og turister. Øya har en spennende og variert natur med interessant geologi, plante- og dyreliv. Opplevelse-verdien av å ferdes i dette området blir ekstra stor når en vet hvilken historie som knytter seg til stedet.

Avaldsneskyrkja i 1710, sett frå Svinatangen i aust. Ved sida av kyrkja ser vi den nyreiste prestebustaden i barokk stil. Vi ser også fleire av gravhaugane på Avaldsnes, og nede til venstre nokre av husa på Gloppe.

Gloppe/Bukkøyområdet inngår i Grønn Grense, dvs. området betraktes som et regionalt viktig friluftsområde for kommunene Karmøy, Haugesund, Sveio og Tysvær. Friluftsrådet er dermed en viktig samarbeidspartner når det gjelder tilrettelegging av dette området.

Vi har også innledet samarbeidet med Bø ungdomsskole og Avaldsnes skole som ønsker å bruke området til undervisningsformål. Skolene har opprettet ei prosjektgruppe av lærere og har i hovedsak ansvar for rydding og utbedring av stier og søppelrydding. Øya er i dag svært gjengrodd og bærer preg av manglende vedlikehold. Arbeidet med å tilrettelegge øya med tanke på friluftsliv, vil kreve mer ressurser enn skolene kan klare alene.

Vi foreslår også at den planlagte historiske leirskolen legges til Bukkøy.

Tiltak

- * Forbedre overgangen mellom Gloppe og Bukkøy ved å løse opp naturstein. (I dag er det vanskelig å komme over på flo sjø) NB! Stein ligger lett tilgjengelig i selve sjøen, men må ikke tas fra båtstøene.
- * Ilandstigningsplasser ulike steder på Bukkøy. (Brukte telefonstolper kan nyttes). Etablere båtfester. (Kraftlaget kontaktes.)
- * Opprydding av stinett
- * Behov for uttynning av eksisterende skog.
- * Innsamling av søppel/vedlikehold, utsetting av boss-stativ
- * Toalett
- * Benker og bord
- * Natursti

Vi gjør oppmerksom på at Bukkøy også er et kulturvernområde. Før inngripen i jorda, må arkeologiske myndigheter kontaktes.

4.5.10. Gjestebrygge ved Prestasjøen/ Gloppe

Eksisterende brygge ved Prestasjøen forlenges slik at man får seilingsdypde for større båter. Brygga utvides også langs berget mot nord-vest. Når nordvesten står på, kan det bli problemer å manuvrere ved denne brygga p.g.a Bjørnholmen. Vi foreslår derfor at man på sikt også utvider brygga på Gloppeneseet.

4.5.11. Lita brygge ved Dalasøylå

Ei lita brygge ved Dalasøylå kan inngå i ei småbåtrute fra Prestasjøen via Dalasøylå til kommunekaien på Bø.

4.5.12. Brygger/båtturisme

Tilrettelegging av brygger og ilandstigningsplasser for båter bør søkes gjort slik at området ved Prestasjøen/ Gloppe først og fremst blir forbeholdt kystlagets båter. Dvs. man bygger ikke ut noe stort bryggekompleks som kan gi stedet preg av å være en moderne marina. Moderne båter/privatbåter bør i hovedsak nytte ilandstigningsplassene på Bukkøy.

Ved å tilrettelegge for båtturisme kan man:

- * Fange opp småbåttrafikken langs Karmsundet, man får besøkende til kulturminnesenteret sjøveien og reduserer biltrafikken i området.
- * Historisk kom de fleste besøkende til Avaldsnes sjøveien.
- * Gjestebrygga ved Prestasjøen/Gloppe kan danne utgangspunkt for båtturer på Karmsundet.
- * Brygga ved Prestasjøen kan danne utgangspunkt for småbåtruter rundt Avaldsneset. (Vi ønsker at området nord-vest for "Kongshaugen" skal være mest mulig uberørt av turstier etc. Området kan dermed besiktiges fra sjøsiden.)

4.5.13. Historisk leirskole

Karmøysender i dag elever til leirskoler i andre kommuner. Vi ønsker å tilby en historisk leirskole både for egne elever og for skoleklasser i distriktet.

Skole/kulturetaten får ansvar for å utvikle leirskolen. Her følger moment som kan brukes som utgangspunkt for planleggingen.

- * Leirskolen lokaliseres til Bukkøy. Et areale i bukta nord-øst for "Skrattaskjer" synes velegnet.
- * Vi tilbyr en-dags opplegg og har dermed ikke behov for overnatting.
- * En del av undervisningsopplegget går ut på at elevene selv bygger enkle "jernalderhus" i forminsket målestokk. Dette gjøres med enkle midler. Bruk av naturen og naturmaterialer vil være viktig.
- * Det må utarbeides undervisningsopplegg med aktiviteter som gir elevene føling med hvordan fortidas mennesker levde.
- * Elevene må få innblikk i Avaldsnes historie.
- * Gårdsdrift og "Kormts" trebåter er ressurser som bør utnyttes når elevene skal aktiviseres.
- * Ideelt sett bør elevene kunne være med å stella dyra på gården, benytte båter, lage mat, drive håndverksarbeid, husarbeid og forberede til (avslutnings)fest, samt lære den enkleste formen for ringdans.
- * Elevene kan veksle på roller med å være trelle, håndverkere, høvdinger etc.
- * Vi bør velge tidsepoke innenfor jernalderen.
- * Leirskolen bør ha enkle klesdrakter som elevene kan benytte

Det er etablert kontakt med Yorkshire Museum of Farming som driver en leirskole vi kan ha som mal, Houlgate Village i Murton Park. ("Draft Development Plan, 1993 - 1998" tilgjengelig) Leirskoleområdet kan i sommermånedene brukes som aktivitetssenter for besøkende.

4.5.14. Gårdsdrift

Problemer som angår ny driftsbygning og drift er behandlet under p. 4.4., der det bl. a slås fast at man bør dele bygningsmassen inn i minst to enheter eller bryte bygningsmassen i en vinkel, og at bygningene må utformes slik at den glir inn i det øvrige miljøet.

Gårdsdrift kan virke som en kompliserende faktor, men må først og fremst sees på som en ressurs for kulturminnesenteret. Historisk har det vært drevet gårdsdrift på Avaldsnes i uminnelige tider, og virksomhet knyttet til drift av gården, kan på sikt bli et aktivitetstilbud til besøkende. Vi ser dermed selve gårdsdriften som en del av kulturminnesenterets totaltilbud. Helst så vi at det ble drevet tradisjonell gårdsdrift med både dyr og jordbruksproduksjon, men dette synes vanskelig. Jordbrukssjefen har utarbeidet driftsplan basert på ensidig sauehold, og vi lar dette være utgangspunkt for videre planlegging.

- * I tillegg til sauehold, bør man også holde noen andre dyr som kan brukes i formidlingssammenheng, f. eks. fjærkre, geiter og noen få hester. Det kan bygges enkle skjul til disse dyra, og publikum bør få lov til å komme i nærkontakt med dem slik at de får følelsen av å være på en gård.
- * På sikt bør man sette av et område hvor det drives tradisjonell høying der besøkende/skoleklasser kan få delta i arbeidet. Dette kan drives i regi av kommunale arbeidsgrupper.
- * Det bør være mulig å kjøpe jordbruksprodukter på gården. Dette kan godt være ledd i et utvidet gårdsturismekonsept, der også andre gårdsbruk i området trekkes inn.

4.5.15. Historisk spill

Johannes Heggland har skrevet det årlige historiske spillet basert på Snorres fortelling om Asbjørn Selsbanes drap på Tore Sel på kongsgården Avaldsnes.

Vi kan muligens klare oss med flyttbare sceneelementer, dvs. uten fysiske inngrep i terrenget, men man må ta hensyn til spilleplass etc. når øvrige enheter planlegges.

To områder peker seg ut:

- * Selve "scenen" plasseres ved Prestasjøen mot nord-øst i ly av Gloppeneset. Vi får da veg ned til sceneområdet, opprettholder fri sikt mot sjøen og skråningen opp mot parkeringsplassen kan fungere som et naturlig amfi. (Grantrær må fjernes)
- * "Scenen" lokaliseres til Billarhåla. Også her vil terrenget mot nord kunne fungere som et naturlig amfi.

Grad av tilrettelegging av scene/amfi må vurderes. Hvis man ønsker å avholde konserter og andre arrangement på Avaldsnes, kan det være aktuelt å lage til et scenegolv. Dette kan bestå av flyttbare element. Det samme gjelder overbygningselement som kan nyttes under konserter og ved dårlig vær.

Det er også mulig å lage en fast scene. Utformingen av denne må da passe inn i det øvrige miljøet og i kulturlandskapet.

Olav den helliges saga

Kong Olav går gjennom mangarden fram mot Erling Skjalgsson.

4.5.16. Gjenoppbygging av noen av kongsgårdens hus

Dette er avhengig av arkeologiske undersøkelser og må vurderes senere. I og med vår medvirkning i Rikssamlingsprosjektet, vil selvsagt nettopp vikingtidas/middelalderens kongsgård ha stor formidlingsverdi. Det bør derfor være et mål for arkeologiske undersøkelser å få kartlagt hvor denne kongsgården lå.

Arkeologiske prøvegravinger har påvist rester etter "Flagghaughovdingens gård". Hvis vi ikke leter etter/ ikke finner vikingtidas kongsgård, kan det også være aktuelt å fokusere på denne gården fra yngre romertid.

4.5.17. Et lite hansamuseum

Vil vet lite om hanseatenes stilling på Avaldsnes. Et hansamuseum er avhengig av at man får mer kunnskap om emnet.

4.5.18. Gjestgiveri på Gloppe

Utvikling av Gloppeneset utover det å sette opp et naust som tilholdssted for kystlaget "Kormt", vil kreve en mer systematisk arkeologisk undersøkelse også av Gloppeneset.

Ennåi dag ligger tuftene igjen etter det gamle gjestgiveriet, og flere gamle tegninger vil gjøre det mulig for oss å gjenskape en ganske autentisk bygning. Forøvrig ville det være "historisk riktig" å ha et gjestgiveri hvor man kan gi servicetilbud til besøkende akkurat på dette stedet.

4.6 HVORDAN FORMIDLE?

Vi kan snakke om to "hovedtrender" når det gjelder museal virksomhet:

- * Gjenstandssamlingen er det sentrale. (Det "tradisjonelle" museum med gjenstander i glassmontre)
- * Gjenstanden formidler fortiden (Selve "historien" blir det sentrale)

De tradisjonelle museer er på mange måter selve grunnpilarene i vår museumsvirksomhet. Dette er særlig tilfelle for museer som har fornfunn som virkefelt.

I tradisjonelle museer vil den innadrettede virksomheten (innsamling, dokumentasjon, forskning, oppbevaring etc.) ofte kreve mer ressurser enn den publikumsrettede virksomheten, og gjenstandene som ligger i magasinene er like viktige som de utstilte gjenstander.

Ut fra det som er nevnt under p. 2.2.1, kan vi neppe oppnå en gjenstandssamling som også gjør kulturminnesenteret på Avaldsnes til et attraktivt museum i tradisjonell forstand. Vi må derfor forsøke å utvikle et kulturminnesenter som ikke er et tradisjonelt museum, men som gjennom fysiske kulturminner, rekonstruksjoner (?), informasjonssenter, skriftlige opplysninger etc. gir publikum innblikk i den historie som har utspunnet seg på Avaldsnes.

Utfordringen blir da:

Hvordan "levendegjøre" historien for publikum samtidig som vi understreker at noe er historisk usikkert og diskutabelt?

Hvordan åpne døra til fortida på gløtt så mye at publikum aner de historiske konturer som kan sette fantasien i sving, men uten å presentere en ferdigfordøyd historie som dreper publikums subjektive medopplevelse?

Alle som driver med formidling må i dag konkurrere om publikums oppmerksomhet, dette gjelder også museale institusjoner. Det pedagogiske element vil dermed være viktig.

Vi ønsker å gi publikum en interessant opplevelse mens de er på plassen, og vi vil at publikum skal ta denne opplevelsen med seg når de drar. Kort sagt; vi ønsker å drive med seriøs opplæring.

Maryeke Burgers ved Sjøfartsmuseet i Rotterdam har formulert to tilnæringsmåter som kan danne utgangspunkt for vår diskusjon.

4.6.1. Tidsmaskinmodellen

Denne modellen er egentlig en kombinasjon av to tilnæringsmåter:

Gjenskaping av historiske miljøer

Publikum får se hvordan fortidas mennesker levde, men kan selv likevel være passive og betraktende nåtidsmennesker. (Eks. Jorvik Viking Centre)

Virkemidler: lys/mørke - lydkulisser - dukker som beveger seg etc.

Publikum som aktive deltakere

Aktivisering av publikum kan være alt fra å la publikum få stille spørsmål og berøre gjenstander, til å la dem få prøve seg i gamle håndverkstradisjoner og å delta i rollespill.

Ved å kombinere disse to tilnæringsmåter, kan man oppnå det som M. Burgers kaller Tidsmaskineffekten der publikum virkelig får følelsen av å bli tatt med på en reise bakover i tiden.

Fordeler:

- * Liten fare for at det som formidles i informasjonssenteret skal stå i for sterk kontrast til de andre enhetene. (Kulturminner, gårdsdrift, rekonstruksjoner, kirkebygning) Det blir samsvar mellom innhold og form, og helheten kan ivaretas på en god måte. Eksempelvis kan man i informasjonssenteret framstille fortidens gravhauger slik at stemningen beholdes når publikum går ut og ser gravhaugene i nåtidens kulturlandskap.
- * Individuell aktivisering/læring kan kombineres med aktiv samhandling mennesker imellom
- * Man kan nytte ulik aktiviseringsgrad alt etter tema, tidspunkt og målgrupper.

Ulemper:

En gjennomført "tidsmaskinmodell" vil kreve flere ansatte som involverer publikum gjennom aktiviteter og evt. dramatiseringer.

4.6.2. Fornøyelsesparkmodellen

Dette er en tilnæringsmåte der formidlingen i hovedsak foregår ved hjelp av høyteknologiske hjelpemidler som foreksempel datamaskiner og videoproduksjoner.

Publikum får innblikk i historien gjennom et "multimedia show". Gjenstander, modeller, plansjer etc. blir sekundære hvis de i det hele tatt finnes.

Fordeler:

- * Ved hjelp av skiftende scenebilder på film, kan historien rulles opp foran publikum uten at publikum behøver å "røre seg" - (Mye formidling på liten plass)
- * Publikum kan aktiviseres og få informasjon gjennom elektroniske spill, "lek" med datamaskiner etc, uten at dette krever ansatte medhjelpere.
- * De høyteknologiske hjelpemidlene vil være interessante i seg selv (Hvis dette er en fordel)

Ulemper:

- * Læringsprosessen kan lett bli kommunikasjon mellom det enkelte individ og en "maskin". Småbemerkninger, spørsmål og samtalen som læringsform kan forsvinne.
- * Hvis man gjør informasjonssenteret på Avaldsnes til et multimediasenter, kan dette stå i for sterk kontrast til de øvrige enheter i området og det innhold som skal formidles.

En gjennomført multimediaformidling vil sannsynligvis passe bedre for et museum som ernemessig tar for seg den moderne tid.

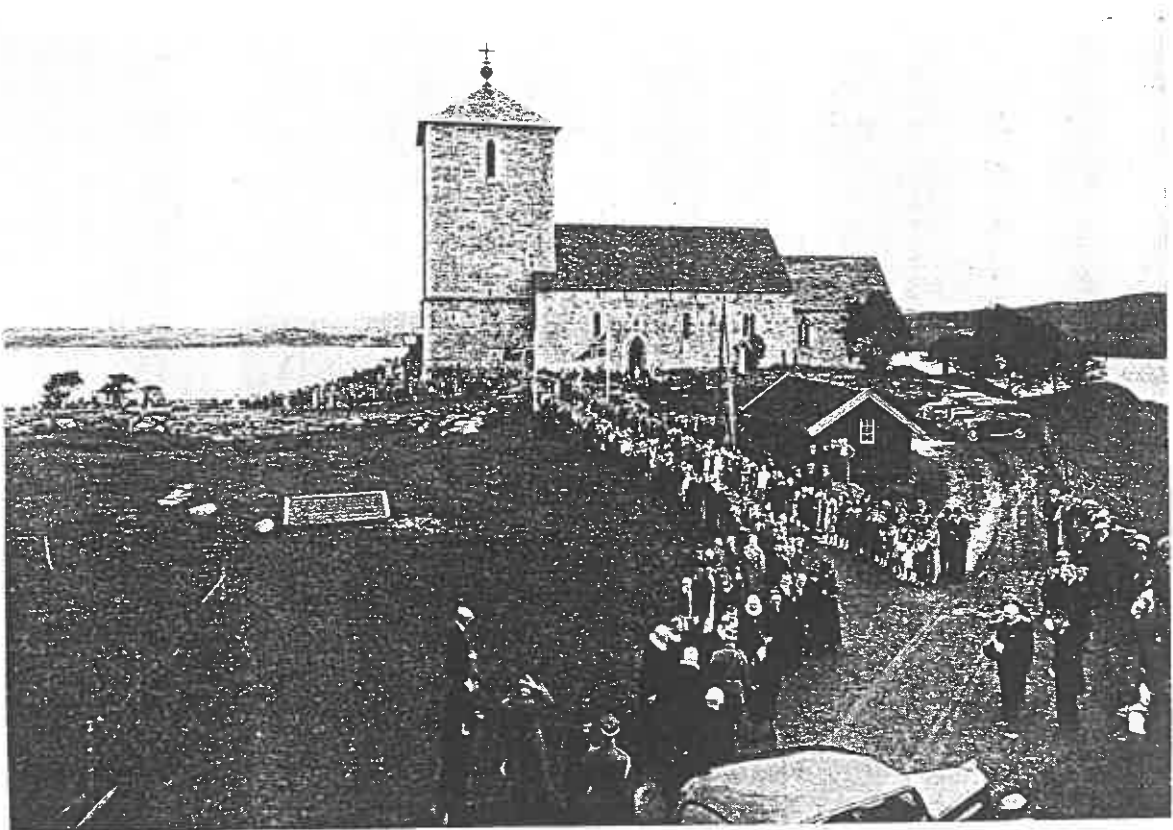
Ved kulturminnesenteret på Avaldsnes bør man være forsiktig med å "teknifisere" formidlingen for mye. Det kan selvsagt gjøres i et begrenset område som f. eks i informasjonssenteret. Men når de besøkende så kommer ut i landskapet med fornminner, middelalderkirken og kanskje rekonstruerte bygninger, kan kontrasten bli for stor, slik at helhetsinntrykket forringes.

For vår del kan det være en fordel å snakke om stemninger i stedet for modeller. Vi kan plukke elementer fra begge de overnevnte modellene bare den ønskede stemning ivaretas.

4.7. FYSISKE VIRKEMIDLER

En rekke fysiske virkemidler kan nyttes for å få fram det ønskede innhold og den ønskede stemning, fra en enkel fotomontasje til større nybygg og rekonstruksjoner. Her setter vi kun opp en liste med en del virkemidler. Senere vurderinger må avgjøre hvilke som er aktuelle når kulturminnesenteret på Avaldsnes skal utvikles.

- * Nybygg
- * Rekonstruksjoner
- * Stinett, temavandring og info-skilt
- * Modeller av
  - samfunn
  - landskap med forminner
  - bygninger
  - mennesker med klesdrakter
  - båter, skip
  - løsfunn
- * publikasjoner, brosjyrer, hefter
- * kart
- * plansjer
- * malerier
- * foto og tegninger
- * autentiske funn
- * redskaper
- * audiovisuelle hjelpemidler
  - lydbånd med innspilte effekter
  - walkman med innlest informasjon (flere språk)
  - filmatiseringer
  - hologram
- * Lys/mørke effekter
- * Lydkulisser

Avaldsneskyrkja.

Krunprinsparet Märtha og Olav på vitjing september 1936.

4.8. AKTIVITETER

Like viktig som at publikum aktiviseres direkte, er det å ha et "levende miljø" i området.

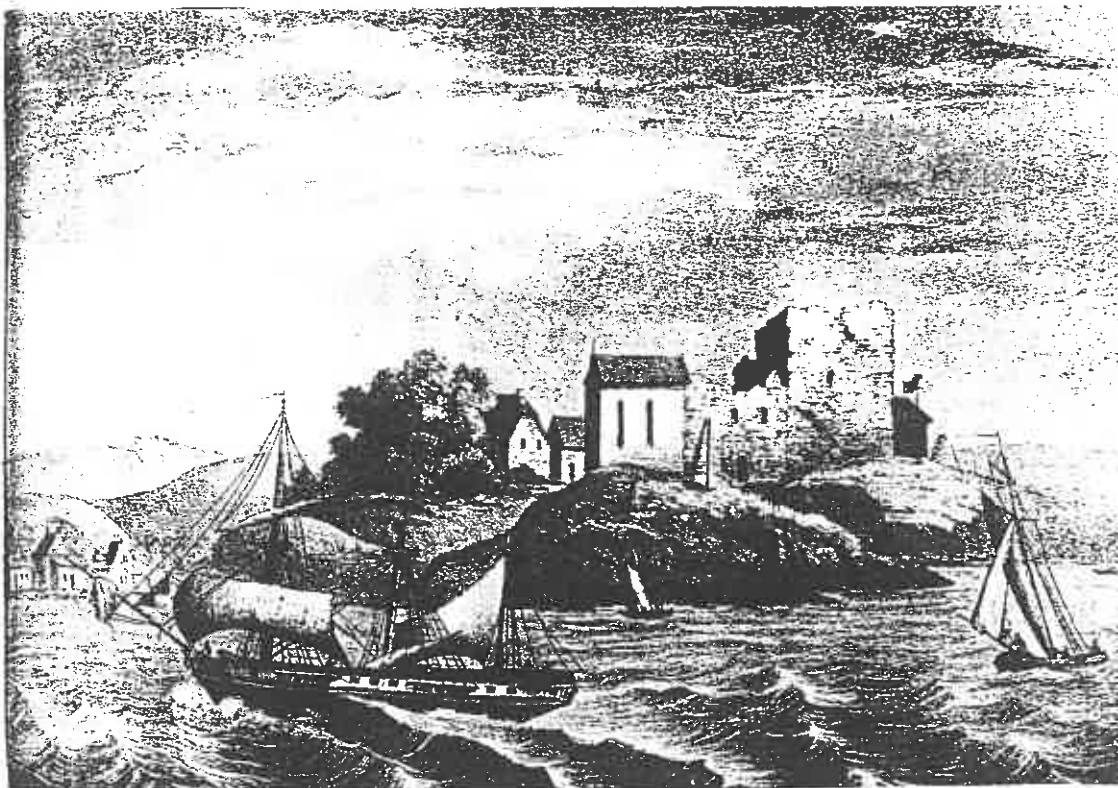
På Avaldsnes er det planlagt tiltak som vil kunne by på ulike aktiviteter gjennom hele året.

- * Gårdsdrift m. dyr. (Senere kan det være aktuelt med såting, hesjing etc.)
- * Kystlaget "Kormts" gamle trebåtmiljø med tilbud om turer på Karmsundet og rundt Avaldsneset
- * Den historiske leirskolen
- * Turstinnett med info-skilt
- * Guidingi området

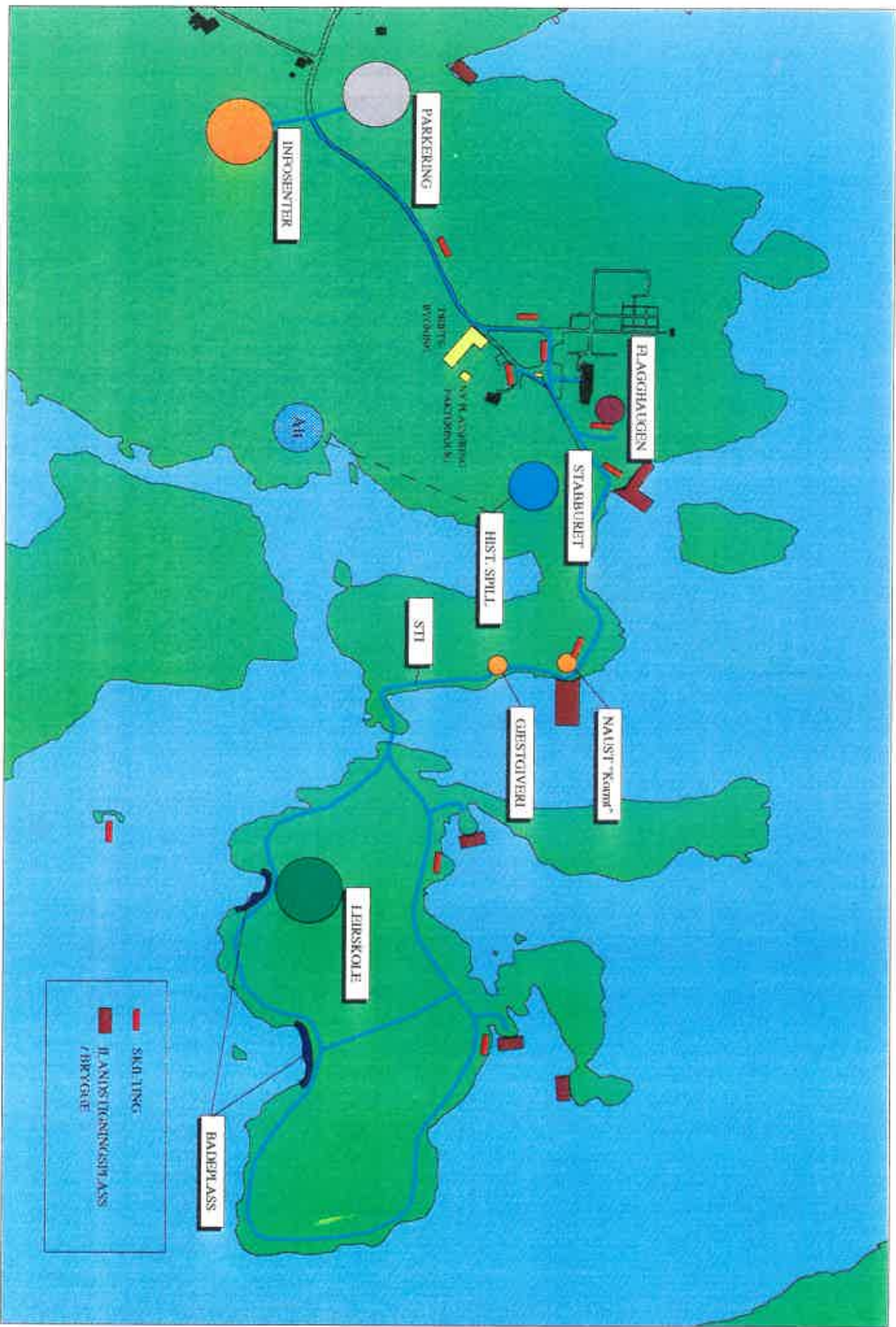
Noen aktiviteter blir tatt opp gjennom temadager eller den årlige vikingfestivalen:

- * Historisk spill
- * Folkedansgrupper
- * Asbjørnmarsjen
- * Andre aktiviteter i forbindelse med Vikingfestivalen
- * Faste tematurer
- * Båttreff
- * Temadager med ulike aktiviteter
- * Tematurer
- * Dramatiseringer

I tillegg bør det legges til rette for en aktivisering av enkeltbesøkende, gjerne med så enkle midler at det må være mulig å ta på gjenstander og stille spørsmål.

Avaldsneskyrkja og Prestegarden tidleg på 1800-talet, sett får nord. Nede til venstre ser vi litt av Gloppe. Litografi etter Joachim Frich.

4.10. FRAMDRIFTSPLAN

Framdriftsplan for fysiske tiltak forutsetter at arkeologiske undersøkelser kan gjennomføres der det er nødvendig. Eventuelle funn kan forrykke framdriften.

TILTAK :

-93: Parkering	* Foreløpig
-93: Tilrettelegge Bukkøy	* Opprydding * Uttynning * Bord/benk/boskorg * Toalett/fortøyningsbøyer
-93: Turstinett	* Avtale grunneiere * Gjerdeklyvere * Skilt
-93: Skjøtsel Grønnhaug	* Skilt * Opprydding * Flytting busstopp * Bord/benk/boskorg
-94. Turbrosjyre	* Visnes - Avaldsnes * Avaldsneset
-94: Gjestebrygge Glippe	* Toalett
-94: Rekonstruksjon Flagghaugen	* Ettergraving * Rekonstruksjon
-94: Forprosjekt Info-senter	
-95: Tilholdsted "Kormt"	* Bygge nytt naust * Flytte naust fra Gamle Dalen
-95: (ny driftsbygning)	* Små hus til dyr brukt i formidling
-95: Leirskole Bukkøy	
-95: Flytting av pakterbolig	
-95: Bordmodeller av vikingskip	
-95: Tilrettelegge "scene" ved Prestasjøen	
-96: Lita brygge ved Dalasøyla	
--- Gjennoppbygge noen av kongsgårdens hus	
--- Rekonstruksjon Grønnhaug	* Ettergraving * Rekonstruksjon
--- Bygging av info-senter	* Arkeologiske utgravinger * Nybygg

4.11. DRIFT

Det er vanskelig å sette opp en driftsplan for det ferdig utviklede kulturminnesenteret. Drift av info-senteret vil kreve mest ressurser, og først når rammene for info-senteret er satt, kan vi få et realistisk bilde av hvilke arbeidsressurser som kreves.

Når det settes i gang et forskningsprosjekt på Avaldsnes, vil dette selvsagt få stor betydning både for personalressurser, driftsansvar og daglig drift. Siden dette ikke er avklart, ser vi i første rekke på Avaldsnesprosjektet som et formidlingsprosjekt.

4.11.1. Fordeling av driftsansvar

Nedenfor finnes forslag til ansvarsfordeling ved drift av de ulike enheter. Karmøy kommune (evnt. en stiftelse) vil selvsagt ha det overordnede ansvar for driften av kulturminnesenteret, men andre kan få delegert et driftsansvar. Dette betyr ikke at disse skal bære kostnadene alene. Eksempelvis kan det være aktuelt at kommunale arbeidsgrupper driver aktiviteter i forbindelse med dyr/tradisjonell forsanking, gårdsdrift. Likeså kan det være aktuelt med sesonghjelp når det gjelder virksomheten knyttet til det gamle trebåtmiljøet.

På den annen side kan kommunen dra nytte av lag/foreninger ved drift av kafé i info-senter eller ved guiding og informasjonsvirksomhet.

Gårdsdrift	: Forpakter, KUD
Tilholdssted kystlaget "Kormt"	: Kystlaget Kormt
Rekreasjonsområde på Bukkøy	: Karmøy kommune, Friluftsrådet
Brygger	: Karm. kommune, "Kormt", Friluftsråd
Turstinnett m. forminner	: Karmøy kommune
Info-senter	: Karmøy kommune
Flagghaugen	: Karmøy kommune
Grønhaug	: Karmøy kommune
Leirskole	: Karmøy kommune, skole/kultur
Informasjon, guiding	: Karmøy kommune., historielaget

4.11.2. Personalressurser til daglig drift

Utviklingen av kulturminnesenteret er delt i tre faser som stiller forskjellig krav til kompetanse.

- * Planleggingsfasen
- * Tiltaksfasen (Ulike enheter tilrettelegges/bygges)
- * Formidlingsfasen (Kulturminnesenteret står ferdig)

I realiteten er formidlingsfasen allerede begynt. Vi opplever for tiden en sterk tilstrømming av turister til Avaldsnes, og vi trenger strakstiltak som kan bedre forholdene for sommeren 1994.

Planleggingsfasen og delvis tiltaksfasen kan utføres av innleid kompetanse alt etter behov. Dette administreres av Avaldsnesprosjektet ved prosjektleder.

For å sikre kontinuiteten, bør man allerede mens tiltaksfasen pågår la Avaldsnesprosjektet gå over i en institusjon, eksempelvis en stiftelse med kommunal deltakelse.

Minimumskrav til kommunalt ansatte personalressurser ved daglig drift av det fysiske kulturminnesenteret vil være:

- * Daglig leder: 1 årsverk
- * Tilsynsmann/vaktmester: 1 årsverk

I tillegg kommer:

- * Tilsynsvakter til kiosk, salg av billetter, informasjon
- * Sesonghjelp til guiding, aktiviteter, salg etc. (samarbeid med bl.a. historie- og ættesogelaget)
- * Personell til kafedrift (kan settes ut til private)

Det er også ønskelig med en pedagogisk ansvarlig som bl.a. tar seg av leirskolevirksomheten, men det kan diskuteres om denne skal knyttes til senteret eller til skole-/kulturetaten.

Hvis det settes i gang et arkeologisk forskningsprosjekt, må det ansettes en arkeolog, 1 årsverk.

Olavskirken med "Jomfru Marias synål". Sagnet forteller at dommedag kommer når toppen berører kirkeveggen.

5. AKTUALISERING AV AVALDSNES I FORSKNINGSSAMMENHENG

Også forskningsdelen av Avaldsnesprosjektet må være formidlingsrettet. Målet er ikke bare å vinne kunnskap, men å videreformidle denne kunnskapen.

Karmøy kommune vil først og fremst være ansvarlig for formidlingssiden av Avaldsnesprosjektet. Dette gjelder formidling via et fysisk kulturminnesenter og generell formidling/opplysning til lokalbefolkning, skoler og turister.

Innholdet i formidlingen må selsvagt baseres på hva vi allerede vet, samt det som kommer fram gjennom ny forskning.

Både fordi vi ønsker ny kunnskap om vår egen fortid, og fordi vi ønsker å få et levende kulturminnesenter som er i stadig utvikling, er det også i kommunens interesse at det settes i gang et forskningsprosjekt.

Kommunen selv har ikke kompetanse til å inkludere de forskningsmessige sidene i dette framlegget. Vi kan heller ikke drive egen forskning, og er avhengig av etablerte forskningsinstitusjoner både når det gjelder videre planarbeid for forskning og for selve forskningen.

I forprosjektperioden har vi forsøkt å skaffe oss oversikt over hvilket forskningsarbeid som er gjort, og kanskje like viktig; hva som ikke er gjort. Vi tror ikke vi har fått noen full oversikt, men kanskje nok til å antyde problemstillinger vi ønsker svar på.

Punkt 5 blir derfor ganske summarisk behandlet i dette framlegget.

5.1 DAGENS SITUASJON (REGISTRERING)

Kommunen har i forprosjektperioden fått kartfestet løsfunn m. funnområde og arkivkode ut fra de opplysninger som i dag foreligger.

Neste steg bør være å få istand en total gjennomgang av funn m.h.t datering, oppretting av feil, ajourføring av data etc.

5.1.1. Arkeologiske undersøkelser

- Rehaugane: v. kandidat Blom, 1831
- Rehaugane: v. kandidat Krogh, 1831
- Flagghaugen: v. Avaldsnespresten J. L. Brun, ca 1835
- Rehaugane: (Guttormshaug) v. Biskop Neumann, ca 1835
- Rehaugane: v. B. E. Bendixen, 1876
- Storhauggraven: v. Anders Lorange, 1886
- Grønhauggraven: v. Håkon Shetelig, 1902
- Fem dårlige Jomfruer, (tilfeldig graving) 1901
- Sølhusaugen; v Bergen Museum, 1906
- Kongshaugen, v. Jan Pettersen, (mindre undersøkelse) 1934
- Kongshaugen på Ringen, v. AmS. (pga. industriutbygging) 1963
- Utvikgrend, v. AmS (pga. boligutbygging) 1978
- Marinarkeologiske undersøkelser, Gløpehavn, Stavanger Sjøfartsmuseum, 1980-1981.
- Lønnegangen v. AmS, (mindre arkeologisk undersøkelse) 1986
- Husøy, v. AmS (pgs. industriutvikling) 1990 - Veldetun, AmS (pga. boligbygging) 1993

Vi går ikke god for at denne lista er fullstendig, men den viser klart at det ikke er foretatt noen systematisk arkeologisk undersøkelse av Avaldsnesområdet, delvis unntatt er de områder hvor det er foretatt "nødgraving" pga. byggelfeltsutvikling og industrietablering.

“Utgravingsfeberen” i forrige århundre, foretatt av både fagfolk og menigmann, brakte for dagen en mengde løsfunn, men frarøvet oss også mye verdifull informasjon.

Avaldsnesområdet er ett av våre fremstenasjonale monument. Ved utviklingen av Avaldsnesområdet må vi være sikre på at informasjon som ligger gjemt i jorda ikke blir ødelagt til fordel for kortsiktige løsninger. Det bør derfor utarbeides en totalplan for arkeologiske/naturfaglige undersøkelser i dette området.

Som en forløper til denne totalplanen, har Karmøy kommune tatt initiativ til en del arkeologiske forundersøkelser. Et mål var å finne bosetningsspor, både for å få en antydning om kontinuitet i bosetningen, og som et ledd i arbeidet med å finne jernalderens/ middelalderens kongsgård.

Arkeologiske forundersøkelser

Fosfatkartlegging: 1990. (Per Haavaldsen og Anders Forsberg) Tilsammen analysert 2643 jordprøver etter spottest-metoden. Svært positive resultat med fosfatkonsentrasjoner i flere områder. Tre områder pekte seg ut som særs aktuelle med tanke på jernalderens og middelalderens bosetning. (Kart)

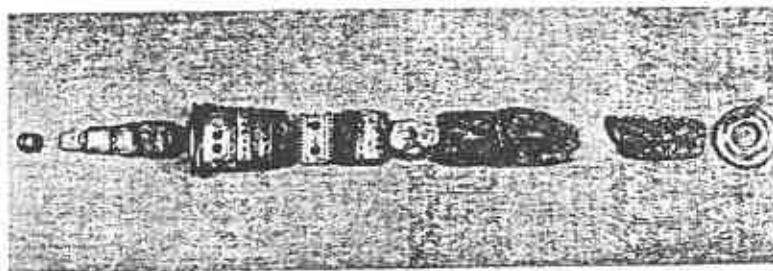
Prøvesjaktning av fosfatanrikede områder: Høsten -92. (Olle Hemdorff, Trond Løken, Gitte Kjeldsen.) Tre fosfatanrikede områder ble undersøkt. Resultatet var svært positivt, og avdekket bl. a sikre og sannsynlige bosetningsspor i form av stolpehull, ildsteder og kulturlag. (Kart)

Prøvesjaktning av fosfatanrikede områder: Våren -93. (Olle Hemdorff, Gitte Kjeldsen, Ola Rønne) Tre fosfatanrikede områder undersøkt, igjen med positivt resultat.

Prøvesjaktningen høsten -92 og våren -93 ble utført ved at det moderne pløyelaget ble fjernet av gravemaskin. Området ble deretter avgrenset med grafse/graveskje slik at man fikk fram sporene etter nedgravinger til stolpehull, ildsteder, etc. Inntakte forhistoriske/middelalderske kulturlag ble ikke fjernet.

Påviste stolpespor, ildsteder etc. ble kun undersøkt i det omfang det var nødvendig for å fastslå med sikkerhet at det var tale om forhistoriske anleggsspor og/ eller for å sikre prøvemateriale til 14C-analyser.

Prøvesjaktningen viser at det på alle de høyereliggende selvdrenerende områder rundt Kongshaugen og sør for veien til kirken finnes entydige spor etter fast gårdsbosetning i forhistorisk tid. 14C-dateringer antyder at den eldste bosetning finnes lengst fra kirken, og at det er i området rundt og sørvest for kirken husene/gårdene har ligget i folkevandringstid og yngre jernalder (vikingtid) og tidligste middelalder.

Sverd m. sølvebelagt skjede fra Avaldsnesfunnet. Foto: Hist. Museum, Bergen, A.M. Olsen

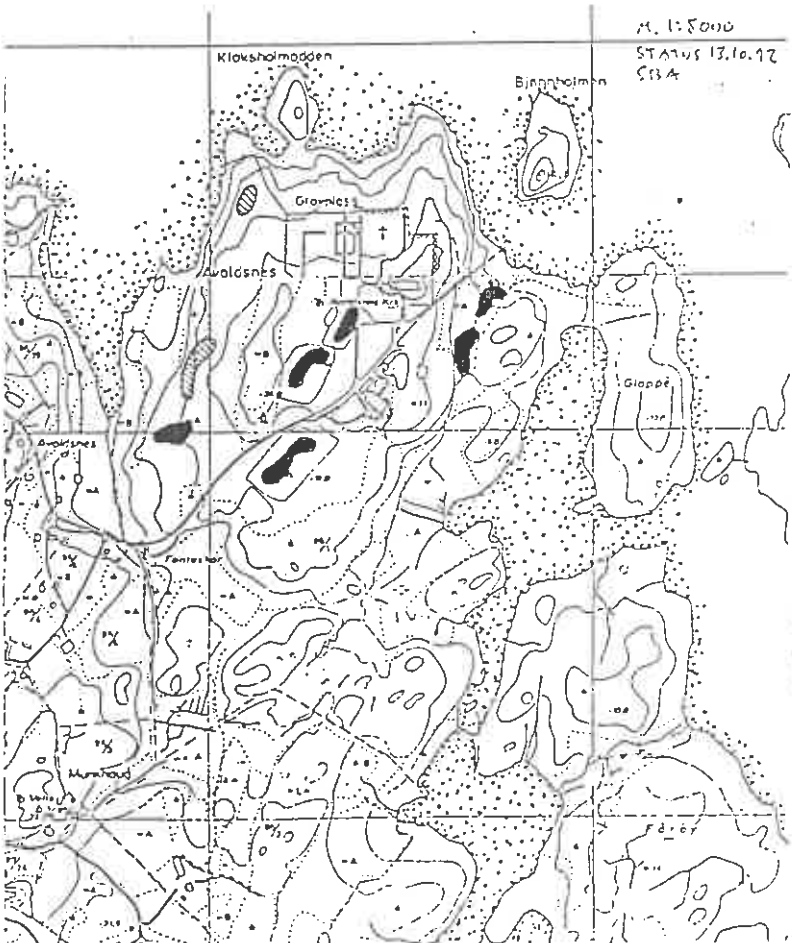
Gullringen fra Avaldsnes veier nesten 600 gram. Foto: Hist. museum, Bergen

Synlige kulturminner

Fra forhistorisk tid :

Sannsynligvis etterreformatorisk tid:

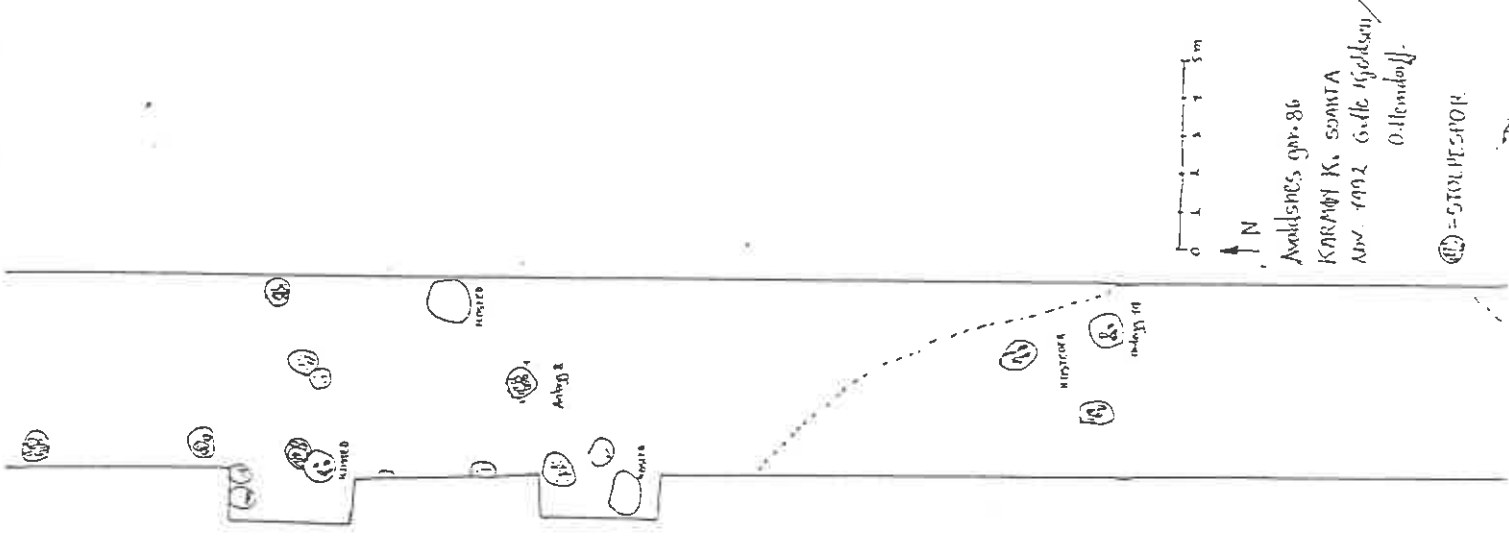
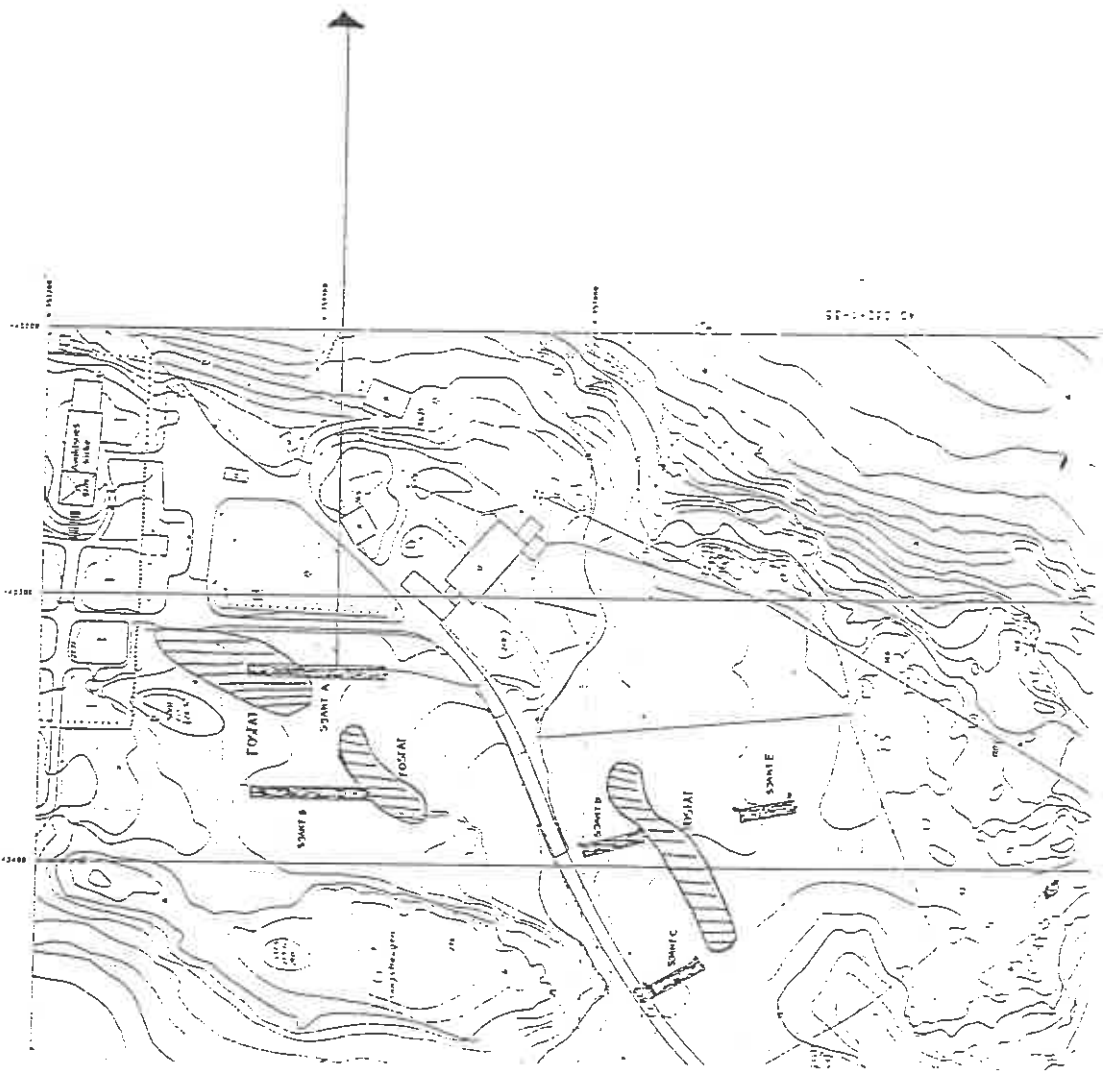

Påviste fosfatkonsentrasjoner

Trolig fra steinalder:

Trolig fra jernalder/middelalder:

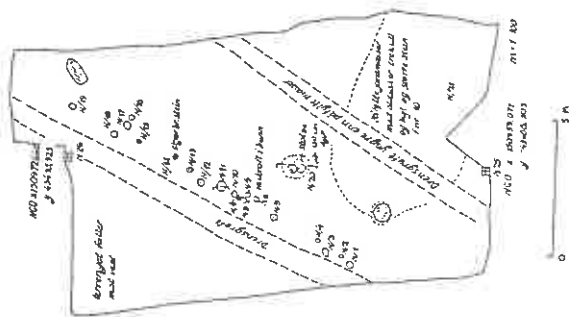
Kart over gnr. 86/1: Kart over prøvesjakter gravet okt./nov. 1992 i relasjon til påviste fosfatkonsentrasjoner.

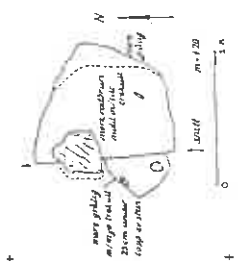
AVALDSNES gnr 66

Stath. i. Avalsnes N:O
14:20 24:55 0:14

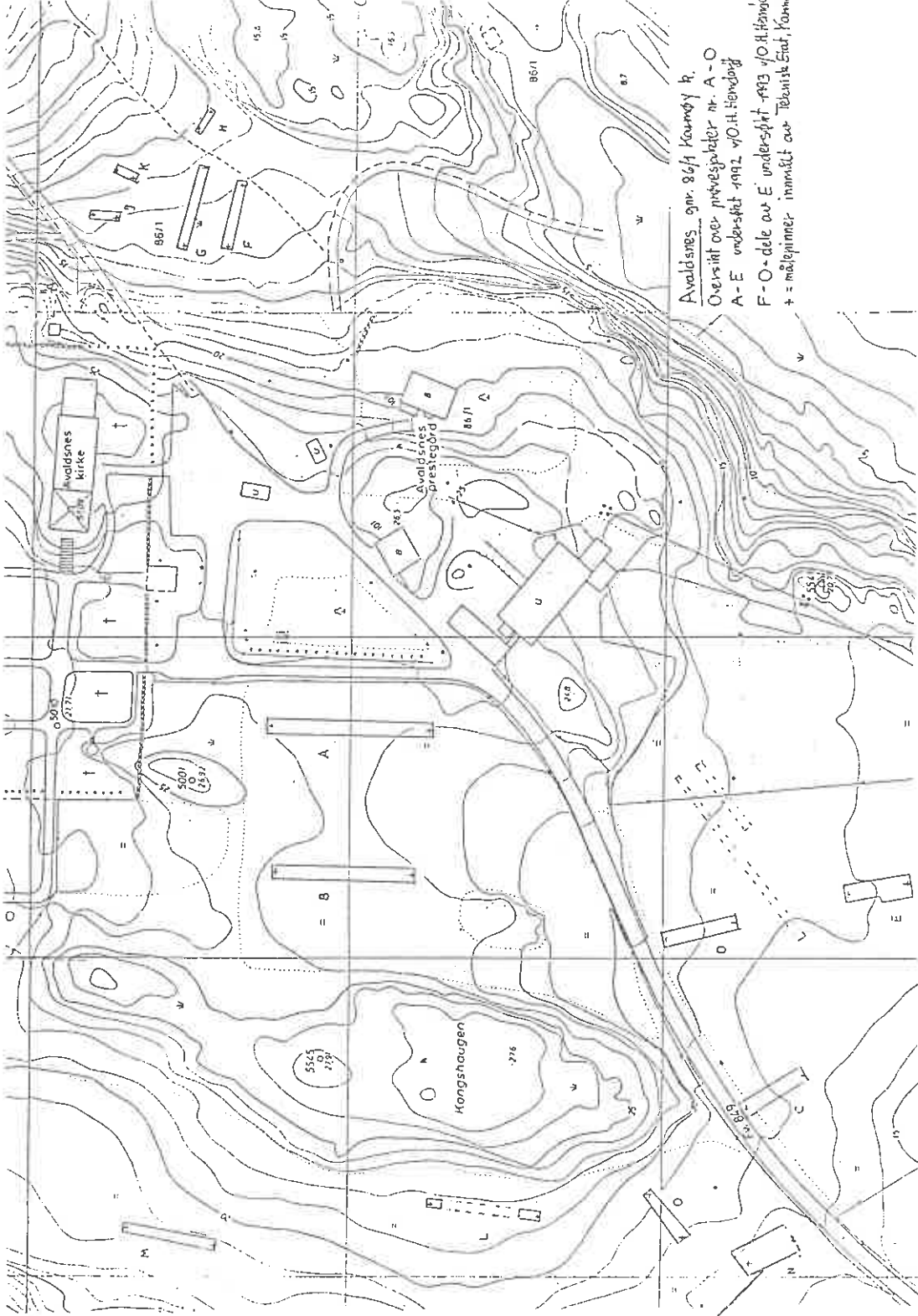
1880-1900

0 1 2 3 m

- skolehus
- ⊙ skole
- ⊙ skolehus
- ⊙ skole

Avalsnes gnr. 86/1 Karmøy k.
Oversikt over prøvesjakter nr. A-O
A-E undersøkt 1992 v/O.H.Hømo
F-O dele av E undersøkt 1983 v/O.H.Hømo
+ = målepinner innmål av Tebnitt Stat. Karmøy

Kart over området m/prøvesjakter innmål

5.1.2. Naturfaglige undersøkelser

Naturfaglige undersøkelser kan gi informasjon vi ikke får ved ordinære arkeologiske utgravinger. Et samarbeid mellom naturvitenskapen og arkeologien vil ofte bidra til at flere kulturspor oppdages i et område.

Fosfatanalyser kan påvise spor av menneskelig aktivitet.

Pollenanalyser kan gi oss kjennskap til vegetasjonsutviklingen, og viser menneskelig aktivitet i områder uten håndfaste kulturspor. Kan også brukes til relativ datering.

C-14 dateringer brukes til mer nøyaktig datering av (enkelt)funn.

Fosfatanalyser og C-14 dateringen ble brukt ved forundersøkelsene på selve Avaldsneset. Det er ikke foretatt pollenanalyser i dette området.

5.1.3. Skriftlige kilder/fotodokumentasjon

Vi har forsøkt å samle inn og få oversikt over hva som finnes av skriftlig materiale om Avaldsnes, fra generell historie til semesteroppgaver og forskningsrapporter. Også her har det vært viktig å registrere hva det ikke finnes opplysninger om.

Bl.a kan vi ha stor nytte av å få laget et fotoarkiv som viser de forandringer som har skjedd i landskapet. Noe fotomateriell er framskaffet, men vi tror at privatfolk ennå sitter med fotografier som kan være av interesse.

5.1.4. Myter og muntlige overleveringer

Som naturlig er, knytter det seg sagn og historier til Avaldsnesområdet. Flere av disse er godt kjent blant folk flest. Vi har også forsøkt å skaffe oss informasjon om muntlige overleveringer som angår tidligere funn, tidligere bosetningsspor, arbeid som er gjort i området etc. og anser dette som verdifult selv om det ikke kan verifiseres.

5.1.5. Historiske seminarer

Karmøy kommune har i flere år arrangert historiske seminarer med lærere og lokalbefolkning som målgruppe. Satsingen på Avaldsnesområdet har medført en dreining i seminarvirksomheten. Vi ser det hele i et rogalandsperspektiv og trekker linjer både nasjonalt og over landegrensene. Det å få fram nye opplysninger blir vesentlig. Målgruppen er forskere, hovedfagsstudenter og spesielt interesserte personer i hele landet.

Karmøy kommune gir også stipend til hovedfagsstudenter som ønsker å delta ved seminarene.

Etter hvert seminar blir foredragene publisert i et eget hefte. Den første publikasjonen kommer ut høsten -93.

Sommeren 1993 var temaet for seminaret "Rikssamlingen og Harald Hårfagre."

Den store interessen for sommerens seminar vitner om at rikssamlingsproblematikken har en stor interessegruppe. Dette er er selvsagt positivt, og vi bør fortsette med stipendordninger for hovedfagsstudenter som ønsker å gripe fatt i emnet.

Meningen er at vi skal følge opp rikssamlingstemaet i tre år framover. Muligens bør ett av seminarene bare være for spesielt inviterte forskere. Vi bør også vurdere om seminarserien med emne rikssamling skal avsluttes med et større symposium.

Forslag til seminarserie:

- 1994: Åpent seminar
- 1995: Seminar for spesielt inviterte
- 1996: Et større symposium

Fylkeskulturstyret har vært inne på tanken om å gå inn som medarrangør av seminarene. Dette vil være avgjørende for den tematiske utviklingen (jfr. Rikssamlingsprosjektet).

Hvis Karmøy kommune står som enearrangør, kan det etter 1996 være aktuelt å vinkle seminarene mot andre tema og andre tidsepoker. Uansett bør vi fortsette med å la foredragene komme ut i en årlig publikasjon.

5.2. FORSKNINGSSTRATEGI:

Avaldsnes representerer nasjonalhistoriske verdier og vi kan gjennom et forskningsprosjekt teste de skriftlige kilders troverdighet.

Vi kan få mer kunnskap gjennom:

- * Historiske dokumenter
  - Ny forskning på gammelt kildemateriell
  - Publisering av artikler/forskningsresultat
- * Arkeologiske undersøkelser
  - vanlige
  - marinarkeologiske
  - bygningsarkeologiske
  - ny forskning på gammelt materiale
- * Fosfartkartlegging
- * Pollenanalyser
- * C-14 dateringer
- * Havnivåforskning/strandlinjekartlegging

5.3. FORSKNINGSPROSJEKT - AVGRENSING

I formidlingssammenheng skal Avaldsnesprosjektet vise kontinuitet og utvikling fra steinalder inn i nyere tid. Det vil derfor være nyttig å få fram nye opplysninger om alle tidsepoker.

Et organisert og målrettet forskningsprosjekt må likevel være avgrenset i forhold til tema og tidsspenn.

Avaldsnesområdet rolle i Rikssamlingsprosjektet tilsier at forskningsprosjektet konsentreres om forhold som berører forutsetninger for den norske rikssamlingen.

Prof. Bjørn Myhre skriver i artikkelen: "Rogaland forut for Hafrsfjordslaget" at det er viktig å foreta en ny vurdering av det sørvestnorske datamaterialet fra merovingertid:

"Det er behov for å skaffe en oversikt over hele det kjente funnmaterialet, og det er tid for et forskningsprosjekt med nye problemstillinger og med en klar målsetting å kaste lys over denne viktige tidesepoken før vikingtida. Først da vil vi kunne få grunnlag for å forstå bakgrunnen for den rikssamlingsprosessen som skriftlige kilder vil plassere på 800-tallet.

Et område som peker seg klart ut som egnet for et nytt forskningsprosjekt, er Karmøy og de nærmeste bygdene omkring. Nausttufiene på Nes og store bygningsrester på Ferkingstad, spor etter tidlige fiskevær og fiskebuer på Utsira og Bokn, rike funn og mange storhauger ved Karmsundet, mulige indikasjoner på en tidlig kaupang ved Nottehavn og Glippe, er noen av de kjente arkeologiske sporene som må diskuteres i sammenheng med etableringen av Harald Hårfagres kongsgård på Avaldsnes."

I den samme artikkelen trekker prof. Bjørn Myhre fram en del forskningsfelt som det er viktig å satse på:

“ - Vi må stille nye spørsmål om vikingtidssamfunnets organisasjon og dets bakgrunn. Med et lengre tidsperspektiv for økonomisk, ideologisk og politisk utvikling, vil det være rimelig å fokusere mer på forskning omkring de hjemlige forholdene i folkevandringstid og merovingertid. Hypotesen om krise- og nedgangstid med påfølgende isolasjon fra nabolandene på 500- og 600-tallet bør utfordres.

-Kontakten mellom Sør Norge og de øvrige Nordsjølandene i århundrene før vikingtid må utredes på nytt grunnlag. Indikasjonene på samhandling og utflytting til Vesterhavsoyene lenge før 800 må granskes og utdypes nærmere.

- Slik kontakt må sees i et økonomisk og politisk perspektiv, men like viktig må det være å fokusere på gjensidig ideologisk påvirkning og dermed muligheter for tidlig kristen innflytelse i Sør Norge. Studiet av materiell kultur som symboler og etniske og ideologiske markører vil være viktig i en slik sammenheng.

- Bruk av eldre tiders materielle kultur i vikingtid og middelalderens muntlige og skriftlige overleveringer bør underlegges kildekritiske granskinger. Vi ser f. eks. at storhauger fra eldre jernalder i Sør Norge er tilskrevet historiske personer og brukt som indikasjoner på ættilhørighet og maktkontinuitet i vikingtid.

- Samlet sett bør det dominerende mentale bildet av norsk vikingtid og samfunn utfordres og granskes. Hva er årsakene til at det er oppstått, og hvorfor opprettholdes det fortsatt? I hvor stor grad er det synet til produsentene av de første skriftlige beretningene som stadig påvirker oss, og som av ulike ideologiske, politiske og forskningshistoriske grunner har blitt opprettholdt i vår tid? ”

5.4. NY KUNNSKAP

Som nevnt ønsker vi også ny kunnskap om tidsepoker som faller utenom det organiserte forskningsprosjektet, enten denne kunnskapen kommer som et biprodukt av det organiserte prosjektet, eller gjennom hovedfagsoppgaver, semesteroppgaver, osv.

Utfra den tematiske avgrensning til makt, vil det være ønskelig å få svar på spørsmål som:

5.4.1. Fagområdet historie

* Historisk kontinuitet

- Hvordan påvises kontinuiteten?
- Hvorfor kontinuitet?
- Utviklingstrekk
- Relegionsutøvelse
- Sansynlige sammenhenger, historisk og fysisk

* Avaldsnes som maktsenter i de enkelte tidsepoker

- Hvorfor Avaldsnes som maktsenter
- Hvilken makt?
- Hvordan ble makt utøvd?
- Hvem hadde makt?
- Avaldsnes og andre maktsentra?
- Avaldsnes i regional sammenheng
- Avaldsnes i nasjonal sammenheng
- Avaldsnes og Nordsjøbassenget
- Maktforflytning: Funnfattige perioder, endret bosetningsmønster eller maktforflytning?
- Når og hvorfor forsvant “maktsenteret Avaldsnes”

- * Lokal makt
  - Indre maktstrukturer
  - Overklasse/underklasse
  - Familie- og gårdsstruktur
  - Kvinne/mann
  - Lokale maktlinjer.
  - Avaldsnes og Ferkingstad

- * Myter og historisk virkelighet
  - Historiske hendelser og personer
  - Hva kan påvises hvor?
  - Vurdering av sannhetsgehalt

- * Avaldsnes og Rikssamlingsprosjektet
  - Rikssamlingsprosessen
  - Vikingene som statsbyggere
  - Statsmakt kontra høvdingmakt (regional makt)
  - Kontakten over Nordsjøen
  - Avaldsnes i Rygjafylket
  - Framvoksten av en nasjon Forutsetninger: Hvorfor Avaldsnes. Hvordan Avaldsnes. Hvem?
  - De første rikskongene og Avaldsnes
  - Personen Harald Hårfagre
  - Rikssamlingens resultat
  - Geografisk maktsfære
  - Det hiarkiske system
  - Maktforflytning
  - Kristendommen

- * Kirkens utvikling
  - Avaldsnes og kristningen
  - Kongemakt og kirkemakt kongelig kapell kontra geistlig kontrollerte kirker
  - Kirkbygningen: Fysiske spor. Historiske kilder.
  - Olavskirken

- * Handel og næringsliv
  - "Fra Bronsealderhauger til Gloppegjestgiveri"
  - Handelsveier og handelsvarer
  - Avaldsnes og hanseatene - Kaupang på Avaldsnes?
  - Karmsundets rolle

5.4.2. Arkeologiske undersøkelser

Arkeologiske undersøkelser vurderes ut fra:

- * Hensynet til forskningsprosjektet. Hva kan vi få ny kunnskap om gjennom nye arkeologiske undersøkelser?
- * Formidlingsverdien som ligger i eventuelle funn.
- * Nybygg/rekonstruksjoner
- * Hensynet til at spor som ligger under jorda kan forsvinne på grunn av jorderosjon og dyrking.
- * Hva kan vi få mer kunnskap om/formidle andre steder på Karmøy eller i Rogaland.

Det vil være ønskelig å få mer kunnskap om:

* Bygninger og bosetningsmønster Den forhistoriske gården:	steinalder (?) bronsealder yngre romertid folkevandringstid merovingertid
Kongsgården	vikingtid - middelalder
Lønnegangen	?
Kirken : Olav Trygvasons Olav Den Helliges Håkon Håkonsons	vikingtid - middelalder
Gloppe/ Nottåhavn Vikingtidas havn Hanseatisk virksomhet "Gloppetida" Naust Kaupang	forhistorisk tid vikingtid middelalder nyere tid

*** Graver og gravhauger**

Vi har kunnskap om bronsealder, yngre romertid og merovingertid/tidlig vikingtid.

Noen gravhauger er klassifisert som eldre jernalder.

Vi ønsker mer kunnskap om folkevandringstid, merovingertid, vikingtid.

*** Marinarkeologiske undersøkelser**

Marinarkeologiske undersøkelser ble 1980-81 foretatt i Gloppehavn. Dykking ble vanskeliggjort av slammet i området. For ikke å ødelegge mulig informasjon, ble slamsuging stoppet da gjenstandene begynte å dukke opp.

Videre arkeologiske undersøkelser kan gjøres ved at man tørrelegger Gloppehavn. Dette kan også gi en dypere havni i området etter undersøkelsene. Også i området utenfor Gloppeneset og Bukkøy kan det være interessant å foreta marinarkeologiske undersøkelser

5.4.3. Fosfatkartlegging

Det kan være nødvendig å fosfatkartlegge et større område før nye arkeologiske undersøkelser tar til.

5.4.4. Naturfaglige undersøkelser

Pollen-/vegetasjonsundersøkelser kan si noe om klimaforhold og vegetasjon i de forskjellige tidsepoker, og derfor også om forutsetningene for menneskenes levesett. Slike undersøkelser er ikke foretatt på selve Avaldsneset. Dette kan være nødvendig i områder hvor man ikke ønsker å foreta arkeologiske inngrep, og som supplement til ordinære arkeologiske undersøkelser.

5.4.5. Strandlinjeundersøkelser

Forteller om hvor høyt havet stod i de enkelte tidsepokene og gir bl. a. en pekepinn om hver man bør lete etter havner, naust og en eventuell kaupang.

Vi har i dag lite kunnskap om havnivåutviklingen på Avaldsnes.

5.5. FORSKNINGSORGANISERING

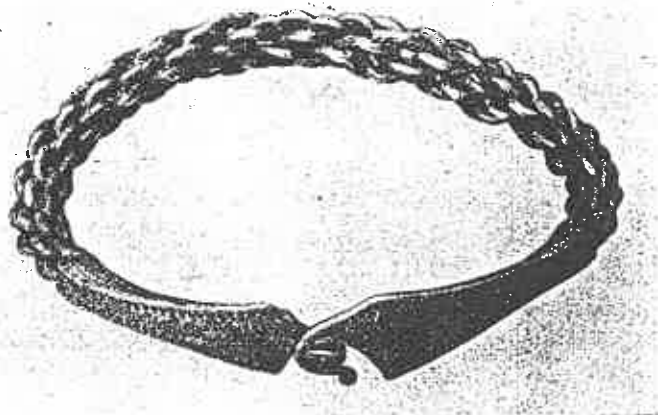
Før forskningsprosjektet settes i gang, er det viktig å diskutere organisasjonsprinsipp, fagsammensetning, og organisering.

Denasjonshistoriske verdier som ligger i Avaldsnesområdet tilsier at et forskningsprosjekt bør organiseres fra allerede etablerte insitusjoner som blir trukket inn i prosjektet og har det faglige ansvar, men innenfor avtalte rammer og den framdriftsplan som foreligger.

Forskningen bør være resultatorientert, og man må ha en fortløpende formidling av delresultatene etterhvert som disse foreligger.

Arkeologisk museum i Stavanger som har frigivelsesmyndighet for området, må stå sentralt i forskningen. Arkeologisk museum i Stavanger bør også lage en plan for hvordan det fagarkeologiske skal innpassest i prosjektet.

Særlig innenfor historieforskningen, ønsker vi å knytte til oss andre universitet, høyskoler og museer, bl. a. ved å stimulere hovedfagsstudenter til å forske i problematikken omkring Avaldsnes spesielt og rikssamlingsprosessen generelt.

Armring av sylv frå vikingtida, 390 gr., funnet på Eikje.

6. ORGANISERING AV AVALDSNESPROSJEKTET

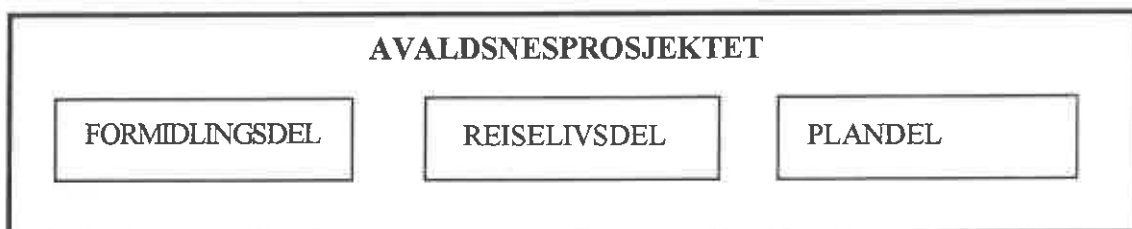
En del usikre faktorer må avklares før vi kan si noe sikkert om framtidig organisering og drift. Dette gjelder først og fremst:

- * Info-senteret
  - økonomiske rammer
  - ferdigstilling
  - museale prinsipp
- * Forskningsprosjektet
  - organisering
  - økonomi
- * Organisering av det ferdige kulturminnesenteret
  - en privat stiftelse?
  - en kommunal institusjon?
  - et halvoffentlig museum?

6.1. ORGANISERING FRAM MOT ET UTVIKLET KULTURMINNESENTER

Ut fra det vi vet i dag står vi overfor tre organisasjonsmodeller:

6.1.1. Et rent formidlingsprosjekt. Modell A

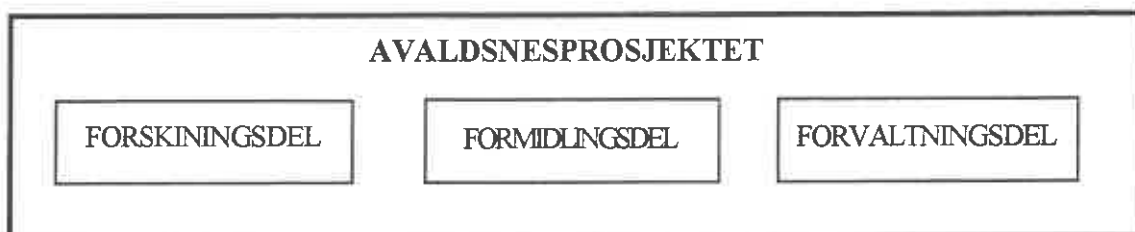
Vi har allerede så mye kunnskap om det historiske Avaldsnes, at det er mulig å lage et fullverdig formidlingsprosjekt uten videre arkeologiske utgravninger.

Et rent formidlingsprosjekt kan konsentrere seg om:

- * Utvikling av et fysisk kulturminnesenter m. ulike aktiviteter
- * Motivasjons- og informasjonsarbeid overfor skoler, lokalbefolkning og turister
- * Historiske seminarer
- * Skjøtsel- og vern av det kulturhistoriske området

Modellen anbefales ikke. (Se p. 6.1.3)

6.1.2. Forsknings- og formidlingsprosjekt. Modell B

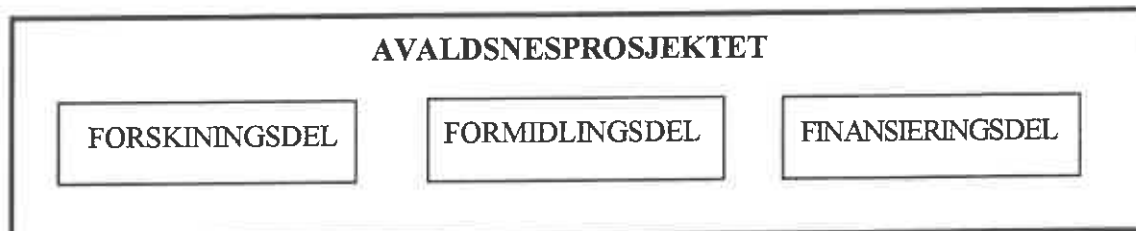

Modellen forutsetter et kombinert forsknings- og formidlingsprosjekt og bør velges hvis forvaltningsansvaret overføres til Avaldsnesprosjektet.

Når vi vet hvilken historisk verdi Avaldsnesområdet har, er vi likevel skeptiske til et organisatorisk skille mellom forskning og forvaltning.

Vi går derfor ut fra at AmS går aktivt inn i prosjektet og har forvaltningsansvar. Den forvaltningsmessige delen bør derfor inkorporeres i forskningsdelen og modell C som vises nedenfor anbefales:

6.1.3. Valg av modell. Modell C

6.1.4. Hvorfor egen formidlingsdel?

I punkt 1.4. tar vi opp hvorfor det nå er nødvendig å fokusere på det historiske Avaldsnes, og vi skal ikke gjenta argumentene, bare minne om prinsippet “vern gjennom bruk”. Hvis vi ikke nå “bruker” Avaldsnes som et middel til øket kulturforståelse og i reiselivssammenheng, vil området sakte men sikkert bli “brukt” ut fra andre forutsetninger. Vi står overfor utvidelse av kirkegårdsarealet, parkeringsplass og lokaliteter for menigheten, ny driftsbygning for forpakter etc. på selve Avaldsneset. Og området rundt er utsatt for press fra byggefeltutvikling, veginngrep, industrietablering etc.

Hvorfor skal vi så bruke energi og penger på en egen forskningsdel?

6.1.5. Hvorfor egen forskningsdel?

Ethvert inngrep i jordsmonnet på Avaldsnes bør ha en forskningsmessig basis. Og vi vet at forhold som berører menighet og gårdsdrift kan føre til at jorda vil bli utsatt for inngrep. Vi vet også at et rent formidlingsprosjekt kan kreve at man går ned i jordsmonnet.

Tidligere er nevnt at tiden er overmoden når det gjelder å nytte Avaldsnes som katalysator for kulturforståelse. Like sikkert kan vi si at om et forskningsprosjekt ikke inkorporeres i utviklingen av kulturminnesenteret nå, vil dette neppe skje i framtiden. I allefall vil det være svært vanskelig å utføre en helhetlig arkeologisk undersøkelse hvis denne ikke planlegges i sammenheng med utvikling av et fysisk kulturminnesenter. Et tverrfaglig forskningsprosjekt vil være svært amputert uten arkeologien. Arkeologiske utgravninger gir oss anledning til å undersøke de historiske kildenes troverdighet.

Den historiske verdi som Avaldsnesområdet representerer tilsier at den informasjon vi kan få gjennom en egen forskningsdel er svært viktig for å få et representativt bilde av den historiske utvikling. Dette gjelder ikke bare i lokal, men også i nasjonal sammenheng.

Prøvesjaktning har vist at jorda på Avaldsnes fremdeles kan gi svært mye informasjon om fortida. Noen av disse sporene ligger så langt oppe i jordsmonnet, at de står i fare for å bli ødelagt av pløying og jorderosjon.

Lover endres, og vi har ingen garanti for at lovverket i framtida vil kunne beskytte de spor som ennå ligger forholdsvist trygt under jorda. Vi kan heller ikke beskytte oss mot inngrep gjort av ren vandalisme eller i uforstand.

Vi har ennå en rekke spørsmål som krever svar når det gjelder den historiske utviklingen i Avaldsnesområdet. Verdien av det fysiske kulturminnesenteret vil i høy grad forringes hvis det ikke samtidig utføres forskning på det vi tematisk skal formidle. Vi ønsker et kulturminnesenter som stiller spørsmål i håp om at det er mulig å få svar på spørsmålene, et levende senter som er i stadig utvikling.

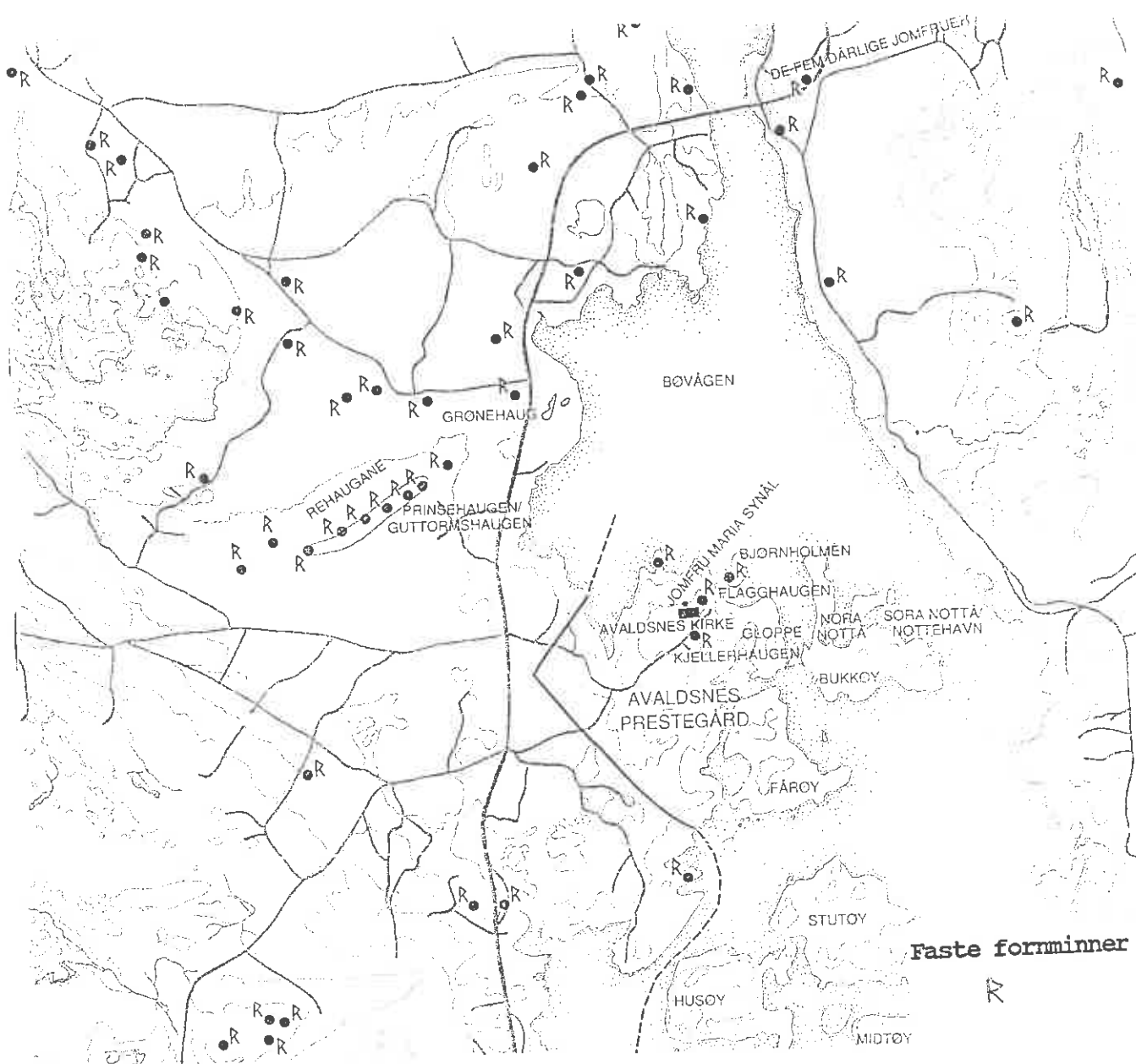
6.1.6. Hvorfor egen finansieringsdel?

En egen finansieringsdel er anbefalt fordi vi ser det som særs viktig å ha full økonomisk oversikt og styring med prosjektet. Særlig gjelder dette forskningsdelen. Går vi inn og gjør større arkeologiske inngrep på Avaldsnes, må vi på forhånd være sikre på at undersøkelsene kan fullføres.

Formidlingen skjer først og fremst gjennom det fysiske kulturminnesenteret. Dette kan utvikles suksessivt, og for enkelte enheter er det mer et spørsmål om organisering enn om økonomi. Virkelig store summer blir det først snakket om i forbindelse med info-senteret, men også gjenoppbygging av Flagghaugen vil kreve et betydelig beløp.

6.1.7. Prosjekt

Vi foreslår at arbeidet med Avaldsnesområdet organiseres som et 3-årig prosjekt fra 1994. Før 3-års fasen er over, må vi ha klarlagt hvordan det ferdig utviklede kulturminnesenteret skal organiseres.

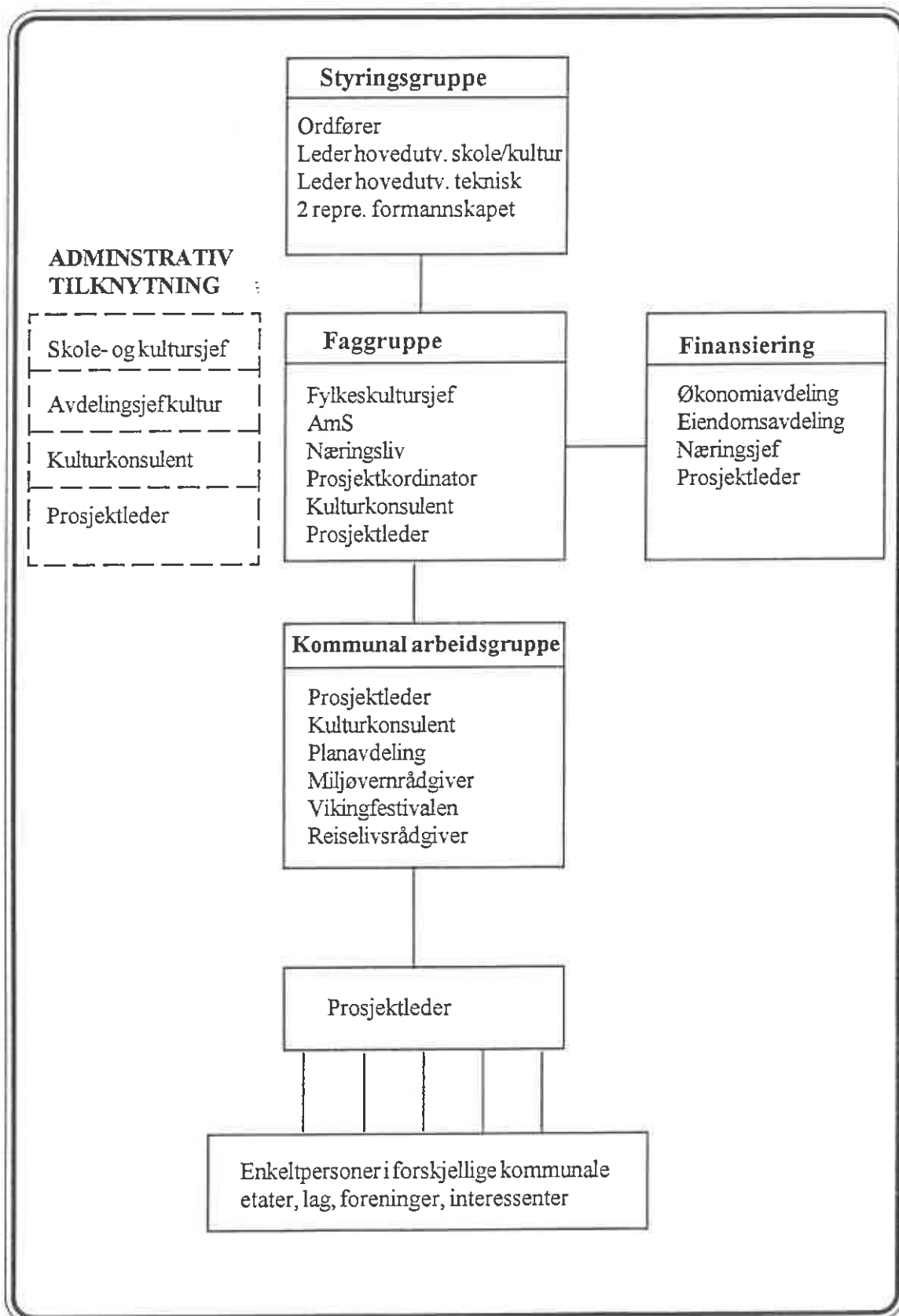
Faste forminner

6.2. PROSJEKTORGANISERING FRA 1994

Avaldsnesprosjektet er i dag ikke et prosjekt og har dermed heller ingen virkelig organisasjonsstruktur.

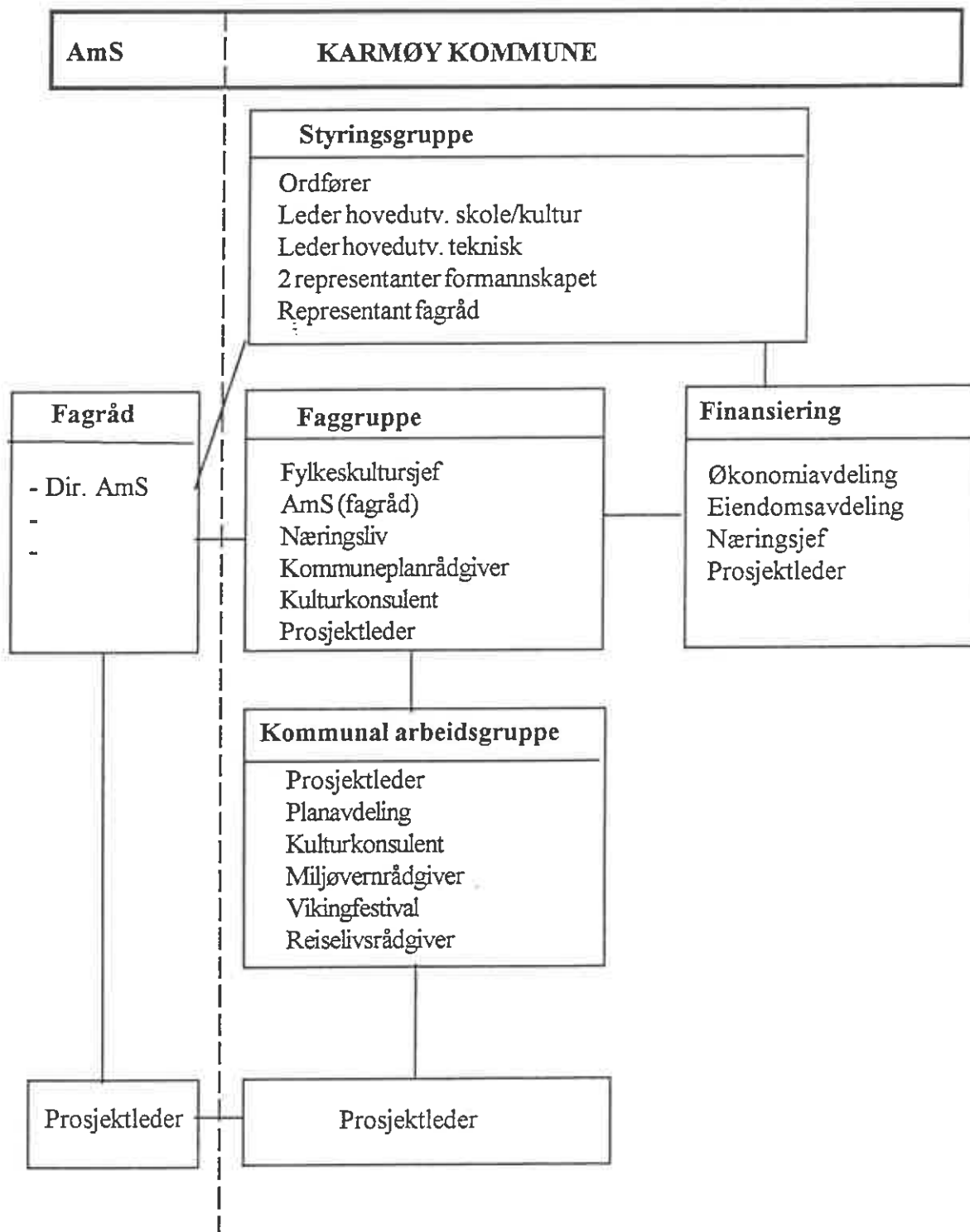
Vi foreslår at det fra 1994 opprettes en prosjektlederstilling som administrativt legges under skole- og kulturetaten. Kulturkonsulent underlagt avdelingsjefkultur, har det overordna ansvar for prosjektet (jfr. Hav/land modellen).

6.3. FRAMTIDIG PROSJEKTORGANISERING

Allerede fra 1995 bør man forsøke å få etablert et eget forskningsprosjekt/forskningsdel. Det må da ansettes en arkeolog som prosjektleder for forskningsdelen.

Forslag til organisasjonsmodell fra 1995

6.4. FORSLAG TIL ARBEIDSFUNKSJON

Styringsgruppa	Har styring med hovedprosjektet. Alle prinsipielle saker skal opp i styringsgruppa. Koordineringsansvar overfor delprosjektene.
Fagrådet	Har faglig ansvar for utvikling av prosjektet m.h.t forvaltning av kulturminner og den historiske/ arkeologiske holdbarhet. Har styring med forskningsprosjektet.
Faggruppe	Skal arbeide med helheten og den samfunnsmessige kontekst. Skal balansere forholdet mellom fagdelen og øvrige samfunnsmessige forhold som formidling, natur/miljøvern, jordbruksforhold, tettstedsutvikling etc.
Finansiering	Skal arbeide med økonomiske forhold som økonomiplan, budsjettplan og regnskapsoppfølging. Skal arbeide med ulike finansieringsmodeller.
Komm. arb. gruppe	Er støttegruppe for prosjektleder m.h.t. effektivisering av konkrete tiltak, ideutvikling og utarbeiding av konkrete tiltaksplaner innenfor hvert enkelt fagfelt.
Prosjektleder:	Daglig ledelse av prosjektet, kontakt med utenforstående fagfolk, fagmyndigheter og andre involverte parter.

6.5. FRAMTIDIG ORGANISERING

Arbeidet fram mot et ferdig utviklet kulturminnesenter går gjennom ulike faser som er avhengige av innhold, kunnskap, finansiering og framdrift.

Fasene løper parallellt eller de overlapper hverandre. Eksempelvis begynte formidlingen allerede før forprosjektperioden, og tiltak som settes i gang, kan føre til at man setter seg nye mål som krever ny planlegging. Faseinndelingen er dermed kun en antydning om hvordan hovedressursene vil måtte brukes i de aktuelle perioder.

Planleggingsfasen 1993 - 1995		Tiltaksfasen 1995 - 1999	Formidlingsfasen 1999- .....
Forprosjekt	Prosjekt	Institusjon/stiftelse	

Det ligger i et prosjekts natur at det skal avsluttes eller gå over i noe annet. Mestnærliggende er det kanskje å organisere kulturminnesenteret i en stiftelse med kommunal deltakelse. En kommunal institusjon eller et offentlig museum er andre alternativ. Overgangen bør ha skjedd før formidlingsfasen tar til.

En stiftelses organer består både av et styre og et råd. Vi finner det her lite hensiktsmessig å diskutere sammensetningen før det er avgjort om stiftelsesformen blir valgt, men både Karmøy kommune, arkeologiske myndigheter og det private næringsliv bør ha representanter i styret.

7. FRAMDRIFTSPLAN

I punkt 4.10 er det satt opp forslag til framdriftsplan for det fysiske kulturminnesenteret. Først når det er laget en plan for arkeologiske-/naturfaglige undersøkelser, kan vi sette opp en total framdriftsplan. Planen nedenfor kan likevel nyttes som en rettesnor for det øvrige arbeidet.

	1994	1995	1996	1997----->
Fysiske tiltak	Parkering menighet Tilrettelegging Bukkøy Turstinett Skjøtsel Grønhaug Turbrøsjyre Gjestebrøygge Gloppe Ettergraving Flagghaugen Forprosjekt info-senter	Ny driftsbygging Tilholdssted "Kormt" Leirskole Bukkøy Flytte pakterbolig Bordmodell vikingskip Tilrettelegge scene Gjenoppb. Flagghaugen Planlegging info-senter Tilrettelegg fornminner	Lita brygge Dalasøylå Forarbeid info-senter	Oppstart info-senter Gjenoppbygge noe av kongsgarden? Gjenoppbygge Grønhaug? Gjenoppbygge Gjestgiveri?
Andre tiltak		Tematurer Leiskoleaktiviteter Historisk spel Båtturer Dyr til formidling	"Gårdsarbeid"	Gårdsturisme Dramainnslag
Historisk seminar	Åpent seminar Publiserte foredrag	Lukka seminar Publiserte foredrag	Symposium Publiserte foredrag	Åpent seminar Publiserte foredrag
Arbeidskraft	Prosjektleder formidling	Prosjektleder, arkeolog Sesonghjelp Innleid ekspertise	Forskningspersonell (årsverk usikkert)	Daglig leder Oppsynsmann/vaktmester Tilsynsvakter til kiosk etc.
Forskning		Arkeologisk feltarbeid	Arkeologi Historie Vegetasjonshistorie	

8. ØKONOMI

8.1. BUDSJETTFORSLAG 1994

Nedenfor er satt opp et budsjettforslag for utgifter som Karmøy kommune må regne med å dekke i 1994. Beløpet kan bli noe redusert ved tilskudd til fornminneskjøtsel gjennom Rogaland Fylkeskommune. Ellers kan ikke kommunen regne med å få prosjektstøtte fra andre instanser før i 1995.

Lønn og sos. utgifter	kr	300.000
Skyss/kost/kurs/kont. utgifter etc.	kr	40.000
Diverse tiltak, (egen spesifikasjon)	kr	330.000
Forprosjekt info-senter	<u>kr</u>	<u>200.000</u>
Totalt	kr	870.000

Tiltak finansiert av Friluftsrådet og Kystlaget "Kornt" egeninnsats er ikke tatt med i disse beregningene.

8.2. KOSTNADSKALKYLE FOR DE ULIKE ENHETER I KULTURMINNESENTERET

Vi kan ikke sette opp noen kostnadskalkyle for forskningsdelen av prosjektet før det er laget en helhetsplan for arkeologiske/naturfaglige undersøkelser.

Hva det fysiske kulturminnesenteret angår, vil info-senteret være den enhet som krever de desidert største investeringene. De økonomiske rammer for info-senteret vil bli klarlagt gjennom et eget forprosjekt. Før dette forprosjektet er ferdig, har det liten hensikt å sette opp noe driftsbudsjett.

Fordelen vi har er at kulturminnesenteret består av enheter som kan utvikles litt etter litt.

Kostnadskalkylen nedenfor er dermed bare en antydning av hvilke utgifter som ligger foran oss. (Alle tall i 1.000 kroner)

Turstinett, skilting og skjøtsel	kr	200
Gjestebrygge Gløppe/Prestasjøen	kr	500
Tilrettelegging Bukkøy	kr	200
Leirskole	kr	200
Bepantning, fjerning av trær	kr	200
Flytting av forpakterbolig	kr	200
Ettergraving Flagghaugen,	kr	100
Gjenoppbygging av Flagghaugen	kr	2.500
Rekonstruert tilholdssted "Kornt"	kr	700
Lita brygge Dalasøyla	kr	100
Skjul til dyr etc, gårdsdrift	kr	200
Scenelement til historisk spill	kr	200
Opparbeidelse parkering, info-senter	<u>kr</u>	<u>1.200</u> 6.500
Forprosjekt info-senter	kr	200
Info-senter	<u>kr</u>	<u>25.000</u> 25.200
Totalt	<u>kr</u>	<u>31.700</u>

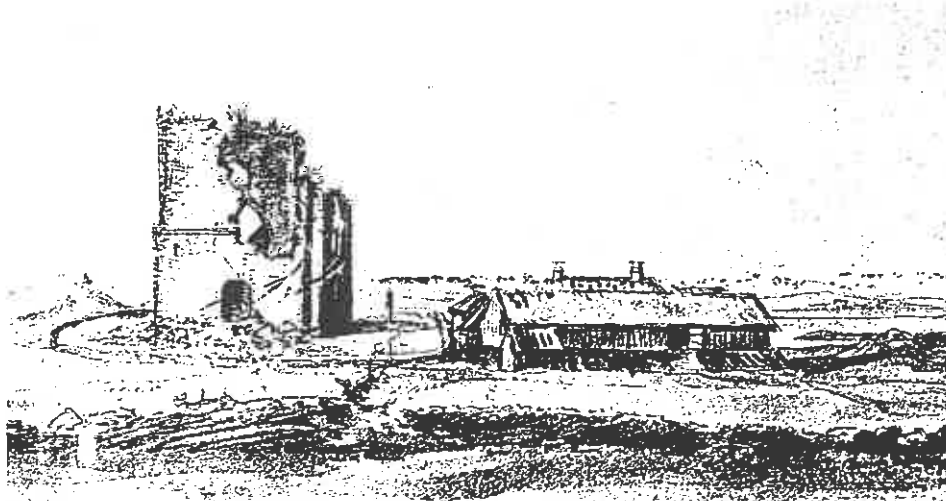
Rekonstruksjon av noen av kongsgårdens hus, og et eventuelt hansamuseum er avhengig av arkeologiske funn. Dette tas ikke med i kalkylen.

8. LITTERATURLISTE

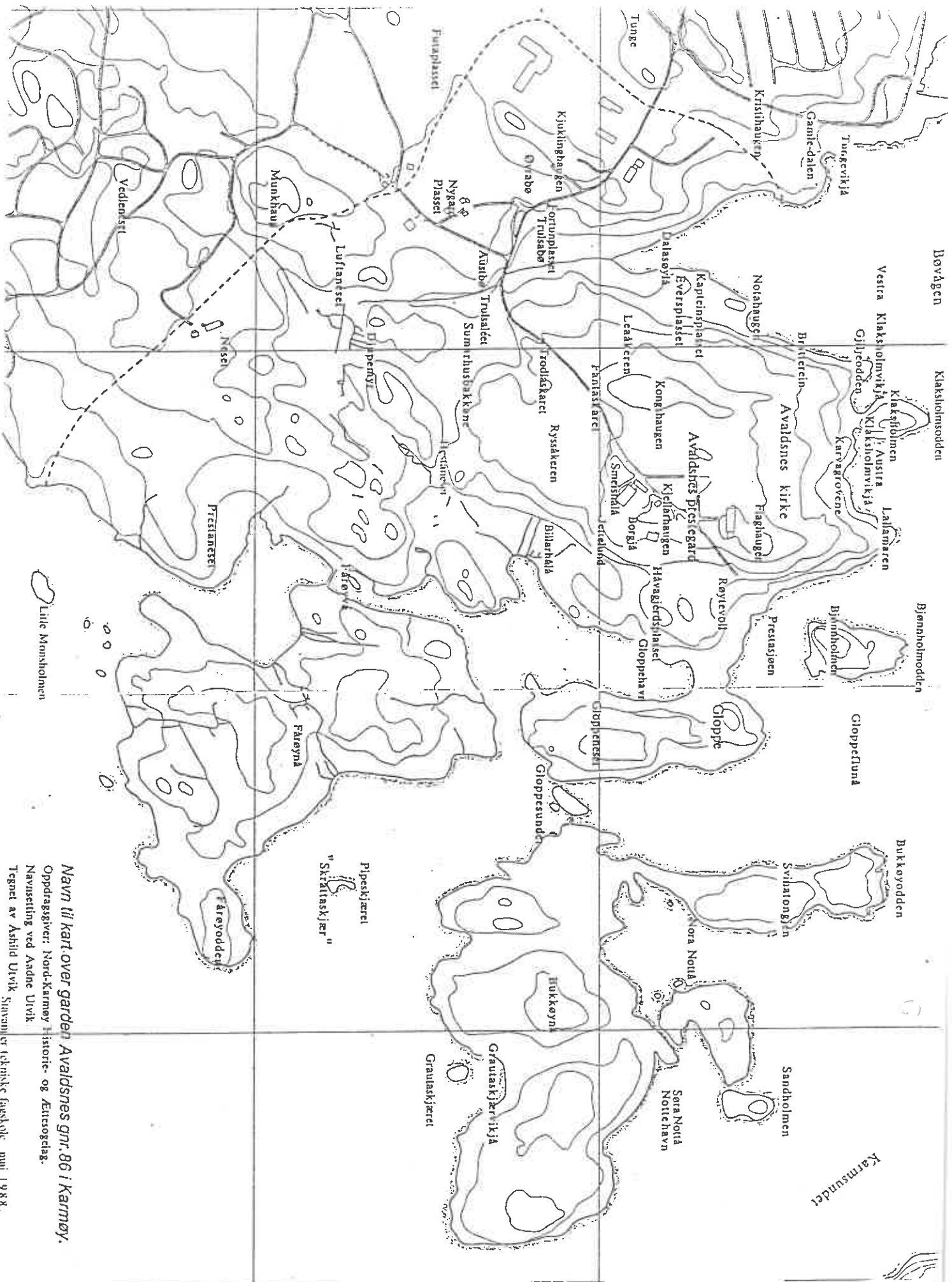
- Snorre Sturlason** Norges eldste kongesagaer, Gyldendal Norsk forlag a/s 1979.
Sør-Reime, Geir Avaldsnes. Norges eldste kongesete, (AmS) Arkeologisk Museum i Stavanger, Dreyer forlag 1989
- Skadberg, Lars** Olavskyrkja og kongsgarden på Avaldsnes, Nils Sund Forlag 1950
Utvik, Aadne Vårt historiske Avaldsnes, Haugesunds Avis Forlag
Mortensson-Egnund (oversetter): Edda-kvede, Det Norske Samlaget
Myhre, Bjørn "Rogaland forut for Hafsfjordslaget" (Publikasjon: Rikssamlingen og Harald Hårfagre), Karmøy kommune 1993
- Heggland, Johs** Kongsgildet på Avaldsnes
Hovland, E. og Fra Vistehola til Ekofisk, Rogaland gjennom tidene, Universitetsforlaget AS
Hans Eyvind Næss 1987.
Lillehammer, A. Bygdebok for Avaldsnes, bind 1. Bygdebokutvalget i Karmøy 1991
Rogaland Hist.lag Årshefte 1922
Avaldsnes Heradstyre Avaldsnes Herad. Minneskrift 1837-1937, Dreyers Forlag 1937
Avaldsnes Sparebank Avaldsnes Sparebank 1909-1959, Skoglands Boktrykkeri a.s.
Bang-Andersen, S. Karmsundet gjennom tidene AmS, Småtrykk, 1979
Miljøverndept. Handlingsplan for kulturminneforvaltning 1992
Kloster, Johan Noen museumstiltak i Storbritania, Norsk Sjøfartsmuseum, 1992
Sør-Reime, Geir Kulturminne i kulturplanen, Gjennomgang av status i alle fylkets kommuner pr. 1.2. 1993.
- Nord-Karmøy Historie og ættesogelag** Navnekart over Avaldsnes
Karmøy kommune Kommunedelplan for Avaldsnes 1992-2003
Lund og Slaatto arkitekter A/S Avaldsnes prestegård, områdeanalyse
AmS Arkeologiske rapporter: Fosfatkartlegging, 1990, Arkeologiske undersøkingar, Husøy 1990, Arkeologiske forundersøkingar, høsten 1992, Arkeologiske forundersøkingar, våren 1993.

Opplysninger om annen litteratur/ dokumentasjon som omhandler Avaldsnesområdet kan fås ved henvendelse til Karmøy kulturkontor.

De fleste fotografier er sakset fra boka "Avaldsnes. Norges eldste Kongesete" med Geir Sør-Reime som redaktør og "Vårt historiske Avaldsnes" av Aadne Utvik.

Kyrkja og Prestegarden på Avaldsnes i 1811, sett frå vest.
Etter teikning av J.C.Dahl.

Navn til kart over garden Avaldsnes gnr. 86 i Karmøy.

Oppdragsgiver: Nord-Karmøy Historie- og Eitersoglag.

Navisseting ved Andne Ulvik

Tegnet av Ashild Ulvik. Situasjoner tekniske fagskole mnt 1988.

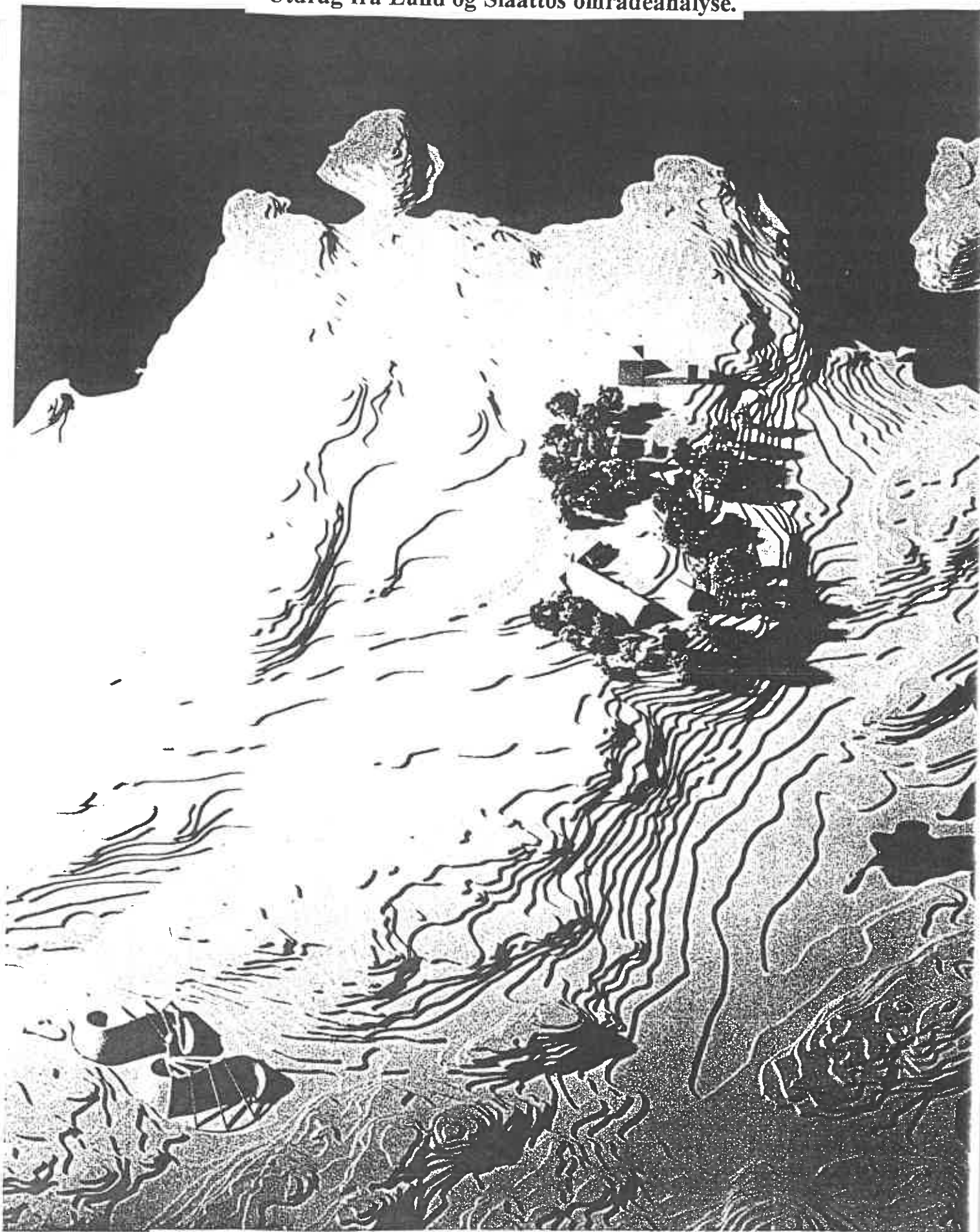

Foto av modell (Lund og Slaatto Arkitekter A/S)

" Tre likestilte bygningsanlegg med ulik karakter i det historiske landskapet."

AVALDSNES PRESTEGARD

NY DRIFTSBYGNING - LOKALISERING FORPAKTERBOLIG ADKOMSTFORHOLD/PARKERING - INFORMASJONSSENTRUM

1.0 NY DRIFTSBYGNING

Det vises til møte avholdt 16.08.93. Møte vedrørende ny driftsbygning for gårdsbruket på Avaldsnes. Representanter på møtet konkluderte med et forslag til utforming basert i hovedtrekk på en disposisjon tilsvarende det nåværende anlegg med nybygg på eksisterende forlenget grunnmur og i prinsippet med konstruksjoner tilsvarende fylkelandsbrukssjefens tidligere forslag.

Fløy for maskiner/redskap etableres forskjøvet inn fra adkomstvegen med porter på begge sider for gjennomkjøring. Økonomiadkomst til silo og høyloft fra sydvest. Rundt driftsbygningen etableres en 8 m sone for kommunikasjonsbehov.

Bygningen utformes med 40° takfall (skiferkledning) og relativt lav gesimshøyde og horisontale vindusbånd under gesimsdrager. Maskinrommet utstyres med arker for fri porthøyde 3.5 m. Et lite klokketårn markerer krysset for bygningsfløyenes sentralakser.

Bygningens karakter tar primært utgangspunkt i arkitekturtradisjonen på Vestlandet. Det henvises til tegningsdokumentasjon (planer, snitt, fasader).

2.0 LOKALISERING AV VÅNINGSHUS

Nåværende plassering på og inntil gravhaugen er meget uheldig. Bygningen kan flyttes og eventuelt påbygges på en tomt sørøst i driftstunet. Derved frigjøres gravhaugen som det betydelige sentrale element i området mellom driftstun og kirke. Forpakterboligen får en nødvendig forbedret beliggenhet med utsyn/solforhold, hage og avstand til trafikkbelastning tilsvarende som for prestegården.

3.0 ADKOMSTFORHOLD/PARKERING

Se situasjonsplan.

Den eldste trase frem til kirken nedlegges for offentlig trafikk. Adkomsten til tunet med forpakterbolig stenges med port (bom). Det foreslås anlagt p-plasser på begge sider langs adkomstvegen til kirken (se situasjonsplan ialt 41 plasser). Dessuten etableres en rundkjøring for drosjer/busser. Presteboligens adkomstveg tar av fra forplassen foran kirken.

Forøvrig bør det kunne etableres en større parkeringsplass nord for Kirkevegen langs bekkedraget innenfor bukten (se situasjonskart).

4.0 INFORMASJONSSENTRUM

Det er aktuelt å realisere et informasjonssentrum/museum i forbindelse med den videre utvikling og arkeologiske forskning på Avaldsnes.

Et forslag til lokalisering er vist på situasjonskart og modell i det lave sletteområdet ca 250 meter sydvest for driftsbygningen.

Tomten er omgitt på alle kanter av myke kurveformede hauger og skråninger med adkomst direkte fra Kirkevegen i svingen syd for kongshaugen vis a vis innkjøring til parkeringsplassen.

Det er foreløpig ikke utarbeidet romprogram for prosjektet.

Tomten utmerker seg med sentral beliggenhet i forhold til kirke og kongsgård og de viktigste gravhauger i området og er forøvrig sentralt beliggende vurdert i større sammenheng.

Som en intensjon for anleggets størrelse og karakter er vist en organisk figur som med sitt bevegede linjespill knytter bygget til omgivelsenes topografi og kan gi assosiasjoner også til de gamle gravhauger. Et nytt museum vil med alle sine arkeologiske skatter kunne være en ny "gravhaug" - innpasset i landskap og miljø.

Den kan utformes med torvtak og krystalliske glassprismer for nødvendig overlys i tilknytning til interiørets utstillingsarealer, bibliotek, kafé m.m. (Se situasjonsplan)

5.0 KONKLUSJON

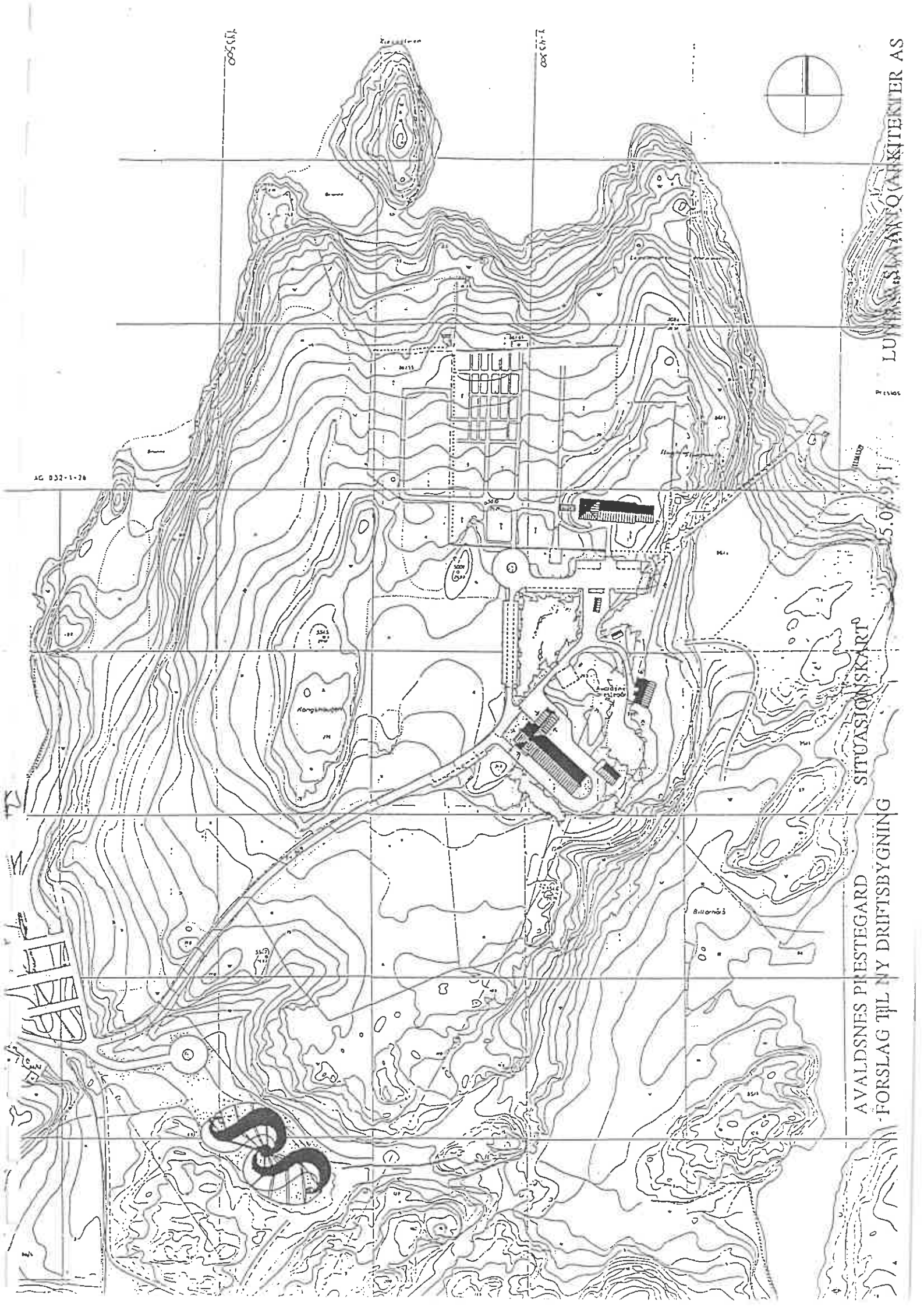
En hoveddisposisjon basert på ovenstående synspunkter angir tre likestilte bygningsanlegg med ulik karakter i det historiske landskap.

- KIRKEN med strenge kubiske arkitektoniske elementer (naturstein)
- KONGSGÅRDEN med tilsvarende dimensjoner og skala i driftsbygningen basert på Vestnorges arkitekturtradisjoner (tre og skifer)
- INFORMASJONSMUSEET som moderne gravhaug formalt kamouflert innenfor de myke landskapsformenes topografi.

Hver for seg representerer disse tre anlegg ulike områder av kultur og historie på Avaldsnes. Samlet dokumenterer de vesentlige sider av den kulturelle og historiske rikdom som dette området forvalter.

Oslo, 23. august 1993
LUND & SLAATTO ARKITEKTER AS

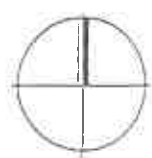

AG 032-1-78

00660

00660

LUMINARIAN ARKITEKTER AS

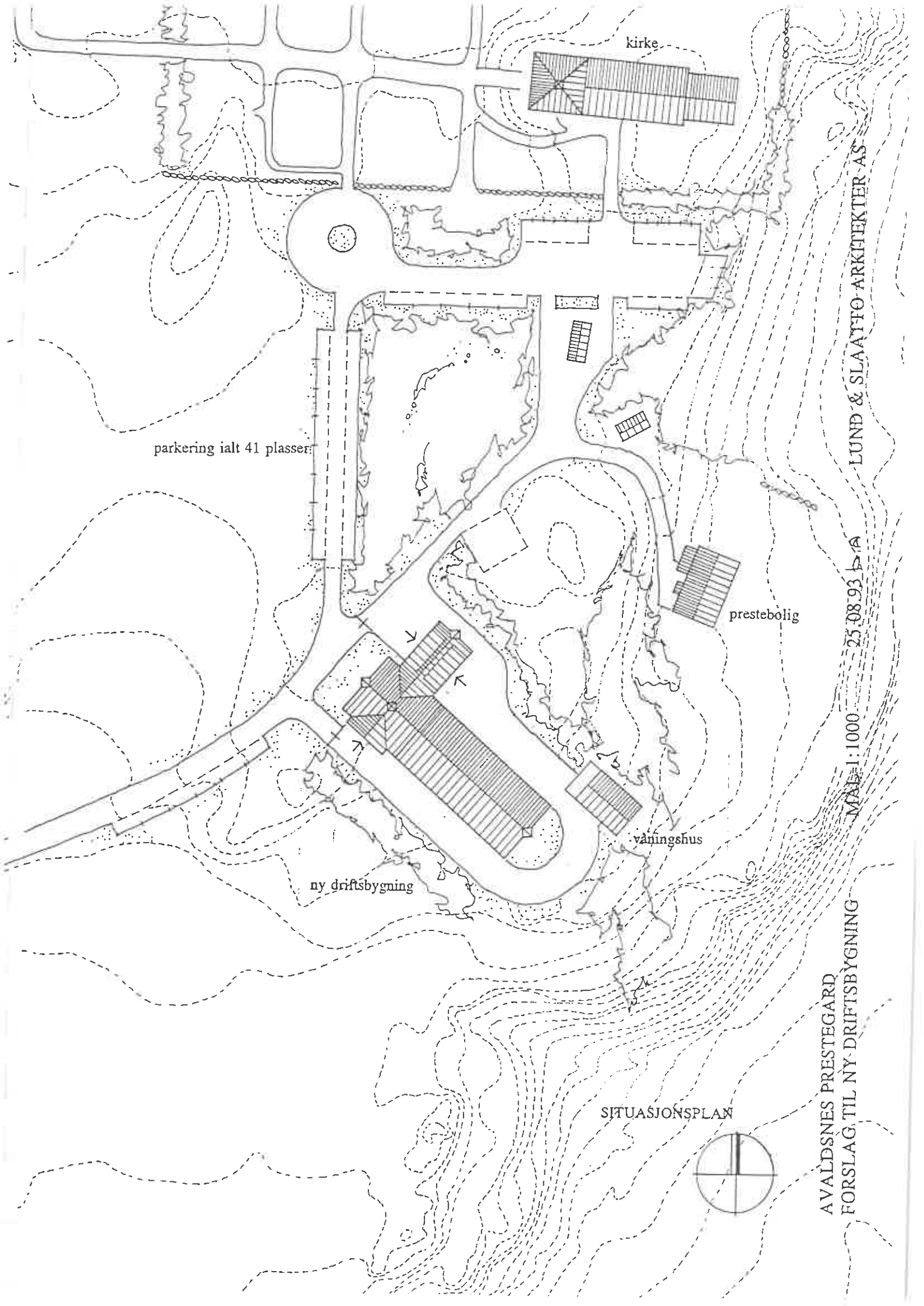
SITUATIONSKART

AVALDSNES PRESTEGARD
-FORSLAG TIL NY DRIFTSBYGNING

1:500

SS

kirke

parkering ialt 41 plasser

prestebolig

våningshus

ny driftsbygning

SITUASJONSPLAN

LUND & SLAATJØ ARKITEKTER AS

25.08.93

MÅSTABE 1:1000

AVALDSNES PRESTEGÅRD
FORSLAG TIL NY DRIFTSBYGNING